

Рік XXII. Львів, за липень і серпень 1927. Ч. 7-8.

Н И В А

ЧАСОПИС ПРИСВЯЧЕНИЙ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ СПРАВАМ

Виходить раз у місяць в 2½ арк. || Передплата виносить 16 гол.
з проповідничим додатком || річно, для заграниці 2 до-
в 1 арк. до кожного числа || ляря річно

Адреса Редакції і Адміністрації: Львів, ул. Корняків 1

З М І С Т:

Сила „нової віри“	241—246
о. Волод. Лиско: Душпастир по- за церквою	246—249
о. Александр Росенський: Чудо- творна місцевість у Виня- тинцях	250—254
о. С. К-й: Вказівки для душпа- стирів	254—257
Володимир Босий: Українська Колегія св. Йосафата в Йорк- тоні, Саскечеван (Канада)	257—268
о. Др. Г. Костельник: По Італії	268—271
Свящ. Іван Пачовський: Про при- чину малих успіхів в науці релігії	281—294
о. Д-р Г. Костельник: Спір про епіклезу	294—298
Нові книжки	298—300
Всячина	300—305
Проповіді	97—128

До П. Т. Передплатників !

Ціле отсе подвійне число видане на довг. Дуже просимо сейчас прислати залеглости.

До сього числа залучаємо чеки з обчисленням довгу поодиноких П. Т. Передплатників. Не відкладайте тих чеків, аж доки їх не призабудете, але сейчас їх зреалізуйте.

АДМІНІСТРАЦІЯ

НИВА

ЧАСОПИС ПРИСВЯЧЕНИЙ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ СПРАВАМ

Виходить раз у місяць в 2¹/₂ арк.
з проповідничим додатком
в 1 арк. до кожного числа

|| Передплата виносить 16 вол.
річно, для заграниці 2 до-
ляри річно

Адреса Редакції і Адміністрації: Львів, ул. Корняктів 1.

Сила „нової віри“.

В моєму рідному селі десь перед 30-ти роками повстала була „нова віра“. Її сторонники називали себе „Назаренцями“, а вульгарно називано їх „бугерами“. В народі курсувала легенда, що якийсь Сербин, великий картяр, програв був в карти ціле своє майно, і коли остав йому тільки один „бугер“ (гріш чворак), заявив, що пристане на „нову віру“, якщо і сей останній свій гріш програє. Програв, і пристав до „Назаренців“.

Відти й узялася назва „бугери“. Назаренці (з тою назвою деінде не стрічався, тільки в моїх рідних сторонах — у Бачці) творять протестантську секту, яка не має ніяких священників, але кождий письменний по черзі викладає вірним св. Письмо; признає тільки св. Письмо; зборонює брати до рук усяке оружя; зборонює грати в карти, пити алькоголеві напої, танцювати, співати веселі пісні і навіть веселійше сміятися; зборонює по смерті дорогих осіб плакати, бо „Назаренець“ по смерті певно до неба іде; постів і свят — крім неділь — не признає ніяких; приказує ближніх любити, добре робити, не тратити надії — загалом у життя наслідувати Христа.

До нових вір пристають люди або задля психічної потреби, коли душа розвинулася в тому напрямі, що „стара віра“ їй вже не вдовольає; або задля зовнішніх обставин, коли душа, в „новій вірі“ находити вихід із свого скрутного положення (пр. задля ненависти до місцевого священика, задля оминення грошевих тягарів і т. ин.)

Перші визнавці „нової віри“ в моєму рідному селі пристали до неї задля зовнішніх обставин. Є там звичай, що свя-

щеникови кожда хата платить річно пів кірця пшениці, дякови чвертку, звонареви ще меншу скількість. І ось найшлися такі, що не хотіли сього платити, тай пристали до „нової віри“, де нема ані священника, ані дяка, ані звонаря. Одначе з часом приставали до неї також ноторичні пияки й ледарі — і диво дивне: як стій змінялися, ставали порядними людьми. Очевидко, се давало „новій вірі“ ще більшу притягаючу силу, бо люди коментували собі такі навернення в той спосіб, що „стара віра“ через десятки літ не мала спасенного впливу на сього чи того пияка або марно-травника, а „нова віра“ вмить зробила з нього чоловіка...

Отже „нова віра“ ліпша!

Були роки, коли Назаренці наглядно розросталися в мойому селі, числили вже звиш 100 осіб, вибудували собі дім молитви.

А однак по тих буйних роках наступив застій. Нові члени не прибували, старі то вмирали, то повертали назад до „старої віри“ — навіть такі, що й 30 літ були визнавцями „нової віри“.

Нині в Керестурі так називається моє рідне село) є лиш кілька осіб „Назаренців — бугерів“, наглядно на вимертю, що й самі здають собі справу з того, що „нова віра“ не видержала конкуренції із „старою вірою“.

Думаю, що сей наведений випадок просто зразково повчаючий для оцінення всяких тих „нових вір“, що тепер являються по наших селах у Галичині і творять злободневну квестію душпастирської журби.

Треба ствердити, що „нові віри“ являються по наших селах не з внутрішньої потреби релігійного характеру, тільки задля зовнішніх обставин, якими є: сектярська агітація (що йде головню з Америки); грошеві запомоги для навернених; лихі відносини між вірними й душпастирем; загальна нужда, яка деякі непросвічені душі пре до „нової віри“ як до (психічного) ратунку; психічний розстрій, спричинений воєнними переживаннями завдяки якому все „нове“ легше приймається.

Все те причини — плитші й проминаючі, які не зможуть дати ні одній з „нових вір“ стільки життєвих сил, щоби вона могла видержати конкуренцію з нашою „старою вірою“. Дійсно небезпечною є „нова віра“ тільки тоді, коли вона не доціплюється до чужого собі пня, але виростає з свого власного коріння.

Як се розуміти? Бували випадки в історії, коли в вірних якоїсь частини церкви в наслідок сяких чи таких фактів, переживань тай рефлексій спровола назрівала релігійна метаморфоза: являлася критика „старої віри“ і послідовне душевне відчуження від неї, а загал

вірних сеї частини церкви тим новим релігійним духом переймався — аж прийшла пора (звичайно по кількавіковій ферментації) для отвертого й повного розриву. В той спосіб повстав східний церковний роздор і західний протестантизм. Се були застрашаючі церковно-релігійні перевороти, які з невменшеною силою тривають ще й нині і загалом у будучности не видно їм кінця.

На всякий спосіб певне одно: якщо „нова віра“ не має свого психічного підкладу в загалу даної суспільности, якщо релігійні рефлексії і тенденції сього загалу не ведуть до неї, як до своєї мети, то така „нова віра“ не є тою, що „гряде“, що має будучність.

Знаючи настрій нашого загалу, можемо отже бути спокійні за долю нашої віри, що нам її батьки переказали. Всякі „нові віри“, що нині являються по наших селах, скінчаться менше більше так, як „назаренська віра“ в Керестурі. Минеться „сезон“, то й буде по грибах — бо гриби не древо, що віки вікує.

Ба, але відки ми можемо мати якусь певність про психічний настрій нашого загалу? Неможлива річ, щоб загал народу мав якийсь такий релігійно-церковний настрій, котрий не знаходивби свого відгону між духовенством. Доки священники не пристають до якогось нового релігійного руху, до ти він не може мати більшого значіння. Се просто критерій — релігійний барометр. А вже священники є ті, що найкраще визнаються на релігійних вартостях, відчуваннях і рефлексіях, вони „фаховці“ в тій сфері, і тільки вони вміють в тій сфері повести діло з успіхом. Фотій, Керулярій, Гус, Кальвін, Лютер — всі вони були священниками. І в нас нині безперечно найбільше „нововірського“ шуму робить саме та протестантська секта, до котрої пристав один б. наш священник — Федів. „Віра й наука“, яку він видає, бодай на мою думку, се більше небезпечний для нас часопис, аніж усі разом протестантські часописи (в роді „Вартових Башт“), що приходять до наших сіл з Америки. Щастя, що він тільки один.

* * *

„Віра й наука“ розписується про те, що конче треба реформувати моральний характер нашої суспільности шляхом „нової віри“. Виходило би з її писань, що в католицькій або в православній вірі люди не можуть морально удосконалюватися (тут тільки формалізм панує!), що нову моральну вартість нашої суспільности зможе надати тільки „нова віра“ — кальвинсько-протестантська. Тай хвалиться „Віра й наука“ деякими такими

своїми вірними, що в „новій вірі“ і саме задля неї стали взірцевими христіянами під моральним оглядом.

Се дуже можливе — бо все можливе на світі, одначе не все так ясується, як його ясує сей чи той.

Як я згадав, керестурські „Назаренці“ також могли хвалитися тим, що ноторичні пияки в їх вірі через ніч ставали порядними людьми. Але що з того слідує? Чи може те, що „назаренська віра“ правдива і єдиноспасаюча? А „Віра й наука“ пресумує таке заключення для себе, бо також у її вірі сі й ті люди стали морально вартнішими. Та заждіть трохи, пригадуйтеся, і дайте відповідь на питання: Чи загалом була і є якась така віра, в котрій не були би випадки наглядної поправки сих, чи тих одиниць? Такої віри з певністю не було і нема. А ось у нас бували і бувають тисячі випадків, що пияк присяг, і перестав пити — як рукою відняло. А подібно могло і може діятись навіть у поганських вірах. Чи отже з того слідує, що кожда віра на світі є найліпша, самотоко правдива і спасаюча? Абсурд! Психічні реакції бувають дуже поплутані, і ніщо лепшого, як повязати ріжні їх моменти після привиду, який накидує суб'єктивна перспектива.

Фактом є, що многі одиниці з „нової віри“, яка вона не була б, черпають сил для власного морального відродження. Де криється властиве джерело тих нових моральних сил? Чи може в „новій вірі“, яко такій?

Абстрагуємо від надприродних чинників, а обмежуємося на самих природних чинниках. Очевидно, се джерело може бути і в самій „новій вірі“, яко такій, якщо вона приносить для наверненого зовсім новий релігійний і моральний зміст — як пр. християнська віра для поганина або жида. Але хто з католицької або православної віри переходить до якоїсь протестантської секти, той находит там те саме св. письмо, ті самі моральні засади. Що отже може так поділати на нього, що він з грішника стає чесним чоловіком?

Се питання вповні анальоґічне до того: Що так поділато на ноторичного пияка, що він якстій перестав пити, коли присягнув, що вже не буде пити?—Відповідь: він знав і перед тим про заповіді, щоби не впиватися, але тепер инакшим успособленням душі, инакшим внутрішнім зобовязанням піддався тій заповіді.

„Нова віра“ робить анальоґічне психічне успособлення в її визнаців.

Наступає для них наглядна зміна в життю, рішучий крок, потрясення душі до дна, що було попереджене передумуванням, власною ініціативою — і людина, яка передтим в „старій вірі“

тисячі разів чула „не кради, не гріши блудно, люби ближнього“... а се не було її здобутком під ніяким зглядом і тільки прошуміло їй через вуха, тепер наче сама здобула сі святі правди, тому й инакше їх цінить і піддається їм новим внутрішнім зобов'язанням. Стара се правда, що тільки той уміє оцінити якусь річ (пр. образ, поезію), хто міг би її й сам витворити. „Повіриш, як зміриш“. Блудний син доти не пізнав сили притчі про „блудного сина“, доки сам на собі не „спрактикував“ її. Словом: ті, що пристають до „нової віри“ (очевидно: з ідеальних мотивів), самі своєю власною ініціативою здобувають собі правди Христової моралі, і тому ті правди більше зобов'язуючо на них ділають, як перед тим діляли.

Ось у тому перша сила „нової віри“. Одначе вона має плитке жерело. Діти, що вже вродяться в „новій вірі“, вже будуть научувані іншими, а не будуть самі здобувати собі правд Христової моралі. Повториться отже історія „старої віри“...

Друга сила „нової віри“ є саме в тому, що вона нова, що вона вяркій опозиції до свого оточення, що вона перенята психікою здобування, конкуренції, а не спокійного посідання.

Щоби багато слів не тратити, покористуюсь аналогією. Кожий се знає, що легше любити наречену і бути для неї добрим, уступчивим і т. д., аніж любити свою жінку і бути для неї добрим, уступчивим і т. д. Новість, стан непевности, конкуренції роблять своє, як при „новій вірі“. Доки „нова віра“ творить тільки маленькі оази, доки вона заєдно на оці своїх противників, доти вона з природи річи перенята психікою „конкурента“, і дуже уважає на себе, щоби їсе гарно йшло — або бодай виглядало. Але коли „нова віра“ стане „старою“, коли займе цілу суспільність — тоді вже опанує нею зовсім инша психіка. Нам відомо, що в протестантських краях (пр. у Швейцарії, в Прусії) гірший моральний стан, як у католицьких — а наші протестанти, переняті психікою „конкурента“, хочуть і обіцяють протестантизмом піднести стан моральности в нашій суспільности... Чи не іронія? Але там протестантизм перенятий психікою посідання. (Очевидно, світську культуру, якою відзначаються протестантські краї, годі утотожнювати з моральним станом.) Дуже обмежена та людина, котра для свого морального відродження потребує аж такого „яскравого“ зовнішнього акту, яким є усування святих образів і знамени св хреста з свого мешкання.

А не меншим обмеженням є голосити клич: щоби моральну вартість нашої суспільності підвищити шляхом релігійної революції — себто: шляхом протестантської віри. Ми ж маємо в нашій церкві правильні, постійні і вічні шляхи для вірних, а ними є: проповіді, св. сповідь і Пресв. причастя, всі богослуження, життєві досвіди і власні рефлексії над ними. *Sapienti sat!*

о. Др. Г. Костельник

о. Волод. Лиско

Душпастир поза церквою

„Ось лежить сей на упадок і востання многих в Ізраїлі, і на знак, якому будуть противитись“ (Лук. 2, 34). Такі пророчі слова сказав праведний Симеон про Христа. Сі слова сповнилися не тільки на Христі, але й на тих, котрим він повірив ведення своєї Церкви — на духовенстві.

І як Христос мав і має багато противників, так і Його слуги, священники, мали, мають і будуть багато противників. — Всіх вдоволити годі. Ходить про це, щоб душпастир виповнив по совісті своє завдання, наложене йому його становищем.

В останніх часах зачасто чуємо закиди, звернені проти нас, зовсім противорічні. Чужі закидають нам, що за багато „мішаємося до політики“, а свої, що замало займаємося народніми справами. Отже треба нам ясно поставити справу: як маємо сповняти горожанські обов'язки?

Нераз чується голоси, що священник не повинен займатися політикою. Він є учителем Божого закону, тож його поле ділання є церква, а не політика. Та так звичайно говорять люди, які уважають, що в політиці не обов'язують моральні засади, що найвисшою політичною нормою є матеріальна користь, хочби до неї ішлося з потоптанням усякої справедливості. Таким не на руку співпраця священника в душі християнської моралі.

Душпастир може й не брати участі в політичному життю, коли бачить, що є кому ті справи провадити, та коли заряд державними установами йде по лінії християнської моралі. Але коли провід в державних або в народних установах є ворожий Церкві і коли законодавство не йде по душі християнської моралі, тоді душпастир обов'язаний забирати голос у політичному життю і старатися по можності усувати ворожі Церкві напрями. Душпастир не сповнивши свого післанництва, колиб мовчки приглядався, як суспільне життя йде по дорозі, противній Христовій науці.

Та ми найшлися тепер в такому положенню, що на політичній полі не багато можемо зділати.

Нині наш нарід мусить вести боротьбу за своє елементарне право, право існування. Як у тій боротьбі має захоуватися душпастир? Чи має стати разом з народом? або, щоб не наражуватися владі, чи має бути лише тихим симпатиком народного змагання? або може має задержати цілковиту неутральність, мотивуючи таке становище тим, що національна справа це не релігійна справа?

Яку науку дає нам в сім згляді євангеліє і приклад Божественного Учителя? Що каже історія?

Слово „вітчина“, як далеко сягає людська пам'ять, все і всюди було святим словом, навіть у дуже здеправованих народів. Тож і в Христовій науці найшло воно сильний відголос. Становище для душпастиря під тим зглядом означив Іс. Христос в прегарній причті про доброго пастиря. Добрий пастир знає своє стадо і дбає про нього і коли бачить зближаючогося вовка, не втікає, але охоронює його і навіть життя своє віддає за нього.

В пустині, коли апостоли просили Христа, щоби розпустив нарід, бо нарід був зголоднів, Ісус сказав: „Дайте ви їм їсти“ (Іоан 6, 2). Ті слова викликали здивовання в апостолів. Але по слові Христовому розпитали невеличкі припаси (5 хлібів і 2 риби), а Христос нагодував тим весь зібраний нарід. Так отже і до нас Христос каже: „дайте ви їм їсти“, а рука Всемогучого се помножить і зробить своє.

Сотник з Капернаума хотів, щоб Ісус уздоровив його слугу. А, як поганин, що сам не мав відваги приступити до Христа, просить жидівську старшину міста, щоб вставилася за ним у Христа. І прийшовши до Христа сказали: „Він гідний того (щоб сповнити його просбу), бо любить наш нарід і помагав нам будувати синагогу“. Сими словами апелюють до патріотизму Ісуса. Видно, знали, що такий аргумент має значіння в Ісуса, і се певно рішило про успіх просьби сотника.

Зрештою любов до своєї вітчизни Ісус доказує цілим своїм життям. Хоч Христос мав загально-людську місію — спасення цілого людського роду — ціле його життя і ціла його діяльність обертається в рамках ізраїльського народу і його звичаїв та традицій.

Своїх краєнів називає „дітьми“, яким не можна відбирати хліба. Ісус співчуває зі своїм народом, коли бачить його пониженьня. Словами повними болю говорить про тяжку його будучину, плаче над Єрусалимом, що не розуміє часу свого спасення. Так щиро і так дуже обходила Христа доля рідного краю.

Чиж душпастир, який вийшов з народа і поставлений для нього, мавби бути байдужий на всі злидні своїх вірних?

Чи мавби ховатися, коли бачить небезпеку для свого стада? Ні! Добрий пастир „іде перед своїм стадом“. І там, де вівці, там пастир: і в читальні і в кооперативі і при виборах і у всіх тих справах, де йде про добро його вірних (його мови, його школи, його обряду) і де ті справи можуть бути загрожені. Лише злий пастир ховається „втікає і не дбає про вівці“.

Та скаже дехто: теоретично — се гарно, а в практиці не йде так легко. А адміністраційні доходження, а слідства, секатури, а навіть кари?..

Се правда. Але воно не повинно відстрашувати нас від гідного сповнювання наших обов'язків, яко пастирів, яко провідників народу. Вовк може кинутися і на пастиря — каже Ісус Христос. Та „добрий пастир душу свою полагає за овці“.

І не лише з патріотизму, але і з огляду на наше становище, яко вчителів Божого закону, маємо стати в обороні права і справедливості, в обороні свого народу. Історія вчить, що там, де духовенство занедбало в сім згляді свої обов'язки і здалека держалося від життєвих справ народу, там і Церква потерпіла страту. Всім нам відома доля кат. церкви у Франції. З оборонця Божого Гробу і покровительки кат. Церкви — Франція стала в останніх літах перед війною гонительською кат. Церкви і віри.

Яка причина сьому?

Таке питання задавав собі й один американський професор, і щоб найти правдиву відповідь, поїхав в тій цілі до Франції, щоби на місці дослідити причину цього сумного явища.

Свої спостереження оголосив він в часописах. Недавно читали ми його спостереження переведені також на нашу мову в „Ділі“. Він каже, що в Франції на сорок п'ять мільйонів народу може де с'ята часть почуває себе христіянами і практикує свою віру. Тож не диво, коли правительство разураз виходить безрелігійне. Велика вина в тім і духовенства, яке, хоч саме примірне, держалося висших сфер, а відчужилося від широких мас народу. Тому нарід пошукав собі інших провідників, які попроварили його проти Церкви. Ярким, а заразом сумним прикладом може послужити і нинішній стан російської Церкви. Всі знаємо, що „Святіший Синод“ був департаментом для релігійних справ російського уряду, а православне духовенство було на ділі чиновництвом державної влади.

І от що бачимо?

Коли нарід прийшов до слова, коли повалив царський режим, то й Церква, оперта на тім режимі, захиталася в своїх основах. А де духовенство гідно сповняло своє душпастирство, де душпастирі були провідниками у всіх життєвих справах своїх вірних, там Церква мимо ріжних суспільних потре-

сень виявила велику моральну силу і стоїть на сильнім фундаменті. Таким успіхом бодай вчаси може похвалитися Німеччина, де католиків ледви третя часть населення, але прагя його духовних так на полі церковнім, як і суспільнім справила, що католики мають важний голос і великий вплив на устрій держави. Таким прикладом може послужити Бельгія і Моравія.

Праця моравського духовенства зі своїм колишнім прелатом, а опісля архієпископом Стояном є нині в Чехословаччині тою силою, що параліжує всі протирелігійні струї в державі. А повна посвята праці словацького патріота о. Глинки допровадила до цього, що нині з малою горсткою Словаків числиться чехословацький уряд.

І ми маємо за собою світлі взори. І наше духовенство відограло в історії нашого народу визначну ролю. Наші противники, чужі й свої, гідно оцінюють цей факт, тому головно й натискають на наші ряди, щоби їх розбити.

Нині наше положення важке. Важке під оглядом матеріальним через загально лихі економічні відносини, важке і морально, бо не маємо нізвідки піддержки. Та ми мусимо видержати на своїх позиціях. Наша піддержка в народі і ми не можемо його в нинішнімскрутнім положенню опускати. Якщо опустимо на рід, то він пошукає собі інших провідників.

Нарід гіршиться, коли бачить, що його душпастир не шанує своєї народної гідности. Одна жєнщина з огірченням оповідала, що її душпастир перед ледви яким писарчуком говорить його мовою.

Шєф одного з галицьких староств висказався в розмові з нашим священиком, що в своїм повіті має лише двох священиків, які не криються зі своїм патріотизмом. На се цей священик замітив, що кождий мусить стерегтися, щоби не бути записаним „у чорній книзі“. „Не конче“ — відповів староста — „вправді я не хотівби, щоби такі всі були як оці два, бо тоді ми не малиб тут що робити, але і ті два не є чорно записані, бо поступають легально“.

Ніхто не може нам брати нашої народньої праці за зле, коли йдемо гідно й легально.

Словом: коли хочемо, щоби наш нарід був характерний на всіх лініях життя, то примір такої всесторонньої характерности мусить він бачити на нас самих, своїх провідниках.

о. Олександр Роснецький

Чудотворна місцевість у Винятинцях

На північний схід від Заліщик у віддаленню 21 km. серед прекрасних подільських ярів, положене село Винятинці. До него провадить з Заліщик битий шлях, а їдется понад Дністер через села Добрівляни, Давиняч, Касперівці, переїзджается Серет і потри села Щитівці з правого боку, а Лисичники і Голігради з лівого боку візджается до села. Винятинці положені на границі двох повітів Борщівського та Заліщицького, тому й на великі відпусти, які відбуваються тут, сходиться найбільше людей з тих двох повітів. Український відпуст відбувається в тім часі, коли найчастійше зявлялася Пр. Діва Марія, то є по 15-ім липня (по Положенню Ризи) в найблизшу неділю. Історія відпусту Положення Ризи Пр. Діви Марії при каплиці у Винятинцях датується недавно, бо від 1891. року, коли то зявилася Пр. Діва Марія в ярі 1 km. від парохіяльної церкви Успення Пр. Діви Марії, майже за селом, де діти звичайно пасли вівці. Тодішній парох бл. п. Дмитро Лойванюк в 1891. р. віднісся до Митрополичого Ординаріату у Львові з просьбою виделеговання Духовної Комісії для провірення чудесних явищ Пр. Діви Марії у Винятинцях. Така комісія була вислана дня 29. червня 1891. р. під проводом бл. п. о. Йосифа Гаванського, декана заліщицького, о. Івана Коцюби пароха Городка, і місцевого пароха бл. п. о. Дмитра Лойванюка, і та комісія заприсягнула кільканайцять с ідків, а протокол тої комісії здепонований під Ч. $\frac{3513}{563}$ з дня 1. серпня 1892. р. в Архіві Епископської Консисторії в Станиславові.

Епископський Ординаріят з дня 29/9 1926. р. Ч. 5784/4 на просьбу уряду парохіяльного з дня 17/9. 1926 Ч: 114 переслав протокол тої духовної комісії, списаний на 5 аркушах до переписання, котрий то протокол в цілости подаю :

Протокол до сконстатовання чудесного явлення Матери Божої в Винятинцях, списаний 29. червня 1891.

Являється яко свідок Антоніна Савицька з Юріямполя, упімнена до зізнання чистої правди, з тою увагою, що своє зізнання присягою стверждає, так зізнає:

Ad generalia:

Називаюся Антоніна Савицька, єсьм жена Михаїла Савицького, господаря з Юріямполя ч. д. 139, а родом з Винятинець, обр. гр. кат., маю літ 50, мати троїх дітій, ніколи не була в протоколах, ані карана.

Питання: Де? коли? і в якому виді виділи ви Матір Божу? і з якої причини прийшли ви нині до Винятинець?

Я чула з оповідання людей, що в Винятинцях явилася Мати Божа, але не мала я гадки те місце відвідати. Аж дня 25. червня с. р. в четвер я захорувала, а недуга чимраз більше змагалася так, що вчора в неділю (28 с. м.) була я така ослаблена, що не могла з ліжка встати і піти на Службу Божу до церкви, бо я терпіла великий біль голови, кольки коло серця і біль в цілій тілі. В тім стані слабости з суботи на неділю зрана, як сонце зійшло, лежачи в постелі, сниться мені, що мені являється Мати Божа з дитиною між двома свічками і то має бути в Винятинцях в яру, котрий я ще дитиною знала. По тім сні постановила я собі піти до Матери Божої в Винятинцях і просити о ласку uzдоровлення. Коли я собі те постановила, зараз мені зробилось легше, я могла сама убраться, і з вірою пішла я помолитися до нашої церкви в Юріямполь, але до Винятинець ще вчора не могла піти, хоч велику мала охоту.

Видячи, що недуга мене таки не опускає, постановила я собі конче нині до Матери Божої в Винятинцях удатись о поміч.

Сама дивуюся, як я тут зайшла одну милю піхотою, опираючись на парасолі.

Мимо того пізнаю, що мені Мати Божа допомогла тут зайти, а заледви прийшла я на те місце в яру, і упавши на коліна, по молитві виділа я Особу Матери Божої (її лице), по чім я встала цілком здорова і дуже мені було весело.

Богу і Преч. Діві Марії дякую за дари такі великі, що тепер не чую жадного болю в тілі, а що я відходжу до дому, то прийшла я тут Отцям Духовним те оповісти. Слабість мою може посвідчити мій муж Михаїл Савицький, котрий мене лишив в хаті хору, а сам пішов до костела в Глубічку, яко в день св. Ап. Петра і Павла, на Службу Божу, і не знає, що я сюди до Винятинець пішла.

Антоніна Савицька.

Подібно заприсяжена зістала Марія Лисовська з Новосілки Костюкової літ 32, виділа Матір Божу з дитиною на правій руці з коронами на головах, а на долинці на сукні був підпис з буквами, котрих не могла перечитати, бо не письменна, виділа два рази. Заприсяжений Николай Зьолковський коваль і господар з Винятинець, родом з Синькова, літ 46, батько 4-ох дітей, не буз ніколи караний, зізнає, що вид в з двома людьми з Шишковець Матір Божу в рамках темних, котрими образ був обведений, котре то явлення на нього зробило велике вражіння так, що не міг ні слова заговорити. Таке саме велике вражіння зробило явлення Пр. Діві Марії і на тих двох людях. Видів Пр. Д. Марію в суботу 27. червня і в неділю 28. червня 1891. р. Другий раз в неділю видів

Матір Божу з двома ангелами, котрі як би корону тримали над головою Матери Божої.

В тій самій справі переслухано Михайла Ланового з Винятинець (жонатий, бездітний, обр. гр. кат., літ 30). Караний ніколи не був, служив при війську як капраль. В неділю 28. червня і в понеділок 29. червня 1891. р. видів виразно Матір Божу без дитини з короною і дві особи в її ногах, по лівій і по правій стороні. Дальше переслухано Микиту Яворського з Винятинець ч. д. 140, (жонатий, батько 3-їх дітей, обр. гр. кат., літ 31). Не був ніколи караний. Під присягою зізнає: Сеї неділі т. є. вчора 28-го червня 1891 пішов з діточками своїми до яру, а всівши там, зараз зачала дитина дрімати на його колінах і в тій хвилі зачала показуватися Мати Божа. Напав на нього страх, зачав дрожати, а сльози в очах йому стали, здіймив капелюх і вдвлявся в Матір Божу, котра щораз то виразнійше в виді постати показувалась. Мати Божа в правій руці дитя Ісуса тримала, а коло Матери Божої з лівої сторони бачив старенького чоловіка, сивого як голуб, без бороди, котрий зі зложеними руками був склонений до Матери Божої. Нині видів таку саму Матір Божу, як вчора, з двома особами стоячими: при правім боці маленька особа, а при лівім боці більша.

Заприсяжений Йосафат Чорнейко, господар з Винятинець ч. д. 44, жонатий, обр. гр. кат., літ 42, батько 5-їх дітей, ніколи не був караний, зізнає: В понеділок Св. Духа, як сонце зійшло, пішов в яр, відмовив молитви, а коли відійшов на гору, тоді яр змінився цілком, став чорно-зелений, а коли підійшов висше, zobачив образ Матери Божої з Ісусом Христом на правім боці, обое смагли. Тоді кинуло його в дрош, якби його хто зимною водою обілляв.

Заприсяжена Юстина Зьолковська зізнає: Є жецею Николая Зьолковського, коваля у Винятинцях, обр. гр. кат., літ 36, мати 4-ох дітей. Зізнає про чудесне uzдоровлення її 5 літнього сина Павла. Коли принесла з яру з керниці Матери Божої води і дитя напилося, зараз подужало, і в тій утісі вона взяла дитину і пішла подякувати Матері Божій в яр і підчас молитви виділа Матір Божу без дитини.

Заприсяжені Данило Чорнейко, Ян Касперскі, Варвара жена Тимотея Гарапяка і Марія, жена Луця Грабарчука зізнають, що на крик дітей, котрі пасли вівці в ярі і лишили і повтікали до дому, зачачи оповідати, що їм зявилася „Панна“. О тім явленню Матери Божої оповідали з таким страхом і певністю, що заприсяжені пішли самі подивитися і виділи особу як Матір Божу.

По комісії духовній заприсяжено парохом бл. п. Дмитром Лойванюком слідующих свідків: Параска Бабюк, вдова по Івані (чудесне uzдоровлення), Теодозія Никитин, вдова по Томі (чудесне uzдоровлення), Варвара, жінка Петра Короля

дяка (чудесне явлення Пр. Діви Марії; Матій Шушкевич, Марія Чорнейко, жена Івана (чудесне uzдоровлення очий); Єлена, жена Теодота Нигнибда, Ірина Легкун, жена Василя (чудесне uzдоровлення хорої дитини), Катерина Франкель, вдова по бл. п. Михайлі, Григорко Адамський (видів Пр. Діву Марію і 20 людей з ним присутніх). Николай Зьолковський, Кипріян Бачинський і Катерина, жена Антонія Яримовича. Той другий протокол записаних свідків також знаходиться в Архіві Єпископської консисторії в Станиславові.

На тім місці, де з'явилася Пр. Діва Марія, зачали люди сходитися, молитися, а згодом зачали збирати між собою жертви так, що в 1896. році зістала помурована в яру задля браку місця невеличка, красна каплиця Положення Ризи Пр. Діви Марії, і того року Папа Лев XIII надав для тої каплиці день Положення Ризи Пр. Діви Марії, згідно в найблизшу неділю по тім святі по 15-ім липня повний відпуст, зазначаючи виразно про Винятинці „*Saedes miraculosa*“ і від того часу багато людей посідає те місце, щоби у стіп Матери Божої випросити для себе ласк.

Крім того з кожним роком прибуває багато случаїв uzдоровлень, а найбільше помагає вода з керниці Пр. Діви Марії з яру і кожний, що приходить на відпуст, не лише п'є отсю воду, але й бере з собою до дому. Яр цілий зарослий ріжними деревами, як акаціями, смереками, дубами та ясеними, серед котрих наче виростає чудова каплиця Богоматери, тихо на боці від села.

Польський відпуст припадає у Винятинцях 15-го серпня в день Успення Пр. Діви Марії. І на сей відпуст приходять навіть з дуже далеких сторін, рік річно в церковних часописах оголошується його, приходять вірні з духовенством і з процесіями.

Ми під тим зглядом лишилися позаду, бо на український відпуст навіть найблизші парохії не приходять з процесією, хоч власне на тім місці, де з'явилася Пр. Діва Марія, стоїть українська капличка Положення Ризи Пр. Діви Марії з того часу, коли ще латинники не мали ні костела, ні свого священника в селі. Туж же у Винятинцях зложено польську Кальварію на день Успення Пр. Діви Марії і в навечеріє того прзаника непроглядні маси переважно нашого народу з свічками в руці ідуть серед гір, лісів та ярів, почавши від гробу Спасителя, по дорозі відбуваючи стації аж до гробу Матери Божої 2 km. від села в полі, де заносять фігуру Матери Божої, котру в сам день Успення знова забирають відтам і впроваджують до костела. Велике вражіння робить похід в навечеріє Успення Пр. Діви Марії, тисячі людей, кожний з запаленою свічкою в руці. Кожний паломник, що приходить до Винятинця, відвідує Божий Гріб, викутий в скалі, українську капличку, місце з'явлення Пр. Діви Марії

і керницю Пр. Діви Марії при тій каплиці, і кожний пє воду і набирає в фляшку тої води, щоби занести своїм до дому.

Український відпуст в неділю по 15-ім липня відбувається також при великім здвизі народу, однак без жадних обходів і парад, нарід зібраний в ярі глибокім, неначе під Покровом-Ризою Пр. Діви Марії горячо молиться з численним своїм духовенством і якась святочна тишина скуплює всіх до молитви. Хто раз був в Винятинях на відпусті, не забуває за ту чудотворну місцевість і одні других приводять так, що з кожним роком твориться тут що раз більше відпустове місце. В останніх літах слід зауважати, що вже і на український відпуст приходять люди з подальших сторін, а то з околиць Городенки, Обертину, Снятина, Коломиї, Косова, Чорткова та Бучача і є надія, що та наша нова чудотворна місцевість Пр. Діви Марії набере вкортці такого значіння, яке мають Зарваниця, Гошів та інші.

о. С. К-й.

Вказівки для душпастирів:

Як протиділати поширюванню безбожництва і сектарства.

1. Належить виконати поклик Папи Льва XIII та всього Епископату Галицької провінції „іти в народ“ - не замикатися в праці в захристії.

Вслід за тим духовний все буде перешкаджати, але помагати в основанню товариств, які мов гриби по дощі ростуть по наших селах; заінтересується їх розвоєм, та подбає, щоби поширення світла культури ішло в парі з Божим законом. А так увійде він до їх виділів, та там подбає, щоби до товариств не доходили небажані часописи та книжки. Від часу до часу прочитає в читальні між иншим поклики людей доброї волі в „Ділі“, „Свободі“, „Українськїм Голосі“, — які в своїх дописах перестерігають, які фатальні наслідки потягають за собою поступові кличі життя без Бога, віри і церкви.

2. Належить уряджувати конференції з найповажнішими господарями на приходстві і при оказії в домах парохіян, де парох має можливість ширше поговорити про моральну руїну в родині, в громаді, коли молодіж стане вести пропаганду будови вітчизни без Бога і віри. Такі конференції мали в мене такий вислід, що коли надійшло з почти „Світло“, „Воля Народу“, учасник сеї конференції взяв від післанця часопис, написав *retour* і сам відніс на пошту. В другім случаю на питання пароха на загальних зборах читальні „чи не-

ма в бібліотеці якої непотрібної книжки“, сказав голова читальні: „була одна,—та ми її з шафи. усунули“ Сими днями почтар приносить до мене знову 2 примірники „Світла“, післаних на адресу поважних господарів. Посилаю післання, щоби прийшли до мене. Приходять. Я представляю їм, що се часописи, що ширять життя без Бога і віри. „Якщо ви тої гадки, кажу, що такі часописи принесуть щастя для вас і ваших родин,—маєте їх,—читайте“. „Ми їх не замовляли, та просимо, щоби Отець були такі добрі відіслати їх там, звідки прийшли, та написати—щоб їх більше не присилано“. Така була їх відповідь.

3. На загальних зборах різних товариств нехай парох акцентує відвічальність Виділу за зміст його роботи в рамках Божого закону.

4. Поза бібліотекою читальні належить закладати братські чи церковні випозичальні книжок, закупити для них видавництва релігійного змісту, видавництва т. зв. „Доброї Книжки“. Се видавництво взяло собі за ціль вибрати з нашої вже досить багатой літератури книжки будууючі, писані авторами з християнським світоглядом. Таку випозичальню книжок порадо віддати в заряд дівчини письменної, але уломної, яка в кожній громаді знайдеться. Вона, що зрезигнувала з родинного щастя, радо буде вести се благородне діло та буде тішитися, що життя виповнить гарним змістом. Гроші на закупню книжок радо дасть, то „Каса Стефчика“ з своїх доходів, то громада вставить в бюджеті, то збереться на майських богослуженнях, концертах і представленнях релігійного змісту..

5. Дальшим чинником протиділання антирелігійним видавництвам се наші „Брацтва“. На першій місці поставив би я брацтва Апостольства Молитви. Вони належито приготівані, можуть нести парохви велику поміч.

6. Тактовним поведенням парох буде старатися позискати для церкви місцеву інтелігенцію, а особливо місцеве учительство; подбає, щоби його власна родина не опускала богослужень. Церква побудована лиш на селянських масах, була би неповна. Польське духовенство, бодай як бачимо в Галичині, старається перетягнути навіть до церковних брацтв свою інтелігенцію, яка правильно ходить на богослуження та своїм приміром буде міщанство і селянство.

7. Священник допоможе управі місцевої школи творити бібліотеки для дітей молодших і старших. На жаль, кураторія не здобулася дотепер на відповідь на запити шкільних інспекторів, „які видавництва до шкільних бібліотек поручає“.

8. Важним культурним чинником є аматорські кружки, які оснуються навіть по найтемніших селах. Алеж не всі сценічні твори надаються на поширення. Многі з них взяті часто з чужих нам авторів, з драстичною еротичною

закраскою, більше псують, аніж будують, характери. Нераз прикро дивитися, як дівчина з опущеними в діл очами віддає свою роллю любовниці словами, які перед публікою висказати стидається. Церков повинна й сю трибуну використати і постаратися о добір сценічних творів в дусі християнської етики. Нарід радо повитав би і чисто релігійні твори — на жаль у нас так, якби їх не було.

9 Де се можливе, духовний нехай подбає о основання Дому Сестер Служебниць, які—при щасливім доборі членів — можуть в великій мірі допомогти священникови в релігійній праці в парохії та параліжувати антирелігійні напрями в парохії.

10 А що громадські Ради в великій мірі можуть впливати на поведення громадян в рамах божого Закону, духовний ніколи не буде ухилитися від співпраці з своїми вірними в громадських радах, в шк. місцевій Раді, в Раді сиротинській, де вірні радо полишають ініціативу священникови і питають о його погляд на неодну справу.

11. Парох нехай подає вірним не тільки „корм духовний“, але нехай займеться і „хлібом насущним“ своїх парохіян. В тій ціли буде він брати участь в основанню і провадженню економічних товариств в парохії, поширенню домашнього промислу, від часу до часу згадає в церкві, щоби молодіж особливо та, котра не має земельного варстату — подбала за науку ремесла; при оповідях нехай парох питає: чи жених має спосіб на утримання родини. Щоби нарід не шукав конечних в господарстві кредитів у чужих, нехай парох подбає о основання Каси Райфайзена, а його безінтересовна праця в тій інституції, піднесе певно його повагу і значіння.

12. Духовенство повіту нехай ужие заходів, щоби в центрі повіту оснувати Дім Сестер Служебниць з сирітським захистом, де поодинокі громади віддавали би круглі сироти на виховання, посиляли їх до школи та ремесла. Такі захисти субвенціонує правительство, повіт та й громади дали би свою лепту.

13. Важним чинником вдержання вірних при церкві се спів церковний. Треба ангельської терпеливості і пожертвування вистояти кілька годин в церкві при співі неодного захриплого дяка. Всенародній церк. спів, якому проводить церковний хор, належно вишколений, був би тим цементом, який душі вірних споєє з Сотворителем, о який відбилися би затії, ворожі нашій вірі. Такі церковні хори тепер закладаються по польських парохіях—по наказу з гори; видно, що всенародній спів в церкві, полонить душі краще, чим найлучші органи.

14. Духовенство повинно ужити благорозумних заходів, щоби в повітових товариствах були чинними урядовці з хри-

стіянським світоглядом,—бо вони стикаючися з провідниками читалень, кооператив по громадах, можуть вносити в народний дух не лиш світло,—але й отрую.

15. Духовний буде вирозумілий на вибуяле партійне життя,—однак позитивно попірати буде тільки ту політичну партію, яка в свою програму вставила виховання народа в рамках християнської віри й етики.

16. Коли духовний завважає, що антирелігійний напрям в парохії має приклонників, нехай старанно опрацює кілька проповідей про підставові правди віри: про істновання Бога, про безсмертність душі, про божество Христа і Його божє післанництво... ужие при тім примірів чужих і своїх учених, які були вірними синами церкви. Нехай спопуляризує брошуру Д-ра Охримовича „Як я навернувся“, згадає от хоч би за таких учених і політиків, як бл. п. О. Барвінський. Духовний буде розважно брати в оборону деяких наших учених,—які в своїх творах, от як люди, похибили. Маю тут на гадці передовсім нашого „вічного революціонера“ І. Франка, якого культ значно поширився. Його ми не скриємо перед народом, ліпше отже, щоб його народні маси пізнали з добрї сторони. Можемо піднести, що він у практичнім життю відносився до церкви і духовенства зовсім поправно. Так пр. він, коли був на селі, радо ходив до церкви, читав Апостола, як се бувало в Козьовій, в Коблі, в Комарні і т.и., а в „Панських жартах“ ідеалізує тип нашого священика. Так само віруючі Поляки стають в оборону своїх славних поетів Словацького, Міцкевича і ин., які також не на одному місці відбігли від підставових правд віри.

17. Вкінці годиться зазначити, що, аби праця душпастиря в нинішніх часах в церкві і поза церквою увінчалася успіхами, — **мусить душпастир через ціле своє життя вчитися.** До того потребує відповідних підручників, які йому дасть бібліотека в центрі повіту. Отже таку бібліотеку конче треба всюди заложити.

Володимир Восій

Українська Колегія св. Йосифа в Йорктоні-Саскечеван (Канада)

1

У віддаленню 271 англійських миль на північний захід від міста Вінніпегу лежить серед розлогих прерій хліборобського Саскечевану невеличке містечко Йорктон. Ті, що добре

звиділи цілий Саскечеван, кажуть, що Йорктон се одно з найкрасших містечок в тій великій провінції Канади.

Містечко се має одну головну вулицю „бизнесову“ так звану „Бродвей“, котру перехрещує кілька вулиць прекрасно обсаджених деревами. При тих вулицях стоять маленькі вілли (катеджі) містечка. Здебільша живуть у них самі урядники, купці та заможніші фермери. Робітників тут начеб і не було, бо фабрики нема тут ні одної. Тому Йорктон має характер міста чисто хліборобського, що дуже легко можна завважити кожної суботи по множестві фермерських візків та самоходів, якими тут приїзджають фермери з доколичних кольоній в цілі купна і перепродажі своїх продуктів. В Йорктоні є дві залізничні стації, досить великий і гарний будинок середньої державної школи та кілька храмів Божих, ісповідників різних вір. Йорктон має 3.000 мешканців. Власниками хліборобських хазяйств (фарм) у цілім окрузі кольоній Йорктону є в 30% Українці з Галичини. В суботу по обіді, коли рух в місті більшає, чується на вулицях Йорктону майже виключно українську мову. Коли приглянемося ближше нашим землякам, котрі з виїмком того, що чистійше і багатше прибрані, носять ще далі тут свої сіраки, жупани та хустини, то мається вражіння присутности на нашім подільським базарі у Галичині.

Сіонарська залізниця (К. Н. Р. Кенедіан Нейшнел Рейлвей) ділить се містечко на дві нерівні часті, більшу східну і меншу західну. Східну часть Йорктону займає майже саме властиве місто. Західна часть міста виглядає як його передмістя. Західна часть Йорктону складається майже з самих дрібненьких яринних хазяйств. Своім убожеством нагадує деякі діляниці наших галицьких міщан. В Саскечевані овочі не родяться. Тут для них за зимно.

Отсю західну частину Йорктону замешкують в більшій часті наші люди. Тут на західній стороні Йорктону, на самім краю наших доміств, пишаться чотири величаві будівлі з білого каменя, спираючись о ліс і прерію. Сей „куток“ чотирох українських твердинь-кріпостей в Йорктоні прикрашує собою ціле містечко. Змістом своїх благородних місій се одиноке огнище правдиво культурного і релігійного життя Українців в Канаді. Стоять ті будівлі на висшому терені так, що їх всіх видно дуже здалека. Се одиноке величаве діло, яке з гордістю кожний Українець може показати чужинцєви в Канаді... Будівлі сі, се гарна і велика церква побудована в чисто визатійським стилю, монастир з ювенатом для хлопців Чина Отців Редemptористів, монастир Сестер Служебниць та передовсім Колерія св. Йосифа. Про сю власне Колерію хочемо написати дещо.

II.

Під кінець року 1918 зродилася думка серед українських монахів Редemptористів, що перебувають в Канаді з головним осідком в Йорктоні, щоби тут в сім тихім містечку, де нема великомийської деморалізації, побудувати для хлопців католиків українського походження висшу школу виховавчу й устроїти її на взір висших католицьких шкіл в Бельгії. Думка ся знайшла щире і горяче попертя в особі Їх Преосвященства Єпископа Українців гр. катол. в Канаді, Н. Будки. Єпископ у порозумінню з ОО. Редemptористами звернувся в сій справі з просьбою до „Товариства Поширення Католицької Віри в Канаді“, а саме до централі того товариства в Торонті-Онт. Бувший голова товариства, теперішній єпископ дієцезії Вікторія в Брит Колумбії О. Донелд, і теперішній голова згаданого товариства єпископ дієцезії Торонто Онт. Мк. Ніл поставилися відразу до сеї просьби дуже прихильно і річево, і вже в початку 1919. року бачимо копання фундаментів під будову Колегії св. Йосифа в Йорктоні. Більшість тягарів фінансових для вибудовання сеї Колегії перебрало на себе згадане Товариство Поширення Католицької Віри в Канаді.

Дня 4. вересня 1919. року відбулося святочне вмування угольного каменя під дальшу будову Колегії. На тім святі був присутній архієпископ кат. з Реджайни, Матієн, і Преосвящений Н. Будка, котрий вже того дня у своїй бесіді до присутних підчеркнув український характер Колегії св. Йосифа в Йорктоні. Протягом 1920 року Йорктонська Колегія виростала щораз то висше. Зкінцем вересня того року була вже готова. Кошти її будови винесли \$ 130.000. До сколектовання тої суми причинилися своїми жертвами і наші Українці в Канаді.

III.

Європеєць, котрий звик до того, що у великих інституціях в Європі дусяться сотки й тисячі людей, мусить бути здивований, коли оглянувши двоповерховий будинок Колегії в Йорктоні, довідається, що ціла ся будівля призначена на поміщення тільки 100 студентів. Позірно видається, що в неї місця на 1000 осіб. Зовні Колегія св. Йосифа в Йорктоні робить вражіння будівлі масивної і простої, вибудованої під смак чисто англійської вигоди і гігієни. Стоїть вона на вигідному місці, звернена фронтом до сходу. Перед її фронтом велика, гарна площа, котра служить вихованкам Колегії за майдан для вправ і спортових забав.

Від полудня частину тої площі відрізано окремо для гри в теніс. Від півночі припирає Колегія своєю довготою до стежки, котра ділить реґіон Колегії від монастиря Отців Ре-

демптористів. На західній стороні припирає до Колегії її город, в котрім рікрічно родиться прекрасна ярина. Окрім города є ще тут менші забудовання, котрі служать за сховки ріжного інвентаря.

Є тут також електрична пральня, з услуг котрої користають студенти Колегії. Білий хрест, виритий на камені чо-лового капітелю, та вириті п'д ним слова: „Колегія св. Йо-сифа“, говорять, що се християнська інституція.

Головний вхід до Колегії веде каменними сходами, які криються серед винограду, що пнеться по них з обох боків. Оставивши за собою тяжкі входові двері, опиняємося у ко-ридорі, з котрого по лівій руці можна увійти до канцелярії Дирекції Колегії.

В канцелярії над бюрком директора висить на стіні се-редньої величини образ-грамота, на котрім поміщена фото-графія Святійшого Отця в позі, як він уділяє Апостольського благословення. Під фотографією на грамоті видніють гарно і старанно написані отсі слова в українській мові:

„Святійший Отче!

Брат Директор Колегії св. Йосифа в Йорктоні-Саск., при-павши до стіп Вашої Святости, смиренно просить для себе, братів і всіх студентів Колегії Апостольського благословення й повного відпусту при смерті, як тоді бодай духом візвуть

Пресвятого Імени Ісусового.

Під тими словами власноручний підпис Св. Отця по ла-тині. Фотографія і грамота уняті в цілість, в один образ.

Як на хресті на Колегії бачить видець, що се христі-янська інституція, так по сім образі бачить, що се католицька інституція.

Стіни канцелярії прикрашують ще великий образ „Вїзд Гетьмана Богдана до Київа“, портрет основателя Чина „Братів Християнських Шкіл“ св. Івана Баптиста Де Ля Саль (1652—1719) і портрети Митрополита А. Шептицького та Епи-скопа канад. Українців Н. Будки. Канцелярія розмірами пропорціонально мала, але вона служить тільки одному ди-ректорови Колегії в часі його урядовання. Більша кімната, де збираються професори Колегії на засідання, припирає до канцелярії, до котрої звідти ведуть двері. Ся кімната (конфе-ренційна) дуже вигідна чито для спочинку у глибоких фо-телях і софах, чи для урядовання. Тут є всіляке канцелярійне приладдя під рукою.

Глибоко українським духом віє, коли увійдемо до про-сторой їдальні з її окремими кімнатами, призначеними для прийому гостей і для забави. Довгими рядами виключно укра-їнськими образами пишються прикрашені стіни сих кімнат. В їдальні крім великого хреста і страстної вечери є образи: портрет Гетьмана Івана Скоропадського (предка теперішнього гетьмана Павла), портрет Виговської — гетьманші, пор-

трет великого гетьмана Богдана, портрет князя Федора Ольгердовича, портрет Магдалини Мазепової, образ „Гагілки“ та портрети Івана Франка і Бориса Грінченка.

В кімнаті музичній і забавовій висять портрети Маркіяна Шашкевича, князя Ярослава Мудрого, Тараса Шевченка, князя Володимира Великого, князя Володимира Мономаха і гетьмана Мазепи. Побіч них світлини, що зображають „Княжі Усобиці“, та серія світлин „Під Чужим Небом“. Ті образи, вміщені побіч найкрасших українських князів, наче на науку молоді, щоб і вона не попала в усобиці, хоч і не під нашим небом...

В прийомній на стінах висять слідувачі образи: образ князя Святослава, що виходить з дружиною в похід, а зараз коло нього, немов для порівняння 1000 літ нашої історії пізнійше, образ наших „Гуцулів Добровольців“, що йдуть теж у похід в роках 1914/15... Далі картини слави У. С. С. і сумний плач над нимиж в образі лірника Остапа Вересая... Дальше портрети княгині св. Ольги, Івана Котляревського, Степана Руданського та Лесі Українки. Надто ще різні дрібніші знімки та прикраси.

Простора їдальня містить у собі 100 місць при кількох столах, прибраних рядом чисто і до смаку. Коли коридором увійдеться до їдальні, то по лівій стороні ведуть двері до трьох менших кімнат злучених разом, які призначено на кухню та її шпихлір. Сама кухня зладжена дуже модерно і гігієнічно. Кілька водопроводів, електрика, спеціальні шафи кухонні, столи та всіляки кухонні машини знаряди. Варивом завідує стало старша віком господиня, кстрій помагають дівчата.

Сходами входить на перший поверх. Його довгий коридор по обох бічних стінах заповнений гармонійно дібраною колекцією мініатюрних картин з видами наших церков з різних місцевостей Галичини. Колекцію сю, як і згадану вище збірку укр. образів, подарував для Колегії в Йорктоні Митрополит Шептицький з українського музею його імени у Львові. Здавалосьби, що сі зразки (є їх тут 35) се нічого надзвичайного. Коли одначе вдуматися в ті зразки різних стилів наших церков з 16, 17 і 18 століть в Галичині та приглянувся довше тим стилям, які зпід руки А Лушпинського вийшли тут прекрасними і оригінальними штихами, тоді бачиться, що се мабуть найцінніша річ і найбільша прикраса в Колегії. Зразки сі показують старинні церкви з отсих місцевостей Галичини:

Цішки з року 1701.

Тейсарів „ 1780.

Хоросно „ 1615,

Утишків „ 1687,

Висоцько Нижне з року 1800, Торки з року 1661,

Потиличі з року 1583.

Бусовисько з року 1780,

Лішнянський Монастир з р. 1705,

Кути-Золочів з року 1697,

Сілець-Самбір з року 1700, Хотинець-Яворів з року 1615,
Чортків з року 1738, Деренівка-Теребовля з року 1715
Шумляни „ 1712, Верхрата з року 1650,
Малинів „ 1670, Гавловичі-Порочник з року 1683.

Надто без дат церкви: в Данильчу, Мацієві, Кульчицях, Кавчім-Куті, Рогатині (церков св. Духа), Білій Чортківській, Уличі-Сянік, Бусовиську, Ясеневі, Турці, Підвисокім, Старій Солі, Пантці-Лемк., Яворові і в Ботелці Вижній (Турка). Особливо оригінально зображена церква в Турці Середній з року 1700. Всі церкви дерев'яні, одно і більше куполові, з малими вікнами з тупими луками, говорять про своєрідну укр. культуру та про традицію специфічної архітекτονіки українських сіл. Як серед тих образів, так і взагалі на кожному місці в Колегії, глядач бачить і чує, що знайшовся в інституції, котра виховує українських хлопців у стислій звязи з дорогою минувиною і творчістю їх Батьків.

По обох боках коридора першого поверха простягається каплиця до молитви і щоденних відправ „Авля“. Стіни авлі прикрашені 14 таблицями страстей Христових. Престол авлі все завітаний. Перед ним горять дві вічні лампки. Авля може помістити 150 осіб.

Кімнат до науки (клас) є на сім поверсі 4. Бсі вони просторі, світлі, заосмотрені потрібним научним матеріалом для студентів і професорів. Лавки не спинані, але кожний студент має свою окрему лавку з пульпітом. Є тут ще і скромний кабінет фізикально-хемічний. В ньому приміщена українська книгозбірня, з котрої користають студенти Колегії. Книгозбірня ся з кожним роком побільшується добираними творами здебільша українських белетристів. Професори Колегії, монахи Чина „Братів Християнських Шкіл“, живуть теж на першому поверсі в окремо для них призначених кімнатах.

Другий поверх Колегії займає спільна і простора спальня для студентів, магазин з постіллям та біллям і великі умивальні з купальнями. Є тут ще три резервові кімнати для приїзжих гостей, або для тих студентів, котрі бажають для себе окремих кімнат.

Годиться ще згадати, що в сутеринах здовж цілої Колегії (в салері) є велика саля гімнастично-руханкова, випосажена в багатий інвентар спортивно-руханковий.

Так виглядає Колегія св. Йосифа в Йорктоні ззовні і внутрі.

IV.

Як виглядає життя наших студентів у Колегії?

Ще в часі будови Колегії звернулися ініціатори Колегії до суперіора Чина „Братів Християнських Шкіл“ у Торонті, о. Брата Бернарда, щоби навчання і виховання в Колегії св. Йосифа в Йорктоні вели Брати згаданого Чина, звісні на

цілий світ зі своєї совісности, самопожертвування і доброго навчання.

Подано коротесенькі відомости про сей Чин, ще мало у нас відомий:

Творцем Брацтва під назвою „Братів Християнських Шкіл“ був старий священник з міста Реймс у Франції Жан Бабтист де ля Саль (1651-1719). Він заснував се Брацтво серед великих трудностей і перепон з різних сторін, як духовних, так і світських. Головна ціль Брацтва не шукати винагороди за виховування, але досягати успіхів в навчанню молоді. До тих успіхів братчики мають іти шляхом безмежної самопосвяти для молоді, то є терпіти її і без нарікань, з повним запалом і любовю над нею працювати. Брацтво се має уділяти науки в рідній мові дітям. Крім сих обов'язків брати сего Чина мають стало поглиблювати свої педагогічні студії.

Не диво, що се Брацтво принесло користи у вихованню молоді, і не диво, що діло основателя сього Брацтва скоро поширилося майже у всім світі. В січні 1900. року було вже близько 20.000 Братів і новиків, котрі в тім часі удержували 2000 шкіл. В них училося 350.000 учнів. Понад се удержував сей Чин до того року 8.000 сиріт, з чого 3.000 мешкало в їх домах. До року 1900 зібрали сі Брати 32.572 молодих людей до патронату і 21 000 давніших своїх учнів до товариства „Взаїмна Поміч“.

Благословенна діяльність Жана Бабтиста Де ля Саль була притокою, що по його смерті, Папа Лев XIII оголосив його Святим дня 24. травня 1900. р.

Дня 6 травня 1919. року приїхали з Йорктонського монастиря до Йорктонської Колегії слідуючі Брати-учителі: брат Ансберт, брат Станислав, брат Джеймс, брат Петрік, брат Волтер і Климентій. Всі вони помагали в часі викінчування Колегії у прикрашенню її кімнат та заосматрювали сі кімнати у потрібну обстанову й інвентар. У вільніших хвилях вербували брати наших хлопців на перших своїх вихованків в Йорктонській Колегії. Перше святочне отворення Колегії для науки відбулося 4. жовтня 1920. року. З роком 1926-27 українська Колегія в Йорктоні зачала вже семий рік навчання.

Ціль Йорктонської Колегії — виховувати в ній виключно українських хлопців грек. кат. обряду, щоб сі хлопці не загубили віри своїх батьків католиків та щоб колись, по укінченню Колегії, могли зайняти провідне місце, як серед горожан Канадійців, так і серед Українців, в Канаді.

Першим директором Колегії був Брат Ансберт, Канадієць ірландського походження, широко відомий нашим людям в Канаді ізза своєї прихильности до них. Брат Ансберт навчився в скорім часі не зле говорити по українськи і, де

тільки міг в англійських чи інших товариствах і клубах, робив добру опінію Українцям. Людина се дуже начитана, глибоко розумна, з натури весела. Брат Ансберт щиро співчуває всім нашим національним злидням і через се досі тішиться якнайкрасшою симпатією серед наших людей в Канаді.

Теперішній директор Колегії — брат Станислав. Він людина незвичайно енергійна, молодша від свого попередника, але рівно поважна і працююча. Натура вічливо спокійна, вже з лиця подобає на добру. Брат Станислав дуже цікавиться минувиною Українців, любить укр. хлопців і цікавиться східним обрядом.

Решта братів се теж Канадійці ірландського походження, але вже незабаром увійдуть в стан учителів Колегії „Брати Христ. Шкіл“ Українці, котрі по укінченню своїх висших клас в тійже самій Колегії в Йорктоні вступили до монастиря того Чина на те, щоб по укінченню своїх студій в монастирі могли учить в Колегії.

На шкільний рік 1925/26 прибули до Колегії в Йорктоні нові брати. Крім директора Брата Станислава є тепер в Колегії: брат Денас, брат Пол, брат Рафаїл і Генрі.

Української мови уділяли дотепер в Колегії наші українські священники. Перший уділяв тої мови о. П. Олексів, теперішній парох Вінніпегу, а відтак до року 1924/25, о. Ст. Бахталовський, Ч. С. І.

Від року 1924/25 вчить в Колегії української літератури, історії й географії світський учитель Українець.

В році 1922 дня 7. жовтня відвідав Колегію в Йорктоні Високопреосвящ. Митрополит Шептицький, котрий прибув сюди в товаристві Єпископа Н. Будки. Вечером того дня устроїла дирекція Колегії в честь Митрополита святочний бенкет, на котрий запрошено майже всіх достойників міста Йорктону. Митрополит говорив до присутних на бенкеті Канадійців англійською мовою, на що посадник міста Йорктону (протестант) відповів йому щиро і з великою пошаною до його особи.

Митрополит висказався про Колегію якнайкрасше і надіслав по своєму повороті до Львова описану вже колекцію образів для Колегії.

Того самого року (1922.) гостювали пару годин в Колегії в Йорктоні тодішній прем'єр Канади Кінг, а в пару тижнів пізніше оглянув Колегію Др. О. Назарук в характері галицького посла. Він за дозволом пріора О. Делярія перепитував учнів укр. історії та просив перетолкувати кілька речень з Гомера і з латинських класиків. Опісля висказав велике признання за успіхи в науці.

В році 1923 звиджував Колегію проф. Іван Боберський і також гарно висказався про неї.

29. січня 1923. р. відбули візитацію Колегії еп. О. Донел з Торонта в Товаристві архієпископа Сінота з Вінніпегу.

Перебіг студій в Колегії той самий, що й у всіх висших школах в Саскечевані. Вони під контролею державного департаменту. Релігію викладається після грецького обряду. Українську мову дозволив шкільний департамент викладати додатково до інших предметів, які — розуміється — викладаються в англійській мові. Для тих студентів, котрі бажалиб учитися тільки в зимових місяцях, є в Колегії особливий курс: арифметики, читання, писання, та різних мов. Курси студій в Колегії багаті научним матеріалом від початку аж до 12-ої класи включно. Українська молодь може бути принята до Колегії без огляду на вік до одної з тих клас, до котрої їй прислугоє право.

Студенти Колегії пишуть державні іспити, установлені шкільним департаментом провінції Саскечеван в Реджайні. Крім обовязкових предметів студенти Колегії мають нагоду вчитися музики, співу, деклямацій, способу веденя дебат і публичних бесід (дикцій). Також крім мови української й англійської можуть учитися в Колегії мов французької, німецької, латинської і грецької.

Науку в Колегії уділяється безплатно. Кожний студент платить місячно по дол. 24 за харч і за приміщення в Колегії.

Протягом п'ятилітнього навчання Колегія св. Йосифа в Йорктоні здобула собі в департаменті наук і в загальній департамент опінії почесне ім'я. Про се свідчить хочби се, що шкільний департамент виїмково дозволив студентам Колегії в Йорктоні складати вступні іспити до університету з матрикуляційних предметів в довільнім для студентів часі.

В Колегії були студенти, котрі потягом 8-х місяців науки покінчили класи VI, VII, VIII. А були й такі студенти в Колегії, котрі виказали можливість скінчити з дуже добрим поступом матрикуляцію замість в 3-х у 2-х літах. Таким чином ці студенти здобули собі право вписатися скорше на університет, або „нормалкурс“—піврічний курс семінарійний, котрий дає право учити в публичних школах.

Життя студентів в Колегії заслугоє ва особлившу згадку. Студенти їзджаються до Колегії від 1-го до 15. вересня. Початок науки в Колегії, як і в усіх державних школах Саскечевану, зачинається з днем 15. вересня і треває до кінця червня. Студенти Колегії св. Йосифа встають точно о год. 6-ій рано й удаються до каплиці на ранню відправу. О год. 7 1/2 споживають снідання, по котрім вони вільні аж до год. 9-ої.

Від год. 9-ої рано до год. 12 в полудне треває наука з 15 хвилиною перервою. Обідова пора припадає на час від 12 до 12 і 1/2 год. Відтепер студенти знов вільні до год.

2 і 1/2. Від до третьої до год. 4-ої знов наука в клясах. Від год. 4 до 5-ої забава, від 5. до 6-ої випрацювання домашніх задач, від 6 до 6 і 1/2—вечеря. По вечері знов півтора години спорту і в тім часі відбувають студенти січові вправи. Від год. 8 до 9-ої вечір наука в помешканню. Студенти удаються спати точно о год. 9-ій вечір.

Мало мають студенти вільного часу до науки, але їм і сей час вистарчає, бо методи науки в Канаді стремлять до того, щоби ученє на годині професора вчився, а в хаті тільки повторяв.

В середи і суботи по полудні науки нема. В ті дні професори Колегії відбувають зі студентами менші наукові або спортові прогульки поза місто.

У вільних від науки хвилях студенти віддаються головно спортовій руханці, яку Дирекція Колегії горячо поручає своїм вихованкам. Студенти грають в теніс, „бейсбол“, в копаний мяч, а в зимі йдуть на лід грати в „гаки“. Найвеселіше виглядає в Колегії по вечері. В тім часі бачиться студентів поділених на січові рої, чується українську команду, несеться січова пісня і січовий гимн „Встань, гетьмане наш, Богдане“!

В тім часі говорять хлопці між собою по українськи. Молодші хлопці з початкуючих кляс граються теж під окремим доглядом одного з Братів.

Коли бачиш тут тих веселих наших хлопців, їх братерську любов і щирість між собою і коли бачиш стало при них не тільки учителів, але й їх опікунів „Братів Христ. Шкіл“, котрі разом з ними беруть участь в грах і забавах, то мимохіть спостерігаєш величезну різницю між вихованням тут і в Європі, котре там мабуть ще до нині у більшості шкіл задержує характер „sub virgo degere“. Одначе відношення вихованків Колегії до своїх учителів завжди повне пошани і слухняности, овіяної більше зрозумінням і любовю, чим „страхом“.

Та не тільки спортом цікавляться наші студенти в Колегії в Йорктоні. Вони мають тут свій „Літературний Кружок“, котрий видає свою писану газетку укр. мовою: „Сяєво“.

Перше число тої газетки вийшло 30-VI 1922. Всіх зшитків тої газетки у книгозбірні Колегії є 5. Всі вони дуже старанно писані, а навіть прикрашені ручними наголовними мальовилами. Дух „Сяєва“ дійсно ясний. Він очеркнений в першій точці статута „Літературного Кружка“ в 1. ч. „Сяєва“. Там написано: Клич літературного кружка укр. студентів Колегії св. Йосифа в Йорктоні: „За свою віру і для своєї нації віддаймо весь наш молодечий труд“. І треба признати, що всі статті в „Сяєві“ згідні з тим кличем.

До замітніших праць у „Сяєві“ треба зачислити праці: В. Филиповича: „На чужині“, „Наша мета“, „Різдвяний спо-

мин“, праці А. Хруставки: „Дещо про наші пословиці“, „Слово про обовязки української матери“, „Плекайте укр. пісню“, „Наука як основа національного добра“. Праці П. Криворучки: „Віднайшов свої коні“. „Поляки як причина еміграції українців“ (знаменита розвідка), „Коби санки та постолі“. Праці Н. Стуса: „З моїх споминів“, „Студентський вечір в Колегії“.

Крім тих праць є ще багато дрібніших, з яких видно, що студенти Колегії брали численну участь в тім кружку. Редактором „Сяєва“ був мабуть В. Филипович (тепер укинчений студент) Там і багато добрих писань без підписів, мабуть сам редактор „Сяєва“ писав їх.

На загал „Сяєво“, як аматорський журнал молоді представляється дуже симпатично і свідчить про умовий розвій студентів Колегії.

Крім сього студенти Колегії устроювали часто дебати між собою в різних наукових і інших питаннях. Також публичні дебати для місцевих Українців. Студенти Колегії устроїли ряд концертів і представлень, а з одним продеставленням виїздили на провінцію. До літературного кружка заперунували газети: „Кан. Українець“ з Вінніпегу, „Січ“ з Шікага, „Голос Ізбавителя“ з Йорктому, „Поступ“ зі Львова, і „Місіонаря“ з Філяделфії. Всі отсі газети та журнали зібрані в річники в книгозбірні укр. Колегії.

Нашим студентам в Колегії в Йорктоні треба признати великі заслуги, що помимо шалючої бурі проти Колегії, вони зуміли своїми змаганнями вдержатися в початках на рівені дійсних студентів і вихованків, гідних тої святині науки, в якій вони знайшлися.

Учителі Колегії у всілякій праці ішли завсіди на зустріч своїм учням.

Дотеперішня статистика і фреквенція студентів Колегії в Йорктоні така:

В році	1920-21	було в Колегії	учнів	55
„ „	1921-22	„ „ „	„	50
„ „	1922-23	„ „ „	„	49
„ „	1923-24	„ „ „	„	62
„ „	1924-25	„ „ „	„	58
„ „	1925-26	„ „ „	„	50

Всі студенти походження українського. 80% з них сини наших фермерів, 20% се сини наших робітників, 70% з провінції Саскчеван, 20% з провінції Манітоба, 8% з провінції Алберта, а 2% з провінції Онтеріо. 80% з них уроджених в Канаді, 20% привезених до Канади маленькими дітьми. Всі вміють говорити і писати по українськи.

З тих студентів, що учились в Колегії в Йорктоні, є нині 8-ох учителями публичних шкіл, 3-ох в монастирі „Брат. Христ. Шкіл“ і 2-х на теології в Монтреалі.

V.

Коли безсторонній чоловік перечитає опис сих фактів, які я тут навів, і потому випадково зустрінеться в органі „неоправославних“ з нападами на організаторів сеї інституції, певно здивується.

До того треба ще знати, що ні один з тих „неоправославних“ ніколи не був у сім Інституті, не бачив його уряджень, бібліотеки і плянів науки і не пізнав тих учителів, які з самопосвятою працюють на сій прерії, а яких так безпощадно нападають.

Гавриїл Костельник

По Італії

Отсі спомини в продовженнїм і докінченнїм тих моїх споминів з подорожі по Італії, які були випечатані в „Ділі“ осінню 1925. р. під заголовком „Зі Львова до Риму“.

Неаполь

Перед виїздом з Риму наше паломництво розв'язалось, і ми вже далі їхали кождий „на свою руку“. Але до Неаполя таки ще всі в гурті поїхали.

В часі нашої подорожі ми, як звичайно буває, „зрослися“ з собою, об'єдналися психічно, а психічне об'єднання не проривається за одним замахом. Ріжні жерела з різних сторін зливаються в одну ріку, й далі пробиваються через світ як одна елементарна сила... Під сею взаємною гравітацією одна з пань, що була тільки „паломничкою“, й загалом не думала про звиджування краси всіми поетами світа оспіваної Італії, вибралася з нами до Неаполя наче до „другого Риму“. А на місці спостерегла, що помилилась, і нарікала: Чому я тут приїхала? Я би собі в Римі до сеї тай тієї церкви, тай помолилась — а тут що?

Є люди, що родяться сліпі на краски; але всі непросвічені є сліпі на красу і велич природи. Сповнюється на них євангельське слово „в своє прийшов, і свої його не прийняли“ — діти природи сліпі на природу! Воно й не може бути інакше. Щоби подивляти природу, треба (через культуру духа) втратити її, бо тільки „чуже в очі коле“, а своє буденніє...

З подорожі до Неаполя нині пригадую собі тільки імпонуюче Montecassino на горі і коноплі — рослі, жовті, то-

ненькі коноплі — повно конопель на рівненьких ланах. В Югославії, коли я там опинився, журились тим, що в Італії був гарний урожай на коноплі, і ворожили: о, сього року коноплі будуть дешеві! — бо Італія є головним конопляним доставцем для Європи.

Неаполь (по італійськи Napoli) первісно був грецькою кольонією. Його грецька назва — се по нашому „Новгород“. Місто значно більше від Риму, але своїм внутрішнім виглядом „немилосерно“ нагадує наш „малопольський“ Львів: кам'яниці обдерті, полинялі, припорошені; вулиці нечисті; бруки — мов зуби в лобі старої людини: кам'яні бруси „зіджені“, нерівні. Як у Львові, так і тут разураз стрічаєш позначки регуляції бруків. „Направляють“... Аякже, вічно направляють! Саме тому й не є направлене, бо в хаті, де вічно замітають, вічний порох...

Положення в природі — от у чому заслужена слава Неаполя. Vedere Napoli є тогі (побачити Неаполь, і вмерти) — кажуть Італійці.

Ми зітхнули з захоплення, коли (з залізничної стації) автами виїхали на довжезну приморську вулицю Sagaciolo, де ми й осіли в пансіонах і готелях, бо в одному годі було дістати місця для всіх.

Море — неаполітанське море! Непорочно чисте, лазурево синє-фіолетне море! Тут приїжджати тим, що шукають краси моря, тут а не до Венеції! Бачиш два неба: одно над тобою, друге під тобою... Земля мов жива душа, захоплена тим морем, обіймила його могутніми руками й притискає до своїх грудий. На ліво подалі бовваніє пірамідальний верх Везувія, що безнастанно приносить небу свою старозавітню вогневу жертву... Біла хмарка над ним — щораз нова. Тільки й хмар на небі, що родяться з тої білої хмаринки над Везувієм. Се наглядно бачиш, одначе не бачиш, як дим виходить з гирла. Просто перед тобою острів Капрі — наче темна хмара, що підноситься з моря. Вилискуються білі хати на ньому... Се наче перстені на велетенських руках землі, якими вона обіймила море. За тобою — зараз близько — нагло здіймається зелений беріг, під ним і на ньому — між виноградниками і пініями — кам'яниці. На морі рибацькі човна, барки. Плесо моря якось ділиться на різні „поля“: одно з тих піль цілком гладке, по другому граються дрібненькі хвилі... Стій і вдивляйся!

Стою над морем з товаришем, і таки вдивляюся. Товариш заєдно принукує мене: Ходім далі!... Підійшли трохи, і знов стаємо. Приглядаємося рибакам, що ловлять вудкою. Беріг моря скрізь обведений невисоким кам'яним муром. Перед муром у воді гать з великих кам'яних брусів. І по мурі і по тих кам'нях ходять голодранці рибаки — старші й хлопці, але тільки рідко коли вдається їм зловити рибку. Приза-

думуюся над тим: чому тут море має таку чудову синьо-фіолетну краску? Піску на березі моря нема. Каміння, що творить гать, цілком чорне. А дрібне каміння на зарінках моря так само чорне. Мабуть тут треба шукати за причиною спеціальної краски неаполітанського моря. І знов шарпає мене товариш за полу: Ходім далі!... Ідемо. Направляють тротуар біля прибережного муру. Порозкидане каміння, треба обходити. Парк біля моря. Парова машина решетує тут шутер. Порох такий, що годі перейти. Деревя в парку аж білі від нього. Ся фірма повинна би мати свою експозитуру у Львові, і називатися „Napolі — Lwów“. Воно „акурат пасувалоби“. У парку а к в а р і й. Входимо (розуміється, за оплатою). Всякі взори дивних морських риб, раків, звідз бачиш за склом — живі. Морська вода припливає і відпливає, а морські „чудасії“ лівиво рухаються, або й зовсім не рухаються, тільки вилискуються. Не знаєш, перед котрою „кліткою“ довше стояти; що більше подивляти: чи чудові краски, чи дивні форми, чи спосіб руху? Наконєць подивляєш одно спільне всім тим „чудасіям“: „великопансько-самопевний“ їх спокій — спокій морського дна, яке не колибнеться, хоч на поверхні моря водяні вулькани вибухають і гремлять... „Regeat mundus“ (хай згине світ) — либонь так собі думають ті морські красуні і почвари — „але ми далекі від того, нас се не зворушить!“ Мозок рішуче повинен зсохнутися до величини шпилькової галочки, щоби відзначатись таким самопевним спокоем. Але що перед тобою не люди, тільки морські потвори, то сей спокій успокоюючо і уздоровлюючо ділає на твої нерви... Морська звізда — чудо краси. І краски і форма. Наче з мarmору мінливих красок вирізблений корч квітів. На кождому „прутикови“ субтельно гарний квіт ясножовтого коліру. Нараз один з тих квітів зачинає „стягатися“ до середини, і зникає... Потому другий, третій... І знов „розвивається“... Се діється так, як се штукарі роблять, коли зпоміж пальців витягають несотворені річі: квіти, касетки з цукорками — тощо. Не знаєш, що маєш казати на таке, і кажеш: А біда би тебе брала!... Се значить, що не хочеш вірити в чари, а чари ось перед тобою. Виходимо. Ідемо біля моря. Рибакі — шість осіб, між ними і жєнщини — витягають сіть з моря. Стаємо, приглядаємося. Тягнуть і тягнуть і тягнуть. Уже накрутили високі колеса із здоровенних верівок, що витягнули з моря; вже двома наворотами витягнули бочівочки, які, привязані до верівок, піддержували їх, щоби не впали на дно моря. А ще тягнуть.

Колиж буде конєць? На морі сіти не видно. Ще досвіта закинули вони сіть ген-ген далеко від берега. Стоїмо вже годину. Рибакі тягнуть верівки, і безнастанно кричуть — наче співають високим голосом мольове „льо-ля“ (бодай так їх я розумію). Мій приятель уже настирливо шарпає ме-

не за рукав: „Ходім та ходім купатися!“... Купатися? От зараз тут скочив би в море, але мені ніяково, бо мене мій „обойчик“ увязнив, а ти з бородою, яка закриває твій „обойчик“... Тобі вигідно !... І пішов мій приятель, а я, остав при рибакках. Хочу бачити, що вони зловлять? Яж сам — рибак дилетант, але з пасії. Над морем приємно. Завсіди вітрець холодить. Не можу дочекатися кінця, а тут уже під захід сонця. Іду до купелевих хаток. Повно народа купається. Бачу й деяких з наших між ними. Кричуть на мене. А я ходжу сюди й туди. Тут убогі жінчини продають морські риби і почвари. Відпихає мене „морський сморід“ тих почвар. Тут знов кіоск, на ньому висить ціла цитринова галузка, а на ній з 10—12 цитрин, величезних і менших. Купив би я її (певне за безцін), завіз би до дому, але як? Приходить мені на гадку, що я в краї, „wo die Zitronen blühen“ — а я ще досі не бачив ні одної деревини цитрини, ані помаранчі, хоч шукав очима за ними. Треба би десь на село поїхати. Таке думаю, а хочу купатися, однак не важуся вступити до купелевого заведення. Причувається мені, що італійські лобурі, котрі виходять з купелевого заведення і стрічають мене, неодне виговорюють на „чужого попа“... І приходить мені на думку, як то я в Венеції стрітив одного добре знайомого мені польського священика львовянина (очевидно висшого „достойника“, як я) цілком по цивільному одягненого... Як то йому „добре“, що мав гроші на цивільний сивий одяг, що він бувалий у світі і знає, як на чужині виступати... Ех, але бо він висший від мене, чоловік, якому платять не лиш за працю, але й за титул, бо він „hoch-wohl-geboren“, як і сіямський престолонаслідник.. і се на різницю!... Так, се „hoch-wohl-geboren“ є „едино на потребу“ для того, що на землі люди звуть „щастям“. Кождий думаючий старший чоловік у наслідок досвіду приходить до переконання, яке нам записав уже старий Соломон, що „біг не є у власти швидких, ані війна у власти відважних, ані аванси у власти мудрих, ані богацтво у власти розторопних, ані ласка у власти гідних ласки; але час і випадок усе приносить“.. Діти і простолюды думають саме противно! Очевидно відносять вони се не до свого середовища, тільки до того, в якому живуть старші і пани (яка іронія!). Тай знов завертаю думкою: І се дурниця і те дурниця!.. Ба, але такі дурниці бувають рішаючі в житті. Ceterum censeo: Якщо хто з наших священиків вибереться до Італії, то — якщо зможе — нехай наслідуетього польського священика. Бачив я американських священиків, що були одягнені по цивільному навіть у папи на авдієнції. Конець-кінцем, коли вже трохи народу розійшлося, я примкнув очі, а вуха „духом“ заткав, і вступив до купелевого заведення. По купелі вертаю до „моїх“ рибаків, але їх уже нема. Тільки один порається в човні при березі, а при

ньому кіш з рибами завбільшки селедців. Могло бути тих рибок так з 20 klg. До рибаків приступив фінанс, оглядає рибки, щось говорив і наказував, але що — „біда би його знала“. Так я стою, вдивлений на море, підпертий ліктями на каменю мурі — а тут нараз за мною ...лев реве! Оглядаюся, а се ослик, запряжений у возі, якому зібралось на підвечірню осличу пісню... В іншому знов возі (обов'язково на двох грубесних і величезних колесах) запряжений кінь. На коні верх хомута — наче величезний російський мідяний самовар. Бляхи і бляшки тай дзвіночки — розкіш для неаполітанського візника.

Всі фіяки з білим полотняним бальдахимом. Дівчата (паняночки) одна в одну з фарбованими губами (ся дурна мода вже й до наших країв втискається). Хлопці-молодці з чорними — переважно кучерявими чупринами. Якби не їх мужеський одяг, то годі би їх відрізнити від пань, що носять модну „коротку фризурю“. З заду голова коротко обстрижена, а з тімені спадає на чоло й на боки цілий кінський хвіст.. Я се вже там на місці характеризував — „п о л о в и н а А ф р и к и“. А най більше те знамено надають Неаполеви людські типи, які там часто стрічаються, в Римі лиш випадком, а в горішній Італії їх нема. Стать низька, дрібна, лице жовто-брунатне, в старших осіб казково поморщене — мов сухе листя, волосся чорне й сильно кучеряве — як у Негрів. Сказано — „половина Африки“. Відки таке „ублагороднення“ раси — чи се рештки по Сараценах, не знаю. Близина Африки бодай загально ясує те явище. В пам'яті мені паняночка того типу (бачив я її в трамваї). Чорне кучеряве напушисте волосся (вона мала „коротку фризурю“ старшої дати) відставало від її голови на добрий локоть, і як малярська корова своїми великими рогами, так отся паняночка штовхала своїх сусідів своїм волоссям... Се вже „ціла Африка“!

Закінчу неаполітанською ідилією. З рана по вулицях Неаполя розвозять городовину. В возі (на двох колесах — авжеж!) запряжений кінь або осел. Візник-огородник — „перекупець“ — чи як його назвати (що він бідак, се видно по ньому) з батоном у руці іде біля воза, і дає знати про себе: співаючи вичисляє городовину. Господині дому відчиняють вікно, спускають кошик на шнурку з грішми. „Перекупець“ бере гроші, і в заміну пакує бажану городовину до кошика... Співає завжди ту саму мольову арію, кінчаючи її високим тоном. Ще й дотепер отся арія мені „в усі“.

Всі Італійці говорять, співаючи; а Неаполітанці співають, говорячи.

Неаполь острим зубом візується в море — так, що море ополікує його з двох боків. По тому другому боці, якого я не описав, знаходиться пристань для кораблів.

О, небесне, небесно-лазуреве неаполітанське море!
Другого такого не побачу, тай не забуду тебе!

* * *

Помпеї

Другого дня більша група наших експаломників вибралась на Капрі, а нас кількох — до Помпеїв. Я також бажав собі поїхати на Капрі, але нестало для мене часу, бо в умовлений день мав я стрінутися з керестурським парохом під Триглавом у Словенії, а найважніше: що за позичені гроші резон не каже балюсувати на всі боки...

Помпеї недалеко від Неаполя — ближче під Везувієм. У залізниці їхав з нами один панок Італієць. Пізніше виявилось, що се був народний учитель. Ми зачали з ним розмову, розуміється — на політичні теми. А він розглянувся по переділці, поставив палець на вуста, тай п'ястком показав знак „придушення“. Ті всі рухи були наче рухи рисі. Се був анти-муссолініст — мабуть соціяліст. Його нарікання нагадували наші галицькі нарікання. Але, хто мав добре око, сей помічав різницю в „ґрунті“ чи в „жерелі“. Хоч сей анти-муссолініст уважав на себе, говорив несміло, а одначе було ясно, що в відповідній хвилі з нього вискочила би „рись“, яка не знає пардону... В Італії, Франції, а навіть у Німеччині при гострійших політичних демонстраціях звичайно падають трупи — 10, 20, 40 і більше. А в нас у Галичині?... Відки така різниця? Чи огонь сонця, або огонь вина спричинює її? Певне, що обидва сі вогні бодай почасти ділають. У Галичині тільки бульба й бульба та гречка, а з бульби „бульбяна кров“, яка не може вигодувати рисі... Якийсь Німець так собі сподобав полуднєве італійське вино „Lacrimae Christi“ (Сльози Христа), що в поетичній формі просив Христа: Якщо ще раз плакатимеш такими сльозами, то — прошу тебе — плач над Німеччиною!.. А ми ще в більшій потребі, і ще сердечнійше повинні просити: плач над Галичиною!..

Земля, що вина не родить, не сміється й не гнівається, тільки плакати вміє...

* * *

Теперішні Помпеї се невеличке й не гарне містечко. Замітне воно тільки тим, що церковна вежа в ньому ціла з білого мармору (нова будова), а в церкві над вівтарем є образ Матері Божої, обвішаний плеядами жемчугів

і золотих обітних дарунків (vota). В церкві темно, лиш кілька свічок блимає на вівтарі, а жемчуги й золото вилискуються наче Плеяди на небозводі. Наш візник настирливо радив нам оглянути сей „богатий“ образ — гордість Помпеян.

Старі Помпеї трохи подалі — в полі. Се відкопані руїни міста, яке р. 79. по Хр. Везувій накрив дрібним камінням і попелом. Перед входом автомобілі й фіякри. Вступ досить дорогий (8 лір). А „чічеронів“ (провідників) ціла гурма. Годі їх обігнатися. Жадають 30 лір. Нам видається се задорого, і не беремо собі провідника (хоч — як опісля переконалися — був би придався). Кільканадцять кроків ідемо по стежці в городі з деревами, аж нараз перед нами брама давного міста. Вузька брама на вузькій вуличці (via Marina). Сходами поступаємо трохи до гори. Зараз по правій руці музей. У ньому кілька скаменілих людських трупів у такій позиції, як попрощалися зі світом, коли їх горячий попіл накрив. Виглядають начеб замінилися в вапно. Одному зуби сторчать з роззявленого рота. Є також труп одного пса. Все за склом. Надпалені старинні полотна (грубші і тонші), кухонні посудини, господарське і кухонне знаряддя — тощо. Не думали собі небораки Помпеянці, коли так трагічно гинули, що по тисячах літ будуть нашими „мертвими вчителями минулого... Виходимо з музею „до міста“. Се місто має вулиці, площі, храми, кам'яниці, подвіря, амфітеатри, лазні, цмиктар... Але всі кам'яниці без дахів і склепінь. Тільки мурі і колюмни сторчать. Богато колюми. Якби Помпеї збереглися в цілости, то саме задля множества колюмн виглядали би більш „по панськи“, ніж теперішні італійські містечка. Вулиці вузьенькі, але мають тротуари й брук. Ходимо по місті, і приємо. Всі чотири хустинки, які я взяв з собою, вже мокрі. Ніде в Італії не була така горяч, як тут. По подвір'ях і на площах подибуються неушкоджені статуї божків, жертівники — тощо. Богато храмів в честь різних божків — але, як сказано, всі без дахів (даху завалились були під тягарем каміння й попелу). Лише кілька будівель збереглося із склепінням, отже й середина красше заховалася. На них добудовано дах. Перед брамою такої будівлі сторож. До першої і другої стрічної не входимо, бо думаємо собі: Певно буде „*una lira cinquanta*“. Але небавом стрічаємо напис, що сторожам не вільно ніяких написків ані давати, ані приймати.

Входимо до лазні, якої середина добре заховалася. Склепіння кругле, мурі сильні, — тому й не завалились. Глизми на мурах, окраса стін, „клітки“ в мурах (мабуть на одержу), басен, навіть лавки — все з 70. р. по Хр. Заворот — не голови, але душі! Маю вражіння, що весь теперішній світ се тільки сон, що перед кількома хвилинами мені приснився, а сей „гріб“ з I. ст. по Хр. є дійсністю — одинокою

дійсністю, теперішністю! Застановився час, перекинувся в каміння... Наїзд Татарів на Русь — його ще нема... Володимир Великий — його ще нема. Де-де йому ще жити!.. Прихід Варягів-Росів на наші землі, Анти, Словени — ще нічого нема! Нема Українців, нема Москалів, нема Поляків... І „ми — не ми, і я — не я“... Ціла будова моєї душі розпливається. Всі злободневні політичні відносини (рани) мов павутина... Ух, які ми молоді „слимаки“! — Коли нам оставляти по собі такі „мушлі“?!.. З тих хвиль розбурханої душі одна думка — мов зоря — виходить наверх: Ми ще маємо час! Ми ще свого не сказали!

В кількох таких красних захованих будівлях по стінах розмальовані ординарно сороміцькі сцени. Без сумніву були се (явні) доморозпусти, а їх внутрішнє „окраса“ якби напроокм осталась, щоби бути вимовним зеркалом римської поганської психи... Цирки, в яких виступали глядіятори, й отсі сороміцькі сцени, кажуть нам, що Рим мав у своїх жилах куди більшу порцію дикої звірячої крові, як ми. Вогнем, що спалив сю кров, було християнство. Із диких звірів воно зробило „домашніх“ звірів... Бодай стільки, але се богато значить для зміни людських обичаїв. Не є важне се, на що чоловік глядить і що знає, але те, як він на те глядить. Віл, кіт і людина глядять на рожу — а прецінь инакше глядить на рожу людина, як віл або кіт. Значить: рішаюче тут те, що в нас, а не те, що зовні нас. Поганський Рим мав инакшу душу, як ми. Так! Всюди рішаючий є дух.

Щоби щось у світі знайти, то треба вперед знайти се в душі. Не в змислі світогляду Канта, але в змислі тих простих слів Христових: „шукайте, й знайдете“. Ба, але треба „вміти“ шукати.

Українці, памятайте, що власть у світі знаходять тільки ті, котрі жадні власті!

Як ми в Помпеях торгувалися з візником, як нас у реставрації обдерли за лімоняду і т. ин., про се не варта розписуватися, хоч воно записалося в нашої памяті.

* * *

На італійсько-словінській границі

З Неаполя до Тарвізіо ідется 27 годин поспішним поїздом (з одногодинною перервою в Римі і в Местре). Вийхали ми — нас четверо, котрим було спішно — під вечір. Від Риму поїзд був переповнений, про місце для сидження тільки мріяти приходилось. І знов не спав я цілісіньку ніч. Десь по дорозі (вже в день) якісь італійські — мабуть — згінники „милосердилися“ наді мною, що я так прію, та

хвалилися, що вони в літі носять під одежою трикоти (так дійсно було), бо „се холодить — не випари з тіла“... В Местре (під Венецією) стрінула нас „неприємність“.

Залізничний комісар-фашист закинув мені, що я пофалшував собі білет... І грізно ликував: „А ось зловив я птичку!“ А я знова мов безмовна вівця. Шукаю когось, хто вмів би по німецьки. Але нема такого. Справа проста: Сей „окружний“ білет був виставлений у Львові. А що виготовлення таких білетів для всіх паломників було утяжливе, то бюро „Orbis“ попросило, щоби паломничий комітет дав їм когось до помічі. І так сталося, що на моєму білеті було письмо двох рук. Не вмів я того по італійськи зясувати комісареві, і тільки повторяв видуманою італійщиною: „Non e falsificato, e vero“!... та пальцем виказував на білеті відповідні колляції і ілляції. Зібралася ціла рада залізничних урядовців, і нарешті мене „увільнили від вини й кари“...

Не так легко пішло моїм „супутникам“ Львов'янам. Вони мали білети на Бреннер, а задля товариства направились їхати зі мною через Тарвізію. Їх завернули і казали грубо доплатити.

* *

Остав я сам. Приїхав до Тарвізію вечером в 9. год. Далі мав я їхати до Словенії. Втішився, що мій поїзд відїжджає аж „завтра рано в 8. год.“, та що зараз біля двірця є просторий готель, де зможу переспатися. Їм вечери на пероні. Присідається до мене молодий Італієць, залізничний урядничина. Зачинає зі мною розмову. Трактую його ванином: вино добре і дешеве, пий, брате, скільки хочеш! Італієць розохотився, рветься говорити, як гірська ріка рветься, пливати.

А я, звичайно, мов глухий. Пробую з ним по латині, а то знов він мов глухий (хоч хвалився, що ходив до гімназії, і розуміє по латині). Небавом ми закомодувались один до одного, і говорили не реченнями, тільки поодинокими словами, а решти треба було додумуватися. Правду казати, я його — і тепер — на багатьох місцях не розумів, але вдавав, що розумію, — бо нащо зайвого клопоту? А він мене не розумів, і так само вдавав, що мене розуміє.

Всежтаки зрозумів я, що він з міста Удіне, що теперішній тамошний кардинал се якийсь його свояк (бодай так він говорив — якжеж би інакше перед чужим свещеником?!), що він релігійний чоловік і навіть „клирикал“ і т. ин. Хвалив він „religione“ (релігію, віру) в Італії, та чекав, щоб я подивляв сказане, і чудувався, що я не чудувався... Щоб мене „побідити“, докинув мені тріумфально: „e il Papa te?!..“ (а папа-король?!..).

Більше слів він про се не сказав, але його природа сказала мені цілу решту. На його лиці, в його очах малювався подрібний зміст усіх його думок і почувань. Се я відчитав одним поглядом — інтуїцією, яка одинока дає нам мікроскопійні психічні схоплення. І зрозумів я, що між нашими душами (вдачами) „пропасть непромостима“. Я на папу гляджу як на „найстаршого батька“ в Церкві (з певністю так гляділи на нього первісні християни, коли наділили його титулом „папа“ т. е. батько); а сей Італієць має потребу глядіти на папу як на якесь божиче, котре своїм сявом має йому заступати Бога на землі.. В мене розвинений змісл „сухої правди“, а в сього Італійця змісл „панування і власти“. Розумію тепер, чому в романських народів поширений звичай „карання святих“ (який нам видається щонайменше смішним, якщо не богохульним). Коли якийсь святий не хоче вислухати просьби, то його „карають“: його статую відвертають до стіни, замикають в льоху, або таки й бють... В основі сього звичаю лежить думка: якщо просьба не поможе, то в ласт над святим певно поможе. Отже власть!..

А ми, Українці, не зуміли виховати собі ні одного „порядного“ короля!.. Володимир Вел. — се ще дитина германської (варяжської) крові, а коли вона розплинулася в наші, то пропали в нас „маєстати“... Певна річ, що ми (наша вдача), як природна одиниця, висші від тих, що шукають собі божича на землі. Але як суспільний загаль ми слабші, бо тяжше приходить нам зорганізуватися, добитися власти. Виходять з тієї правди многі висновки про нашу й чужу минувшість і будучність, про церковні і політичні відносини, одначе годі тут про се розписуватися.

* * *

Чемний Італієць підвів мене до готелю. На мое нещастя дістали ми несподівану відповідь: „Alles besetzt — tutto occupato!“ Італієць сварився. Не помогло. Прийшлося мені за порадою Італійця йти до міста, де — як мене впевняв — певно дістану нічліг. Було вже пізно в ночі. До міста година ходу. Гостинець добрий, що 100 кроків електрична лампа, ніч тепла (хоч се в високих горах). Бодай стільки щастя! Іду тай іду. Місто вже під мною, в долині, але дорога веде десь далі. Вертаю назад, шукаю стежечки, знайшов, і сходжу обережно (тут уже темно) стрімким берегом. (Дорога до міста скручувала саме в противну сторону від міста — в гори, і небавом скручувала назад до міста. Відкрив я її щойно тоді, коли вертав з міста.) Не буду подрібно описувати цілої моєї „виправи“, як я гримав до сирітського захисту, думаючи, що се готель; як ціле містечко вже спало, і тільки припадком наткнувся я на двох Італійців (що без капелюхів проходилися); як вони мене водили по всіх готе-

лях (що вже були позамикані). Сталось те, що мені навіть на гадку не приходило. Всі готелі були заняті, і я мусів вертати назад. Та ще потішав себе: пересплюся на стації в почекальні... Приходжу на стацію, а тут усе позамикане, світла погашені... Гірко було — по 27-ох годинах їзди — манджати о півночі до містечка й назад (дві години ходу!). Але аж тепер розпука заглянула мені в душу своїми темними, сліпими очами, і я затрусився наче листок в осени, коли вітер зриває його з дерева. Що зроблю?... Страшне питання!

Виходжу на гостинець під лямпу. Друга година по півночі. Ходжу по гостинці сюди і туди наче покутуючий дух. Млюся, зітхаю, сміюся, підсвистую і підспівую собі — всякими акціями заповнюю сцену моєї свідомости, щоби занавіса не запалася. Курю без устанку. Потішаю себе тим, що саме ось у тих горах мої товариші підчас війни бідували-горювали роками й не так „по дурному“, як я тепер. Прикликаю в пам'ять усі засади релігії і філософії, щоб задержати стоїчний спокій духа. Але моя власть над тілом чимраз слабша. Чую, що не видержу так до рана. Пригадую собі, що мені оповідали товариші, котрі були на війні: як вони з перетомлення впали на дорозі, і спали... Чую, що й з мною таке станеться. А се буде зле.. Збираю всі думки разом, і рішаюся. Видрапався я на стрімкий беріг до ліса, зятягнувся в корчі. Ручна валіза під головою, палиця в правій руці (для всякої пригоди) — так я спав на границі трьох держав: Італії, Югославії і Австрії. Як патріярх Яків, тільки що не принесилась мені ніяка драбина (яж сам спав наче на драбині, бо на стрімкому і нерівному березі). Досвіта збудив мене холод. Подорож від віків була „матірю“ всяких „одисеяд“, одначе моя „одисеяда“ ще не вичерпалась.

* *

В душі я вірлом летів з тієї землі, що стала для мене такою непривітною. Хоч довідався, що мій поїзд їде тільки до першої граничної стації, Фужине, сів я в нього, тай їду — в тій думці, що „Фужине“, як каже сама отся словінська назва, є вже по стороні Словенії, і я бодай відзискаю свій язик... Їзда чудова: я сам у вагоні, а гори — небожичні, їх верхи овінчані білим вінцем снігу. Та вже по кількох мінутах я, перетомлений, заснув. Розбудився аж тоді, коли поїзд уже рушив з місця, щоб вертати назад до Тарвізіо. Вискочив я з вагону, а передо мною невеличка стація в чистому полі з написом „Fushine di Laghi“ (Фужине над озерами)... Значить: я ще в Італії!.. Розпука! Довідаюся, що поїзд до Югославії їде аж в 2. год. по полудні просто з Тарвізіо. Ах, як би я був се знав, був би вернув до Тарвізіо. Там більша стація з панською реставрацією, а тут двох молоденьких урядників Італійців і один підурядник Словінець. Більше

нічого! Але — саме отсей підурядник „припав мені до серця“, а я йому. Коли я заговорив до нього по хорватськи, він просто переобразився: в ньому боролась моментальна радість з постійним, тяжким сумом-пригнобленням — як на сповіді. Знайшлись два рідні серця в одній тюрмі... Я вмить зрозумів „галицькі порядки“: пани-урядники — Італійці, що скося дивились на мене; підурядничина — Словінець.

Сей Словінець занявся моїми валізами, показав мені дорогу, яка мене заведе до склепу, де можна „перекусити“, і доріжку, яка мене заведе до річки і озер, де буду міг купатися. „Ось тим заповните собі час“ — сказав до мене, як брат до брата.

Пішов я до склепу. Вивіска виписана по італійськи і по словінськи. Назвище властителя на „—іс“, отже словінське. В склепі мутне вино і стара ковбаса. Господар, видно, також пригноблений, але боїться заходити зі мною в розмову. Певно мав мене за шпигуна. На стіні портрет королівської італійської пари з підписом. „I Nostri Carissimi Maestati“ (Наші найдорожші маєстати), а на протилежній стіні портрет Муссолінія. Питаю господаря: чи Італійці приказують, щоби вивішувати такі образи в склепі? —

А він боязко здвигає раменами... Ага, думаю, розумію се й без твоєї відповіді. Галицькі жидки вже давно вияснили мені сю справу.

Виходжу із склепу, і йду доріжкою по сінокосах у ліс — у гори. Сум — галицький сум іде зо мною, бо він і тут має своє гніздо. Відшукав я річку і „озера“ (невеликі, штучно зроблені ставки). В річці вода зимна — наче бритвою тне. Вонаж витікає недалечко зпід снігів. А чиста, як хрусталь. Змив я з себе італійський чад і напився студеної водиці. Тай іду біля річки по широкій, гарній стежці. Стрічаю різні „панства“, що проходжуються (певно вони тут на вакаціях) — все базікає по італійськи. Як пани, то Італійці... Як прості хлопці, то Словінці.

Ось вони жнуть там на долі (я з ними говорив)... Находжу на стежці кілька загублених циклям. Вертаю назад вділ. На безлюдній сіножати лягаю на сонці. Тіло випаровує, одяга просякає запахом гірських зел, а душа думки думає... Тут приїжджатиб Словінцям „на вакації“. Тут чудово, чудово і ще раз чудово! Довкола під небом білі верхи гір мають у райдужних колірах... Від наших Карпат різняться отсі Альпи, як ріжниться величава катедральна церква від сільської церковці.

О гори, словінські гори, божі гори — ви не італійські! —ви божі!

Гори, дайте мені свою душу, щоб я завсіди остав собою, як і ви остаєте собою, хоч на вас різні люди закидують свою павутину!

Гори! Чому не переводиться між людьми те прокляте ломання й душення, яке витискає з душі кал, і робить його „хлібом насущним“ народів?...

Се не по вашому заповіту! Ви чисті мов ангели, а людські руки кроваві, почування сатанічні, думки споганені...

Привиджується мені буденний галицький образок: Зять втиснувся в хату, й знущається над тещею: „дай поле, та дай! перепиши!“ Кусок хліба відіймає їй від уст, а з її поля живе. Не має для неї доброго слова, а кождий його погляд на неї — се бажання смерти, се затроєна стріла... Погань, не життя!...

Циклями, чудно запашні, розкішно гарні циклями! Вас певно зірвала панська італійська ручка! Не думала вона, що ви попадетесь якомусь „гройдисвітови“, що не може похвалитись ні Колісеєм, ні королівськими маєстатами... Але — ви крапля ангельської крови отсих чистих гір, ви зрозумієте мене. Чи я вас меншою душею наділюю, як Італійка з панського роду? Вона ж тільки про те читала, що в таких пригноблених душах, як моя, виросло й виплекалось...

Чи пригноблені народи не мають більших очей і більшого серця і більшої душі для вас, для зелених лісів, для неботичних гір і для цілого неба, — як ті, що окружились і засліпились власним маєстатом?

Так! Але се тільки ви розумієте, а... Турки того не розуміли, коли половиною світа володіли...

* * *

Не стану описувати моєї втіхи, коли я знайшовся в югословянському поїзді. В Словенії урядова мова словінська. Се зробило на мене дивне, але миле вражіння. Мала Словенія таки дочекалася свого, хоч у се було тяжко вірити. Написи по стаціях по словінськи і по сербськи, але урядники по сербськи тільки з трудом розуміють. Також сей поїзд не їхав далі, як лише кілька стацій від границі. Я висів на стації Дове-Мойстрана під Триглавом. Через кладку перейшов ріку Саву, і ввійшов у село Мойстрану, та розпитуюся про літників. У готелі „Олень“ дістаю відповідь: „Так! так! Ми знаємо о. М. М., керестурського пароха, він тому рік мешкав у нас через шість тижнів. Відважний турист! Раз цілу ніч блукав по лісі. А який веселий! З ним був ще один канонік...“ Певно о. Н. — доповнюю слова господині. „Так! так! Вечерами вони часто співали такі гарні пісні — всі гості їм прислухувалися! Але се не були хорватські пісні...“ Певно українські — і знов доповнюю відомости баликливої господині. „Так! так! Але цього літа він нічого не являв нам про свій приїзд!“ Кажу господині, що о. М. М. саме нині мав тут приїхати з моря.

„То хіба вечірним поїздом приїде!“

Розвідався я, що до Загребу матиму поїзд щойно другого дня досвіта. Отже мушу або тут, або в Любляні ночувати.

Так я стратив на італійсько-югословянській границі дві ночі й один день. Мої „супутники“ Львовяни за той час уже були у Львові, а я ще на тім самім місці. З того наука така: щоби в нинішніх часах не переїзджати границі на тій лінії, де не курсують поспішні поїзди.

О. М. М. таки не приїхав до Мойстри, і замість щоб він мене, то я його привитав у Керестурі.

А в Мойстрі моє серце тріпалося з радости: Побачу його дорогого — по чотирох роках, по утяжливій подорожі... І я був певний, що він добротливо всміхнеться та скаже: „Но, Габриш (так він мене кличе в здрібнілій хорватській формі), ледве раз кінець-кінця-кінців-кінця-край!...“

У Мойстрі мав я доволі часу. Вийшов отже над Саву, на кладку. А вона тече опалева, розгалужується. Пригадую собі мій хорватський вірш саме про Саву (ще з моїх загребських часів), де я нарікав на неволю присавських Словян, а кінчав надією на волю: „Від Триглава до Дуная, куди блукаєш, говори всюди, — о Саво, говори словянському роду, щоб приготовляв синів для свободи“.

І сталося!... Дав Бог і більше і менше, як надіялись поети і політики. Бог якось завсіди так поступає...

Ах, а колиж сповниш, Боже, надії моєї другої вітчини, котрій тепер служу? Хай буде і більше і менше, як ми надіємося, щоб тільки сталося!...

І глядів я на Саву, а вона чиста текла в сторону Загребу, Митровиці, Білгороду, де мене вічікували дорогі приятелі і кривні, а ще не знали, що мій привіт пливе до них по хвилях близької їм Сави.

Свящ. Іван Пачовський

Про причини малих успіхів у науці катехизису, біблійної історії і літургії по наших селах і місточках

На мій погляд може й третина нашого духовенства занедбує свої обов'язки навчання релігії дітей у школі чи навіть у церкві чито з недбалства, чи мимоволі занята великою працею на полі інших галузей душпастирства по великих та широко розкинутих селах. Уже перед великою, світовою війною звертала увагу наша духовна влада на

те занедбання та через се й на малі успіхи в науці релігії для дітей по наших парохіях; бо ось що про се читаємо в першій листі Їх Преосвященства, Кир Андрея Шептицького з р. 1905, як пише Преосвящений Кир Йосиф Боцяну своїй статті: „Пастирські листи Митрополита Андрея“: „Вже нераз звертав Митрополит увагу священників на їхній обов'язок катехизувати діти в церкві й точно ходити на науку релігії до школи. Бачучи з жалем замало ревности в цім напрямі, бажає Він у цій листі основно виложити потребу катехизації, і вівзати священників до цієї важної праці.

Недбайливість у катехизації дуже каригідна несовісність“.*)

Опісля в Ниві з р. 1923 ч. 11—12. ст. 392 у статті Єп. О. Боцяна: „Великий ювілей“ читаємо рівнож ось що: „Друга наша історична вже неміч: недостача науки катехизису. Ще перед війною на це загально нарікалось; а тепер, коли до того ще й ряди священників прорідились, це вже є загальний крик розпуки. Молодіж росте дико, без належного релігійного виховання, крадіж, пиянство, розпуста й навіть секретарство в застрашаючий спосіб деморалізують нарід, а наука катехизису й далі в занедбанню“.

Чи ті погляди нашої духовної влади та визначних єрархів зовсім правдиві чи не занадто песимістичні, я хотів би сказати дещо про причини занедбання та малих успіхів у науці релігії дітей на оправдання сих священників, що справді серед тяжких обставин учать, як можуть, як уміють, катехизису, біблійної історії і в школі і в церкві, на основі моєї 25 літної душпастирської практики в навчанні релігії в сільських школах там, де цю науку провадять душпастирі. Певно, що цілковите чи частинне з недбальства занедбування науки релігії чи у школах чи в церкві якоюсь частиною нашого духовенства каригідне та шкідливе.

Добре сталося, що тепер держава платить лишень за справді відбуті години релігії у школі; отже кожному панотцеві залежить на більший платні, бо за гріш тепер тяжко, особливо бідному парохови на малій парохії. Декани у табелях прикмет на нові парохії по совісті зазначають, чи хто зі священників пильнує науки релігії для дітей, бо инакше не взялаб консисторія його в пропозицію на нову парохію. Не добре, розуміється, тепер, що декотрі декани зовсім позалишували деканальні річні візитації.

Вкінці, найкрасше булоб, щоб уже раз зачали комісарі до контролі науки релігії по школах своє урядовання, виробивши собі й від шкільної влади легітимації, бо инакше їх управителі шкіл, як це лучалося, до шкіл не пустять, яко незнаних їм священників, щоб наша духовна влада точно

*) Богословія Т. IV 1926 Кн. 1—2 ст. 119.

знала, хто з нас і як веде науку релігії у школі. Так по-висіпа справа стоїть у львівській єпархії, а певно подібно буває в інших єпархіях. З цього я вношу, що величення більшіна сільських пан-отців не занедбує тепер своїх важких обов'язків відносно навчання катехизису й біблійної історії по школах та по церквах тим більше, що наша духовна влада зовсім розумно повстановляла й світських учителів та вчительок їм до помочи до ведення катехизації по школах.

А тепер скажу про причини занедбання тай малих успіхів у науці релігії дітей на селі у школах та по церквах. Не говоритиму про науку релігії дітей у сих школах, де вчать катехизису тай біблійної історії враз з литургікою окремо встановлені катехити, бо там вона мусить бути добра та успішна, бо пан-отці катехити, не маючи інших душпастирських занять та працюючи по школах ліпше про-ваджених по містах, можуть навчити добре svojого пред-мету. Що є малі успіхи в науці релігії по сільських та маломістечкових всенародніх школах, сього не можна заперечити.

Щоб однак за ці малі успіхи був винуватий сам учитель релігії, сього не можна сказати. Правда, є парохі, що занедбують сю науку і її легковажать собі, але їх уже не-великий відсоток тепер буває.

Я сам знав старшого пароха, що був умним чоловіком, читав багато богословських німецьких журналів, говорив добре казання, читав українські часописи від дошки до дошки, був завзятушим патріотом, не дер за треби; однак на науку релігії до школи дуже мало ходив; ба навіть, як був у нього сотрудинок, старався його не пускати до школи на катехизацію, мовляючи: „по що там виручати вчителя має сотрудинок у навчанню дітей!“.

У мене було це щастя чи нещастя, що за 25 літ душ-пастирства я відбував практику катехизовання по всій на-шій львівській єпархії. Бував я сотрудинок, завідувачем парохій, парохом на Поділлі, під Львовом, на Підгір'ю, близько Карпат, на Волині. Яко завідатель практикував я то по великих, то по малих парохіях аж у семи парохіях, а яко парох у трьох парохіях. Яко малий хлопець слухав я кате-хизи мойого покійного батька, дуже ревного священика, як він вчив катехизису женихів цілими тижнями вдома. Чув я катехизи пан-отців, місіонарів, оо. Василіян. Був я со-трудинок у дуже побожній парохії ревного для обряду, му-дрого та працювитого пароха о. Ігнатія Гальки в Сороці, Дубківцях, який ніколи не опускав науки релігії навіть у школі на прилученім селі, Сороці, скалатського деканату. Бодай один раз тижнево мусів бути у школах о. І. Галька своїх сел на науці релігії для дітей, хоч не мав сотрудинок,

поки був здоров. Як студент теології бував я у своїх вуйків — священиків і дядьків та чув і знав про їх катехизи.

Бажаю отже свої погляди на повисшу справу подати не лишень на основі теоретичних міркувань на приклад знаних мені німецьких авторів катехитик та пасторальних, але на основі своєї мозильної праці в навчанню релігії дітей у школі і в церкві, як воно справді представляється в життю по наших сільських недовершених школах та церквах серед бідного, до сього неписьменного населення в неділі та свята. Пізнавши причини цього зла, можемо легко винайти засоби, щоб лихі наслідки малих успіхів в навчанню катехиз усунути.

Причини занедбання та малих успіхів у науці катехизису й біблійної історії по селах та місточках, де ведуть катехизацію священики—душпастирі, бувають по стороні:

1) священиків, яко вчителів релігії;

2) по стороні учнів та їх батьків;

3) по стороні церкви—храму та школи з її вчителями та системою навчання.

Учитель релігії є причиною малих успіхів у науці релігії, якщо він є кепсько приготовлений до уроків або й зовсім не знає практичної методи навчання релігії або якщо мало годин у тижні ся наука треває або як він її майже зовсім занедбує. Священики—душпастирі, яке дістали образования з катехитики тооретичне і практичне, так звичайно навчають у перших роках своєї праці або й завжди на катехитичному полі; якщо дальшими студіями не присгоють собі ліпшої методи навчання. Не буду говорити за ніякі інші часи студій, лише скажу про сучасні мені студії на університеті з катехитики при кінці XIX-го століття (рік 1898/1899), то не можу сказати похвального слова про них. Се були лекції дуже великої мірности з поля катехитики. Певно тепер, як міркую по особах професорів, знаючи їх літературну працю та совістність, ведуться сі лекції з катехитики гарно фаховими катехитами, які все свое життя навчали й навчають катехизму в школі, як о. Єв. Гузар, о. Дзєрович Юліян, о. Мартинович з Перемишля. Про себе тай про моїх товаришів студентів теології IV року, а було нас біля 60 у шкільному році 1898/1899, можу сказати, що ми нічого путнього в теорії не навчилися від свого професора про це, як учити релігії дітей у всенародніх школах. Може наш прелегент о. Р., проповідник з церкви св. Юрія, тепер уже небіщик, де й учив у якій львівській зразковій школі яку малу скількість дітей, але катехитичної практики було в нього дуже мало, а очевидно студіями катехитики не займався. Його лекції — себу була сама тавтологія, себто все говорив те саме іншими словами. Що він видкладав, нічого не памятаю, хоч я бував завжди на його лекціях яко

дуктор та еміне́нтист. Знаю лише, що багато говорив про навчання найменших дітей, а чейже важнійша справа навчити старші діти, бо малих учимо без книжок лише це, що вони годні спам'ятати — п'ять через десяте. До іспиту призначував він дрянтивенький підручник Д-ра Рікера: „Kurzgefasste Theorie der Katechetik“. Хоч о. Євген Гузар водив нас на практичні свої уроки релігії до сразкової школи вправ та велів нам викладати, не давши майже ніяких поучень, думаючи очевидно, що ми вже з університетських лекцій з катехитики про всякі методи навчання знаємо, як виробляти катехизи, що читати, які катехизи виучуватися чужі, щоб добре катехизувати діти. Уже будиши сотрудником та завідателем парохії я, прочитавши припадково, що мені попало під очи, ось таких теоретиків твори з катехитики як — Spirago⁽¹⁾, Schöberl⁽²⁾, Katschner⁽³⁾, Schleinig⁽⁴⁾, Amberger⁽⁵⁾ та про монахійську методу катехиз з часописів — памятаю всякі їх практичні уваги та способи навчання релігії особливо Шпірага, й доси стосуюся до них і в школі тай у церкві, катехизуючи діти.

Якщо з університетських лекцій не винесе священик належного теоретичного і практичного знання навчання та вироблювання катехиз, то не чую справдішньої охоти до навчання у школі; не може успішно вчити релігії у всенародніх сільських, поганих нераз школах, у церквах — нераз для анальфабетів особливо, як сам ще не має природнього дару й терпеливості навчати сільських „туманів“. Шість літ я вчив одну ученицю релігії в сільській школі, а як прийшла на катехизацію перед вінчанням, майже нічого не знала сказати з катехизису. — Такі є тумани по селах побіч талановитих дітей.

Був я раз свідком, як мій попередник парох, опроче ревний священик, добрий Українець, уступаючи з парохії, яку я одержав був, ідучи на нову парохію проводив катехизу про святу тайну покаяння в церкві по вечірні. Очевидно говорив без належного приготування, не читаючи чужих катехиз, не присвоївши собі потрібного матеріалу, прикладів, та ще сухими словами розказуючи це, що було в катехизисі сказане, як каже Шпірага, в кістяних питаннях та одвітах, не запитавши навіть дітей, чи вони зрозуміли його виклад. Виговорив, виговорив, тай пішов. Чи може бути який успіх із такої сухої науки, дуже сумніваюся. Питаю один раз у школі дітей: „скільки сторінок вам задавали отець Х. з катехизису?“ „Кілька листків“ кажуть діти 3-ого

¹⁾ Franz Spirago: Specielle Methodik des kath. Religionsunterrichtes Frautenau, 1902. ²⁾ Schöberl: Lehrbuch der katholischen Katechetik. Kempten 1890 ³⁾ Dr. Katschner: Katechetik Graz. 1894. ⁴⁾ Schleinig: Das kirchliche Predigtamt. Freiburg 1881 ⁵⁾ Dr. Amberger: Postoraltheologie. Regensburg 1883.

і 4-ого року науки. Питаю раз свого товариша священника: „чи вміють у тебе діти катехизис?“ — „Вибю, — як не вміє тай мусить уміти!“ А прецінь Шпіраго заборонює методів бійки, бо не мож бійкою змушувати до молитов і до науки релігії, хиба за сваволення можна часом трохи вибити, або як один одного побє.

Всякі теоретики катехитичних методів, як о. Гузар,¹⁾ жадають заботою від парохіяльних пан-отців.

І так вони вимагають, щоб священник—катехит умів на память кожду катехизу з питаннями й відповідями. Розуміється, це дуже добре булоб для пильного німецького спеціаліста („*Fleiss und Ausdauer*“), однак сього парох—священник виконати не може. Неодин священник, не маючи й часу й охоти й терпеливості виучуватися, а ще й писати катехизис, ніякої катихизис не читає, але спускається на свої відомості з богословія „со пам в глові“, як мені говорив один латинський парох, і викладає катехизис або дуже сухо, або завчено або хоч добре, але задовго. Мій двоюрідний брат, покійний о. Мельницький Йосиф, колишній Василянин, дуже ревний священник, добрий співак, але флегматик при тім, нераз вечірню з катехизою та наукою пісень провадив і 3—4 години, а щоб діти не втікли з церкви, замикав церкву на ключ. Замного доброго нараз! Я звичайно так готовлюся до катехизування, що дома перечитую собі яку вироблену катехизу, підчеркуючи олівцем важніші місця, беру сю катехизу до школи, чи до церкви, кладу отворену книжку на стіл у школі чи на стілець у церкві, та якби я що забув, поглядаю у книжку тай знаю, що й як вияснити маю. Прецінь мій колишній катехит у гімназії в Золочеві, о. Єзерський, підчас вияснювання мав усе підручник релігії перед очима на столі, а викладав він прегарно і розумно. Щоб викладати та пояснити біблійну історію за Кнехтом²⁾, Дідоном³⁾, Шустером, чи Гольцером⁴⁾ у церкві, звичайно роблю собі шкіц із сих підручників. У церкві один раз говорю катехизу катехизмову, а инший раз біблійний виклад з поясненнями. Ніколи без цього короткого приготування не катехизую, хиба що через довголітне повторювання катехиз знаю їх майже на память, на приклад про святу тайну покаяння, Евхаристії. І так я за 25 літ душпастирської практики що року, чи що два роки повторюю собі свої підручники до катехиз, які мені колись по-

¹⁾ Гузар Евген: Нарис катехитики і методики, Львів 1906.

²⁾ Dr. Knecht: Praktischer Kommentar zur Biblischen Geschichte. Freiburg, 1891.

³⁾ Le père Didon: Jésus Christ. Paris 1891.

⁴⁾ Dr. Schuster und Dr. Holzhammer: Handbuch zur Biblischen Geschichte. Freiburg 1910.

пали під руки, як о. Гузаря¹⁾, о. Лужницького²⁾, Шпірага³⁾, Кокота⁴⁾, Муффа⁵⁾, Бобельки⁶⁾, Швілінського⁷⁾, Шмітта⁸⁾, Відермаера⁹⁾, Шміда¹⁰⁾. Хоч я в церкві нераз на вечірні зазначував, що старші люди можуть іти до дому по вечірні, то ніхто з моєї катехизи не виходить, хіба якась маленька дитина. Розуміється, моя катехиза тревати довше не сміє як пів години на виложення, а пів години на відпитування враз з щоденними молитвами та на рахунок сумління з часослова.

Малі успіхи в науці релігії у школі є, як парох замало приходить на науку релігії, на приклад один раз на місяць. Навіть, як буває що тижня 1 раз у клясі, тяжко взяти весь матеріал. Розказувала мені одна вчителька, донька священика, що в її школі не може бути успіхів у науці релігії, коли парох і декан, нині вже небішик, буває там раз на місяць. Була се школа на прилученім селі, хоч у нього були лишень дві церкви з 2000 душ. Був він яко декан дуже точний у своєму урядованню і яко парох ревний, але до школи не спішив часто, чи ізза навантаження інших обов'язків, чи з нехочу, бо не мав великого дару до навчання. Латинські священики також не пильнують науки релігії (особливо перед війною), хоч часто є для них *physica impossibilitas* всі села обіхати. За часу мого душпастирства через 13 літ перед світовою війною рідко коли я бачив латинських священиків у школі на науці релігії, хоч дітий латинського обряду особливо на Поділлю, під Львовом була поважна меншість або й більшість. Лише латинські монахи точно сповняли свої обов'язки у школі щодо навчання релігії, де я був завідателем, чи парохом, тобто у Старім Збаражі, Залужу та Скварявій золочівського деканату, але монахи мають завжди спеціального катехита до шкіл, якого більше до ніякого діла не дають у духовній роботі.

¹⁾ О. Евген Гузар: *Практичний провідник для науки релігії* Львів 1909.

²⁾ Лукиницький Леонид: *Оставьте дѣтей приходити ко мнѣ* Львів 1918, I, II, III, IV.

³⁾ Шпіраго: *Католицький народний катехизм*. Жовква 1913. *Katholischer Katechismus für die Jugend*. Prag 1918.

⁴⁾ Kokott Franz: *Beicht und Kommunion—Unterricht*. Freiburg 1904.

⁵⁾ Cölestín Muff: *Katechesen*. Einsiedeln 1911.

⁶⁾ Bobelka: *Religionsunterricht für das zweite Schuljahr 1905*, *Katechismus der Biblischen Geschichte des alten Bundes*. (Graz 1902.)

⁷⁾ Schwillinsky Paulus: *Anleitung zum Erstbeicht — Erstkommunion und Firmungsunterricht*.

⁸⁾ Dr. Schmitt: *Erklärung des Deharbeschen Katechismus*. Freiburg 1897.

⁹⁾ Wiedermayr: *Erklärung des vom österreichischen Gesamtepiscopate approbierten kleinen Katechismus der katholischen Religion*. Innsbruck 1900.

¹⁰⁾ Johann Schmid: *Historischer Katechismus*. Schaffhausen 1863.

Міркую, що наші професори катехитики повинні вимагати при іспитах не лише теоретичних правил від студентів теології з цього предмету, але також знання вироблених катехизис бодай до всього малого катехизису зонайменше та викладання біблійної історії, на приклад за підручником Кнехта: „Praktischer Kommentar zur Biblischen Geschichte“ (Freiburg in Breisgan bei Herder), щоб студент умів усі катехизи та виложення з поясненнями біблійної історії, заки скінчить теологічний факультет. Молодий священик, як стане сотрудником, не має часто часу на обширніше приготування до катехизування, бо й проповідь треба зробити, вивчитися, часослов відмовити тай звичайно має велику душпастирську працю в великій парохії, крім науки релігії у школі та в церкві тай світської роботи в читальні.

II.

Друга причина малих успіхів у науці релігії у школі та в церкві для дітей лежить по стороні учнів та їх батьків. Сільська дитвора в сільській школі є всяка. Є ученики й учениці талановиті, чемні, охочі до науки, а є тупоумні, полохливі, занедбані, ліниві. Не вважають, балакають, читають підчас викладання—особливо, як згониться багато дітей з різних літ науки в одну кімнату. Де в школі менше учнів, ліпше та успішніше можна навчити релігії. На приклад у мене школярі прилучених сіл Оріховець та Івашковець, де є мало школярів, ліпше вміють та піймають катехизис і біблійну історію, як у Зарубинцях, де учнів у класі мало понад 40 з III, IV, V, VI року науки разом. Школярі, особливо молодші, думають, що всього повинні навчитися у школі тай мало вчатьс я дома. Велика морока тепер буває з тим, щоб діти купили собі підручники до науки релігії. Перед світовою війною, а як можу, й тепер, я звичайно так робив, що сам купував за свої гроші катехизиси та біблійні історії, роздавав у класі, а опісля ратами стягав собі; з чого багато пропадало. Здалосяб, щоб діти мали й молитовники добре оправлені, літургіяку тай апостоли з евангеліями по церковному, щоб вміли читати церковні тексти, поки ще церковно-словянська мова є в нас літургічною, але на це треба бути богатим священиком, бо книжок на борг тепер не дають. — Лучалося по війні мені, що дитина не хотіла взяти книжки на виплат, бо мовляв: „тато не мають за що її купити!“. Взагалі, де біднота в селі, там тяжка душпастирська праця, там багато симпатії до большевії, і світська наука й церковна пиняво йде. Де село богатше, там і справа світська, як читальня, вчащання дітей до школи, та й церковна ліпше стоїть або скорше дається звести на добрі шляхи. Прийде весна, літо, вчащання дітей до школи упадає,

батьки, хоч можуть, не посилають дітей до школи, бо ніби треба товар пасти, а шкільна влада давнійше не дуже дбала про шкільний примус, а почасти й тепер не дуже ним журиться. Зимом, хоч ходять до школи ті діти, що мають теплу одіж, не вчаться пильно, бо ізза бідноти не мають чим світити. Світять лампу 3-го нумеру без скла! Найліпші учні то середняки, бо біднота не має за що вчитися, а богачі потребують мати діти дома до товару, до господарки. З прилучених сіл, хоч є приказ світської влади, посилають громади неправильно фіри по священика на науку релігії до шкіл або так пізно, що старших дітей уже в школі не застанеш. Правда, навіть на Підгір'ю, де самі батьки вже вміють читати та користають з читання, там вже учні добре вчаться приганяні, заохочувані ними.

На вечірню, хоч навіть близько, не ходять діти та молодь із прилучених сіл, отже й відпадає наука катехизису на вечірні для них — особливо з тих сіл, де зовсім нема церков. Тяжко то парохом мати кілька церков до обслуги, але ще гірше, якщо далеко положені села від матірньої церкви без церкви, а часом і без школи, то там вже зовсім дикунство володіє. Не ходять Поляки до костела на вечірню, бо він далеко, то й Українці не ходять до церкви на вечірню, хоч мають церкву у своєму селі, як то буває на приклад у Старому Збаражі. Скрайня біднота не посилає зовсім дітей у зимі до церкви, бо не має в що одягнутися, а в літі знов гарно або пасе собі чи кому там коні, товар, де не має великого громадського пасовища, щоб один або два пастухи пасли всю громадську худобу, як це буває в німецьких селах у Німеччині, а навіть у нас серед німецьких кольоністів. Нині рідко котра громада має досить велике пасовище, хіба де під горами, Карпатами, й то лихе або кепсько проваджене агрономічно.

Якби не це пашення товару дітьми і то кожної штуки на мотузочку окремо, як то буває на Поділлі, що до двох коров треба післати двоє дітей, а до коний знов одного хлопця, а до гусий знов окремого пастушка, то і наука релігійних і світських предметів булаб добра й гарна, тоді й наші учні та учениці булиб такі, як чесько-німецькі школярі, що „machen die Kinder ihren Lehrern Ehre“.

Часто старші хлопці, а часом і дівчата не йдуть на вечірню до церкви, бо бояться, що священик буде їх питати катехизису, а вони не вміють або й ховаються по кутках у церкві. Я про це довідався випадково від дівчат, будучи парохом у Залужу Збаражського повіту, отже зараз я перемінив методу навчання. Не вимагаю попередньої поділі виложених питань з катехизису, не питаю нешколярів і нешколярок, себто хлопців, дівчат старших понад 12 рік; відпитую лише школярів і школярок і то лишень з питань щойно ви-

ложених. При тім зазначую на початку року, що я питаю школярів, щоб переконатися, чи вони мене зрозуміли, що я їм викладав та вияснював, тепер шойно згадані правди. Виложене кажу прочитати з підручника дівчині одної неділі, а одної неділі хлопцеві. Можна також ще й перед вінчанням женихів приневолити до вивчення катехизису, як вони не ходили на вечірні ніколи або дуже рідко. Мій покійний батько Николай, парох Жулич, бувало через тиждень або й через два тижні щодня, чи що другий день ввечері учили катехизису молодих, а я все слухав катехизис з великою увагою. Вони приходили на роботу через тиждень чи що другий, чи що третій день через два тижні, а ввечері вчилися катехизису, що однак тепер рідко де далосьб перевести; хіба там, де є звичай йти на роботу до пароха з нагоди вінчання. Ще мушу сказати про навчання релігії учнів — анальфаветів, себто дітей з тих сіл, де нема зовсім ніякої школи, та великих бідаків, форналів, то що. Лучається мені так, що прийде до сповіди дитина вже 10—12 літня, яка не вміє читати; не ходила до школи, ані через бідноту не бувала не катихизах у церкві. Відогнати або й відкладати не можна, бо вона готова на другий раз не прийти зовсім. Добре, що прийшла до сповіди! Я звичайно так роблю, що лишаю, як то буває в великій пості, такі діти до сповідання по всіх людях, як прийде така дитина по полудні до сповіди, а як рано, то по відправленню літургії. Вчу методом Бобельки*) для першого року навчання правд віри потрібних necessitate peccati et peccatorum та про святу сповідь і причасте, і допускаю до слух святых Тайн. Метода Бобельки до 1 кл. вселюдних шкіл полягає на сім, що вчитель релігії говорить самголосно короткими реченнями правди віри, а учень опісля голосно повторяє. Про мою методу навчання релігії дітей та духовних вірав та взагалі релігійно-морального виховання, основану на принципах різних катехитичних шкіл, а випробовану довгою душпастирською практикою, колись напишу окрему статтю. Таке мені раз лучилося, що — хоч я велів опікунці привести дитину 12 літню анальфавитку до сповіди, опікунка таки не привела її, бо мовляла, що вона не вміє катехизису і молитов, і ся дитина померла несповідана, хоч легко мож було мене закликати, я бувби пішов пішки до хорої, бо це було недалеко.

Душпастирська отже практика показала мені, що при навчанню катехизису в церкві не можна держатися такої методи, як у школі, треба її вчинити легкою, милою для всіх присутніх людей, як для дітей, так для дорослих, письменних і неписьменних. Так вони не мають бути малі теологи, але побожні християни, як каже Шпіраго у своїй книжці *Specielle*

*) Franz Bobelka: Religionsunterricht für das erste Schuljahr, Graz 1906

Methodik des kath. Religionsunterrichtes" (Trautenau 1902). Монахійська метода навчання релігії для дітей не каже вимагати катехизисових одвітів точно напам'ять, ані довгих вичислювань чеснот, гріхів, навіть заповідній, хоч треба знати їх. Сю методу можна пристосовувати при навчанні катехизису в церкві між нашим народом, таким тяжким нераз до книжки тай до анальфавитів.

III.

Третя причина занедбання та малих успіхів у науці релігії для дітей є нераз многі та від себе віддалені церкви-храми та школи в парохії. Моя душпастирська практика доказує, якщо є більше як дві церкви або більше як дві школи в парохії, вже тяжко приходиться сповнити обов'язок навчання релігії дітей чи в церквах чи школах, навіть як парохія числить лише щось трохи більше понад 1000 душ, однак ще мож його при впертості сповнити. От я в теперішній своїй парохії, в Зарубинцях, маю три школи, то я через чотири дні в тиждні від години 9-ої до 2-ої мушу стратити часу, щоб відбутися науку релігії в школах; по плямам я однак повинен через 6 днів стільки часу в тиждні стратити, як на прилучених селах будуть уже 5, 6 рік науки, чого ще досі нема. Ну, а колиж у пості відправляю Літургію Преждеосвящених Дарів? Хоч наука релігії у школі триває лише 2 години, а павза 1 година між 3, 4 ступенем і 1 і 2-им навчання, мушу я зужити зо дві годин на приїзд, збирання, відїзд до шкіл до прилучених сіл або на хід до них. У себе в матірнім селі, в Зарубинцях, я мушу тижнево відбутися три години навчання релігії у школі, бо тут і маю більше школярів тай усі літа науки від 1—6 року є заступлені, бо за дві години тижневої науки при більшій скількості дітей годі взяти весь приписаний плямами матеріал. Дуже часто, маючи їхати до школи на прилучені села або йти, ні Служби Божої ні ніяких інших функцій, хіба крім сповідання хорих, не відправляю в церкві, щоб не спізнитися до школи, щоб застати старші діти в класі — особливо літом, коли йду геть пішки, як не приїдуть громади фіри. Якщо парохія має хочби й 2000 душ близько, а не більше як дві школи, то можна легко сповнити цей обов'язок навчання релігії у школі, бо тоді лише два або три дні в тиждні забирає це навчання.

А нас у Збаражському деканаті в декотрих парохіях буває звичай, що на перемену правиться вечірня одної неділі в матерній церкві, а иншої неділі в філіяльній, отже мож учити катехизису в обидвох церквах, як парохіяни схочуть посилати фіри що неділі по священика, якщо не мають звичаю ходити на вечірні до матерньої церкви.

Правда й се, що правити вечірню в філіяльній церкві, получене з невиконання особливо в зимі, бо раз фіра приїде скорше, раз пізнійше, люди ждуть у церкві на священника, робиться скоро ніч, люди нетерпеливляться; якщо нема в церкві нафтової висячої лампи, нема чим ясно світити, щоб люди могли молитися з книжок, співати пісні, хо. і це правда, що парохіяни філіяльних церков не такі вередливі, як матірньої церкви. Сей добрий звичай навчання катехиз по філіяльних церквах треба піддержувати, хочаб і по Службі Божій коротко зрания, говорячи про це коротшу проповідь. Якщо парохія вже має душ більше як 2500, то вже тоді інші парохіяльні обовязки (сповідання хорих, похорони) відривають священника від школи особливо, якщо в такій парохії більше як дві школи. Як посвідчає шематизм львівської єпархії, таких парохій у цій єпархії не багато, бо лише близько 60, відчисливши, розуміється міста, де є окремі катехити для вселюдних шкіл. Подібні відношення будуть певно в інших наших західно-українських єпархіях. У таких великих парохіях або й більших, що в них нараховується понад 2500 душ, повинен бути сотрудник, як знайдуться там засоби до його удержання, або навчання релігії у школі треба віддати світським учителям. Знаю з практики, що де вчитель добре веде школу, вміє вчити, там наука релігії йде лекше, бо діти вміють і ліпше читати, є чемні, не роблять збитків, уважають. З досвіду знаю, що, як досі бувало, учителі прихильні бувають до навчання релігії, до духовних вправ молоді на селі без огляду на се, чи Українці, чи Поляки, чи Жиди бували тими вчителями, особливо прихильно відносяться до цього пані вчительки, звичайно інтелігентні й релігійні особи. „Чую, що ви, діти, не вмієте так катехизису, як інших предметів“ — каже раз учителька до дітей при мені — ви повинні катехизис так пильно вчитися, як польської або української мови“. А говорила це вчителька жидівка, що дуже сумлінно сповняє свої обовязки в школі, що й польську й українську мову вчить добре. Деякі лишень учителі Поляки не раді вчити української мови, найпаче у школах з польською мовою навчання, вчать так про людське око дуже мало годин у тиждні — менше, як вимагає плян, раді булиб, щоб годин релігії було якнайменше, щоб парох бував не більше, як раз на тиждень на науці релігії в школі, як латинський парох, що приїздить з міста, не являються при призначанню дітей у церкві, не вміщують у розкладах всіх годин релігії, приписаних плянами з р. 1899. Добре булоб, щоб наша духовна влада через шкільну кураторію пригадала управителям вселюдних шкіл, скільки годин науки релігії кожний рід вселюдної школи повинен у розкладі годин виказувати. Правда, тепер є школи по селах, у яких українську мову зачинають учити щойно від 3-ого року навчання так, що сі діти з книжки

релігії можуть учитися аж після Великодних свят на 3-ім році навчання.

Часом, як шкільна влада не має де подіти поганого вчителя, чи щодо педагогії, чи щодо моралі, переноситься його в українське село в українську школу. Тоді навчання „зразкове“!

IV.

Вкінці замічу, що ніякий парох не повинен занедбувати науки релігії ні в школі ні в церкві по вечірні без огляду на це, чи з недбальства чи ізза навантаження всякої іншої душпастирської праці. Не змінимо темноти на селі на добро нашої Церкви й народу без довголітнього навчання релігії в парохії, від дітей почавши! Через таке занедбання науки релігії чиниться велику шкоду церковній та й народній справі. Де люди не знають науки віри та моралі, там дуже тяжка буває душпастирська праця, там дуже тяжко сповідати людей та завести побожність, моральність, тверезість, наприклад у Карпатах між Бойками або Гуцулами. Там, як вміють трохи читати, легко поширюється ложновірство, невірство, як у нас у Збаражчині комуністичне москвофільство серед бідноти. Ми навчаючи катехизису, біблійної історії, літургії щонайменше зо дві години тижнево, причинюємось до науки української мови. Через рік ми переробимо і прочитаємо у школі зі школярами дві українські книжки, катехизис і біблійну історію, а звісно, що тепер навчання української мови зредуковане до менших розмірів, як було перед світовою війною в Австрії, особливо у школах з польською мовою навчання. Учимо на релігійних книжках ліпшого читання, співаємо українські пісні, виховуємо молодь морально, а через це робимо з неї добрий матеріал для красшої долі нашого бідного народу. На просвіченім і моральнім народі можемо сміло оперти всяке добре патріотичне діло. Тоді, як нарід буде вміти добре читати, знайдеться легко в кожній хаті релігійний часопис та український календар; тоді праця над українською справою буде лекша, бо з темним народом, що книжки до рук не бере, або бере це до читання, що неморальне, ні в релігійних ні в патріотичних українських справах ні до чого путнього не дійдемо. Не лише треба нам цінити, як бувало перед війною, науку в середніх школах, але й передовсім у вселюдних школах. Мільони мають значіння, але мільони моральні та просвічені українською щиро-патріотичною книжкою.

Як бачимо з висше наведених причин, ми, пан-отці, заняті душпастирською працею по парохіях з причин від нас часто незалежних не можемо науки релігії довести до такої досконалости, як це буває в західній Європі, наприклад се-

ред Німців, однак ми можемо навчити багато і в школі тай у церкві і молодь і дорослих, доповняючи її недостачі катехитичними проповідями в гарній, приступній, милозвучній мові літературній, якої треба нам добре навчитися від наших класичних, вітхнених і вчених письменників і вживати цієї мови в казаннях і катехизах і в релігійних книжках, але про це скажу іншим разом.

о. Др. Г. Костельник

Спір про епikleзу.

Пишу про сю тему з приводу появи обемистої книжки о. Дра Ник. Руссана „Епиклизис“ (Прядів 1926). Спір про епikleзу також один з „каменів преткновенія“ між церковним Сходом і Заходом. Варта би сей спір усунути, але утертим шляхом ніколи до сього не прийде, бо саме отсей шлях довів до того спору. Др. Руссанак іде якраз тим „утертим шляхом“ — і розуміє його ще вузше, як не один латинський теолог. На епikleзу має він ту саму перспективу, яку має більшість католицьких теологів. Також чимало православних теологів наслідком західних впливів (схолястичної філософії) прийняло ту саму перспективу — квестію про епikleзу ставить так само тільки що подає противну розв'язку. Ходить о „форму“ Пресв. Евхаристії. Католицькі богослови твердять, що сю форму становлять Христові слова „се є тіло моє“ і „се є кров моя“, а православні, що сю форму становлять слова епikleзи — себто слова, якими в Літургії після східного обряду призиваємо Бога (Господа), щоби дари „явив“ і „сотворив“ тілом і кровю Г. Н. Ісуса Христа. Епikleза (епиклизис) грецьке слово, а значить „призивання“ (від *ἐπικαλέω* = призиваю). Думаю, що про так поставлену отсю квестію можна буде писати до суду віку, але ніколи не прийде до порозуміння між католицькими і православними богословами, бо одні будуть наводити свої аргументи, а другі знов — свої. Властивий „камень преткновенія“ лежить деінде.

Ніякі філософічні спори не є такі зтяжні й сильні, як ті, що ведуться довкола невластиво поставленої квестії. Обом сторонам видається, що їх твердження наглядне, як пр. в зв'язній софізмі „атенської матери“, котра відмовляла свого сина, щоби не вступав до явної служби, бо або в тій службі буде сповняти волю людей, а тоді Бог буде його ненавидіти, або буде сповняти волю божу, а тоді будуть його люди ненавидіти. Отже на всякий спосіб буде

з ним зле. Але снй відповів: якщо буду сповняти волю людий, то люди будуть мене любити; а якщо сповнятиму волю божу, то Бог буде мене любити; отже на всякий спосіб буде зі мною добре.

о. Др. Руссак вповні годиться з кс. Лісовським (Ks. Dr. Franciszek Lisowski), який інтерпретує погляд катол. богословів на епikleзу ось як:

„1) *Fidei proximum* є, що по вимовленню слів „се тіло мое — се кров моя“ Христос Господь сейчас присутний під видами хліба і вина;

2) *sententia certa* є, що Христові слова „се є тіло мое — се є кров моя“ є повною і виключною формою (*forma adaequata et unica*) Пресв. Евхаристії;

3) *sententia certa* є, що епikleза зовсім не належить до форми освячення (*przeistoczenia*) ані як сущна (*partialis essentialis, inadaequata*) часть, ані як *pars integralis*, ані навіть як *conditio sine qua non*“.

Від себе додає Др. Руссак: „Такъ какъ св. Евхаристія совершается словами Иисуса Христа, то догматически совершенно ясно, что епиклизисъ, т. е. слова призванія Св. Духа, догматически можно безъ всякого ущерба пропустить“. — „Какъ мы видѣли, Св. Мать Православно-Каѳолическая Церковь на Западѣ поступила въ сему дѣлѣ положительно, пропустивъ епиклизисъ“ (стр. 264-266).

о. Др. Мікуляш, гр. кат. крилошанин в В. Варадині, пішов у своїх поглядах проти православних так далеко, що учив, що православні, котрі свідомо вірять, що освячення дарів здійснюється епikleзою, не сповняють (здійснюють) Пресв. Евхаристії. Ось його слова: „*sequitur: Graecos schismaticos, qui alias habent intentionem conficiendi sacramentum Eucharistiae, perficiuntque omnes ritus externos, non intendunt autem illis verbis consecrare, quibus Christus Dominus voluit, ut consecratio fiat, proinde neque habent intentionem faciendi id, quod Christus instituit, quodque facit Ecclesia, imo hanc intentionem in ipso actu positive excludunt, vere exponere periculo frustrationis sacramentum*“. Др. Руссак обмежує отсю думку, всежтаки пристає до неї. Признає, що православні тільки тоді безуспішно літургізують, „если они пресуществление совершаютъ съ намѣреніемъ, исключаяющимъ освятельную силу изъ словъ Христовыхъ, т. е. если они положительно „не хотятъ“ ими освятить дары, хотя бы это происходило по крайному невѣжеству или изъ непріязненнаго „чувства противъ „латинянъ““.

Очевидно, православні зі свого становища, приймаючи ту саму перспективу, могли би закидати католикам латин. обряду, що їх Літургія не важна, бо вони в ній згадують тільки історичний факт, історичне представлення

Святої Вечері, а виключають епikleзу — себто молитву Церкви, щоби Бог Св. Вечерю повторив на їх Літургії.

І так — куди ми зайшли в наших дрібничкових спорах, які оперують вузькими поняттями, що зовсім не висліджують дійсності!

Квестія про епikleзу не „висить у воздуху“, але має свій корінь, і розвязка сеї квестії стільки варта, скільки сили може їй дати її корінь. Спір про епikleзу між католиками і православними — новий. Його не знали ні Фотій, ні Керуларій. І не могли ще його знати, бо в їх часах ще не була видвинута перспектива, котра доводить до нього.

Видвинули отсю перспективу схоластики, коли з філософії Аристотеля зробили основний камінь для зраціоналізованого християнської теології. Гільморфістичну теорію Аристотеля (після котрої кожда річ складається з двох елементів: з матерії і форми) віднесли також до св. Тайн — і ось тим створили перспективу для спору про епikleзу. Стали шукати за „формами“ св. Тайн — себто за формулами, котрі мають ту силу, щоби спричинювати ласку в св. Тайнах.

Католицька й православна Церква вчать спільно, що св. Тайни установив сам Ісус Христос. Але що з формулами? Тільки в двох св. Тайнах можна такі формули вилуштити зі слів самого Г. Н. Ісуса Христа — в св. Тайні Хрещення і Евхаристії. А що з іншими? Очевидно, їх постановила Церква. Взагалі Христос Господь і Апостоли нічого не рішили про sacramentalні формули, бо під тим кутом не гляділи на справу. І ціла старина першого християнства (аж до схоластиків) не гляділа під тим кутом на св. Тайни.

Стоїть отже основна квестія: як церковна догматична наука відноситься не до поодиноких sacramentalних формул, як таких, але до цілої сеї схоластичної теорії про застосування гільморфізму до св. Тайн? Поодинокі формули тут виключені зпід розваги, бо те, що ми нині називаємо, „формою“ (чи „формулою“) св. Тайн, се існувало в Церкві давно перед тим, аки західні богослови стали се називати „формою“. Отже не о зміст sacramentalних формул тут розхидється, тільки о саму теорему, котра каже глядіти на св. Тайни під кутом гільморфізму.

В католическій Церкві нема такої догми, котра змушувала би нас до сеї перспективи як до одинокі правдивої. Гільморфізм Церквою застосований до св. Тайн тільки як практична метода для улекшення, а не як конститутивний догматичний елемент *sine quo non*. (Вправді між богословами помітна така тенденція, щоби гільморфі-

стичній теорії приписувати при св. Тайнах метафізично-догматичне значіння, однак це ще не становить догми.) А якщо справа так маєтись, то в дійсності нема спору про епikleзу — хочу сказати, що нема дійсної основи для цього спору; а якщо він ведеться, то тільки задля невідповідно поставленої квестії.

Православні не мають ані традиції, ані звичаю, ані потреби, щоби при св. Тайнах розрізнявати „форму й матерію“ тай розправляти про сакраментальні „формули“. Авжеж схолястична філософія для них чужа і згільморфізмом при св. Тайнах не мають ніякого діла. При сакраментальних обрядах вони розрізняють: се „найважніше, а се менше важне“ для сущности св. Тайн — і се для них еквівалент замість наших „формул“. Ясна річ, що при таких поняттях православні мають ширші рамці для того, що „важне“ в сакраментальних обрядах. Противною психологією відзначається поняття латинських богословів про сакраментальні „формули“: тут вибивається тенденція, щоби те „важне“ обмежити на мінімум — на одно речення, на кілька слів. Ось тут розбіжна точка між католиками й православними теологами. З цілого акту чито процесу літургічного освячення Ks. Lisowski вириває тільки чотири слова для освячення хліба і чотири слова для освячення вина, твердячи, що се „*forma adaequata et unica*“ і що се *sententia certa* катол. богословів. Отсю вузьку „формалістичну“ перспективу прийняли й деякі православні теологи (вперше Греки, бо схолястична філософія до них скорше дійшла), несвідомі цілої справи, й щоби ще більше відрізнитися від католиків, стали твердити, що евхаристійне освячення відбувається не словами Христа, тільки молитвою Церкви в епikleзі — чито іншими словами: що формулою Пресв. Евхаристії є епikleза.

Перший під тим оглядом був Николай Кавасила, солунський митрополит, що помер 1394. р. (Розцвіт схолястичної філософії випадає на XIII. ст.). Однак він — проти латинських богословів — твердив лиш стільки, що переєствлення здійснюється не самими словами Христа, але й молитвою священика. Так само твердив Марко Евгенік, ефеський митрополит (в XV. ст.). Щойно новіші православні богослови вважають епikleзу за властиву або й виключну форму Пресв. Евхаристії, говорячи вже виразно про „форму і матерію“ Пресв. Евхаристії.

Тим способом цілий процес літургічного освячення розбито на дві вузько поняті скрайности, які взаємно ніби виключають себе — а в цілій старині ці дві „скрайности“ уходили за члени, що взаємно доповнювали себе... Але тоді ще не розрізняли сакраментальних „формул“!

По свідочстві найстарших церковних письменників Пресв. Евхаристія здійснюється Божим словом і молитвою Церкви, яку молитву по грецьки залюбки називано „епіклезою“. Так св. Іриней каже: „καὶ ὁ γεγωνὸς ἄρκτος ἐπιδέχεται τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, εὐχαριστία γίνεται...“ А зараз потім говорить: „ἄρκτος προσλαμβάνομενος τὴν ἐκκλησίαν (ἐπίκλησιν) τοῦ Θεοῦ... ἐστὶν... εὐχαριστία“.

Ориген: „Τὸ ἀγιαζόμενον βρῶμα διὰ λόγον Θεοῦ καὶ ἐντελέχεια“ (через молитву).

Св. Кирило Єрус.: „ἐπικλήσεως δὲ γενομένης, ὃ μὲν ἄρκτος γίνεται σῶμα Χριστοῦ...“

Св. Василій Вел. говорить, що слова епиклези не походять з св. Письма, але з традиції („хтось зі святих їх написав і нам лишив“).

Св. Атаназій: „Et quamdiu quidem preces et invocationes nondum sunt peractae, nihil aliud nisi panis calixque est... verumtamen ubi magnae preces sanctaeque invocationes (ιεσεία) editae fuerint, descendit Verbum in panem et calicem et corpus eius conficitur*“.

Виходить з тих наведених слів, що „епиклизись вь сочиненіяхъ св. отцовъ не имѣетъ опредѣленнаго, точнаго, тѣмъ болѣе технического значенія“, як каже Др. Руссак.

Під епіклезою вони розуміли взагалі молитву Церкви при здійснюванні Пресв. Евхаристії (одначе св. Василій Вел., як виходить з його слів, під епіклезою розумів те саме, що й ми нині). Але чи св. Отці під епіклезою не розуміли Христових слів „се є тіло мое...“ в виключнім або бодай в ідентичнім значінню? Др Руссак, слідкуючи за кс. Lisowsk-им, твердить се бодай щодо св. Іриней.

(Докінчення буде)

Нові книжки

Епиклизись — написав Д-р Николай Руссакъ викарій генеральний, каноникъ, докторъ Богословія колегіальний. Съ архієрейськимъ скрѣпленіємъ.

Пряшевъ 1926. Стр. 282. Ціна 35 чеськ. кор.

Автор звісний з того, що на літературному полі займається богословськими квестіями, спірними між католиками й православними. Перед сею обемистою студією написав він: De processione Spiritus Sancti a Filioque. Пряшів 1901. — Purgatorium. Пряшів 1914. — „О Первенствѣ Римскаго Престола“ в газеті „Церковъ и Школа“ в 1921 р.

*) Всі оті цитати взяв я з книжки о. Дра Руссакъ, бо пишучи на селі, й не маю інших книжок під рукою.

Квітка на домовину. Преосв. Кир. Йосифа Боцяна, єпископа луцького, суфрагана львівського, написав Володислав Барвінський. Р. 1926. Стр. 30. Ціна враз із жертвою на будову церкви в Докудові 2 зл., з ілюстраціями. Книжечку закінчує „Сердечна Подяка“ на двох сторінках мабуть всім, котрих тільки автор пригадав собі.

Irénée Hausherr S. I.: La méthode d'oraison hésychaste. Видання „Orientali achristiana“ vol. IX. — 2. Num. 37. Roma 1927. Стр. 110.

X. Nikodem Ludomir Cieszyński: Wszystkiem dla wszystkich stałem się (I. Kor. IX, 22). Zbiór kazań przygodnych. Poznań 1927. Стр. 162. Накладом автора. Містить у собі 13 проповідей на теми: похорону, першого св. причастя, подружжя, в річницю 3: мая і т. ин.

Народні пісні южнославянських Русинів. Видатель і власник: Руске Народне Просвітне Дружтво, Руски Керестур. Стр. 152. Десь перед 30-ти роками д. Врабель, тоді керестурський учитель, видав був збірку народніх пісень під заголовком „Соловей“.

Теперішня збірка Р. Н. П. Д. більша й вартісніша, бо місцеві пісні передає в чистій бачванській мові, а українські в літературній мові. Замітна річ, що оригінальні пісні бачванських Українців-Руснаків відзначаються найбільшими поетичними вальорами саме в іронічних темах, як пр. про нездалу жінку, про неробство, про Америку, про гостей і т. ин. Просто класичною іронією відзначається пісня про нездалу жінку „Оженел ше (ся) неборак.“ Воно й зовсім зрозуміле. Між бачван. Українцями такий звичай, що хлопець обов'язково жениться, як тільки скінчить 18. рік життя, а дівчина, як скінчить 16. рік життя (часто й перед тим). Звісно, що парубки й дівчата на селі є творцями еротичних пісень; ну, а такі молоденькі „легіне і дзівкі“, які є між бачван. Українцями, ледви чи можуть щось визначного створити. Зате інші пісні творять уже дозрілі особи, тому ті пісні й мають більшу поетичну вартість. Для ілюстрації наведу дві короткі „американські“ пісні зі збірки Р. Н. П. Д.

I.

Кед я ішол з Америкі до дому,
Стретнул я там камерата на морю.
Сербус¹⁾ брату камерату, що нове?
Чі гу²⁾ моєй жені ходза панове)?
— Яй, не ходза, ходзі³⁾ вона за пїма,
Аж ше за ню сукня, кабат розвіва!

¹⁾ Servus! ²⁾ (у); ³⁾ В бачван. діалекті нема „и“, одначе „і“ не зм'ягчує попередніх співзвуків, вимовляється отже твердо „ходзі“, а не „ходзі“; „жені“, а не „жені“.

II.

На штред Америкі карчма мурована,
 У ней пію хлапці до білого рана.
 Пію вони, пію і так ше згваряю:¹⁾
 Поме²⁾, браца, поме до нашого краю!
 Бо у нашім краю так людзе думаю,
 Же у Америкі пенежі³⁾ згортаю.⁴⁾
 А у Америкі чежко робіц треба:
 На сто двацец вата⁵⁾ до жемі ісц треба!

В збірці є вже й (незгірший) вірш про просвітянський рух, який між бачван. Українцями зачався по розпаді Австро-Угорщини.

К.

Богословія — кн. 2—3, присвячена пам'яті еп. Й Боцяна. Дуже інтересні й цінні статті з найновішої історії унії о. Дра Горникевича і о. Матвієнка.

Всячина

З велеградського зїзду. 7-ий уніонний велеградський зїзд відбувся в днях 20. — 24. VII. с. р. Учасників було около 400, переважно із словянських країв. Гр.-кат. учасники конгресу були:

Митроп. А. Шептицький, епп. Коциловський і Лакота; крилош. Томович і Др. Дорожинський; протоігумен Калиш; о. Голинський, гімназ. катехит з Перем. і канцлер еп. Курії.

З Відня: о. Др. Горникевич.

З Закарпаття: епп. Гебей і Гойдич, два крилошани і кілька питомців дух. семин.

З Югославії: еп. Няради і крил. Надь.

До Президії були вибрані: Митроп. Шептицький, еп. D'Herbigny, ректор Папського Орієнт. Інституту в Римі, і нітранський еп. Др. Кметько.

Замість щоби подавати шабльононий опис конгресу, подаємо дуже цікаві спостереження одного з наших учасників сього зїзду — слово в слово, як він про се написав в листі до нашої Редакції.

¹⁾ змовляються; ²⁾ ходім; ³⁾ гроші; ⁴⁾ згортають; ⁵⁾ сяжнів.

Такі приватні спостереження не раз більше кажуть, аніж навіть стенографічні протоколи.

„Першого дня конгресу, в четвер 21. VII. відслужив архієрейську Службу Б. Митрополит Шептицький при участі епп. Гебея, Гойдича і крилошан — при великім престолі; співав хор ужгородських питомців.

Другого дня, в п'ятницю 22. VII. назначена була глаголитська Служба Божа; одначе в послідній хвилі була заборонена Конгрегацією „pro Ecclesia orientali,“ і відчитана була халдейська Служба Б. єпископом з Єгипту Петром Азиз Гог.

Перед війною, за життя бл. п. еп. Стояна, нашу Службу Божу правив Митрополит в неділю, і зібраний чеський народ мав нагоду бачити й одушевлятися обрядом Кирила і Методія. Тепер призначено будний день на нашу Службу Божу, коли народа не було. Вправді на неділю 24. VII. призначено було головний престол для відчитання Служби Божої Митрополитом, однак в сам день перед Службою Б. сказано, що в тім часі є проповідь для народу, і дано Митрополитови замкнену каплицю на Службу Б. (мабуть тому, щоби нарід не гіршився „чужим“ словянським обрядом...).

Ще в минулім році при приготуванні конгресу рішено на внесення Д-ра Грівеца з Любляни не допустити нікого з гр. католиків до ніякого реферату. І справді реферати мали лиш латинники. А чи гр. кат. догматист не мігби мати прим. реферат „*Conceptus sacramentorum in theologia Orientis separati et sacramentorum Confirmationis, Poenitentiae et Extremae unctionis,*“ як се мав на конгресі чистої крові германець Др. Lübeck, професор з Фульди? або „*Spiritus liturgiae orientalis et doctrina de epiclesi in Ecclesia Orientali*“ — француз Salaville, O. S. Aug.? — Перед війною Поляки не брали участі в Конгресі. Тепер явилися численно — однак не з Галичини — між ними двох єпископів. Єпископ з Підляша др. Г. Пшездзецький мав реферат „*De statu conaminum unitatem Ecclesiarum promoventium*“, котрий латинники прийняли оплесками, а всі гр. католики з невдоволенням. Єпископ того самого дня роздав вже готовий свій реферат між учасників по французьки і по німецьки. Взагалі по війні якість настала „нова ера“ для велеградських зїздів. Кождий реферат, як і кожда „*salutatio*“ мусіла перейти цензуру (правдоподібно Д-ра Грівеца). О. Др. Дорожинський зголосився від Наукового Богословського Т-ва у Львові, однак бесіди не предложив; два дні мусів ждати і добиватися голосу. Вкінці допущено його і його „*salutatio*“ прийняли гр. католики оплесками (особл. Еппи Няради і Коциловський), а латинники — особливо Поляки — з невдоволенням.

Послідного дня, в неділю по полудні, вже по замкненню конгресу відбулося засідання під проводом єпископа Пшез-

дзецького в справі усталення програми конгресу на р. 1930. Тут о. Др. Дорожинський сказав, що цілтю уніост. конгресів не є навернення поодиноких людей „православних“, а „зєдинення Церков“, за що ми молимося. Вже в р. 1912 було прийнято його резолюцію запросити всіх орієнтальних єрархів на конгрес — чи се зроблено? Др. Грівець відповів, що тоді Рим не дозволяв. Тепер однак Апост. Престол позволив, „si praesidio placet“. В виду того вніс Др. Дорож. пропозицію — запросити. Її прийнято, чи однак зроблять, сумніватися треба.

Др. Дорожинський у своїм „Привіті“ сказав: „Якщо зєдинення розсипаного стада Христового, а передовсім направа (restauratio) відорваного Сходу є усім католикам на серці, то сею журбою головню наші серця мусять бути переняті, бож ми нашим обрядом належимо до Сходу, а наших братів того самого обряду бачимо з нами розлучених, поза правдивою Церквою. Не ломиться наше серце тим, що виследи наших Велеградських зїздів, хоч в третій десятиці літ, не дуже сповняють надію. Я один з тих, котрі вже з самого почину з великою ревністю бували на тих зїздах, і бачив я, як сі зїзди росли зовнішнім виглядом і блеском; одначе не бачив я, щоб також наслідки тих зїздів росли, або щоби сполука Церков ставала лекшою; противно, треба сказати, що ми нині від правдивої цілі Велеградських конгресів кули дальше, аніж були перед 20-ти роками. Між нами Українцями дорога між нами уніятами і нашими братами, що відорвані від Христової Церкви, не сталась лекшою, але радше, головню в тих останніх літах, щораз тяжшою, і св. Унія щораз менше притягає до себе тих наших братів, бо їм вона здається тільки середником латинізації й польонізації“.

Промову єп. Пшедзецького випечатаємо в слідуєчій числі, бо вона для нас дуже цікава.

Про що мріють діти нинішньої Росії? Ленінградська „Красная Газета“ доносить, що управи ленінградських шкіл урядили недавно інтересну анкету, в якій взяло участь около п'ять тисяч шкільних дітей в віці 10 — 15 літ. Всі вони мали відповісти на питання: „Що зробивби ти, якби мав шапку-невидимку?“

Анкета була анонімна. При відповідях подавали діти тільки свій вік.

З відповідей дітвори видно, що їх політична орієнтація вирішена в напрямі теоретичних совітських кличів. „Я хотівби обїхати весь світ, повбивати всіх буржуїв, а їх капітал віддати робітникам“ — написав один хлопчик. „Бажаю поїхати до Хін, щоби уґрунтувати там панування Совітів“ — освідчає другий. „Я отруївби усіх Англіїців“ — відповідає третій.

36% дітей виявило бажання вести життя вломників, бандитів, паліїв та опришків.

Иноді зпоза цього понурого образу, викликаного пропагандою совітських учителів, визирає якийсь чистий невинний закуток дитячої душі. „Хочу подорожувати!“ отсе бажання висказане чималою кількістю лєнінградських учнів.

Руйнуюче ділання алькоголю на родинне життя проявляється рівнож досадно в відповідях дітей. „Я удусивби усіх тих, що пють горівку!“ „Я билаби усіх пияків так довго, аж поки не пересталиби пити“. Отсе знаменні слова. Якже безнадійно сумним мусить бути життя цих дітей, якщо під шапкою-невидимкою мають вони лиш одно бажання: удушення тих, що пють горівку!

Вислід сеї дитячої анкети се один голосний крик в сторону нинішньої Совітської Росії. „Красная Газета“, оголошуючи відповіді дітей, мабуть сама не здавала собі справи з цього, який страшний документ скарги виточує вона теперішньому правительству. Бо оголошений матеріал є ясним доказом затроєння чистої дитячої душі і страшних відносин, які панують в нинішній Росії. І не диво: в державі — в якій поборюється св. віру в Бога, підкопується християнську мораль та усувається релігію з лиця землі — инакше бути не може!

о. Ковалів.

Викопалища в середині Риму. Італійський премієр Муссоліні спонукав археологів до цілого ряду праць, які мають на цілі відшукати старинні скарби, що криються в італійській землі. На його приказ відгребують тепер в самій середині Риму, серед новочасних каменниць, часть старинного Риму. Зараз на самім вступі удалось відкопати в першій половині липня знаменито збережені останки „Teatro Marcelli“ старинного Риму.

Віднайдення гробу Мойсея? До Єрусалиму прибув німецький учений, котрий уважає, що віднайшов місце гробу Мойсея та Скинї Завіта. Німецький учений готов доказати правдивість своїх тверджень.

Dr. A. Futteler з Біблійного Інституту в Los Angeles, котрий перебуває під сю пору в Палєстині зі спеціальною місією віднайдення Скинї Завіта, прийняв заяву німецького вченого з великою повагою. Dr. A. Futteler перестудіював мапу гори Небо, на якій сей Німець точно означив місце, де знаходяться гріб Мойсея і Скинїя Завіта. Американський археолог є переконаний, що місце гробу Мойсея і Скинї Завіта зістали в цей спосіб віднайдені.

Dr. Futteler додав, що хоч безпосередніх зносин з німецьким вченим не має, всежтаки вважає, що праця цього археолога потягне за собою поважні зміни в теорії о ріжних святих місцях довкола Єрусалиму.

Відновлення жидівського „Синєдріону“. На конференції рабінів з цілої Англії начальний рабін Герц виголосив про-

мову, в якій дуже остро виступив проти реформістичного руху серед жидівства в Америці та в Європі. Він накликав рабів, щоби сильніше зв'язали свої громади з жидівським духом, вірним Торі, й допильнували, щоби перестерігано суботнього відпочинку, приписів о ритуальній поживі та о релігійнім вихованню. Згадуючи про жидівське життя в різних краях, задержався спеціально на Совітах, де нема вправді формального переслідування жидів, але навчання жидівської релігії є там заборонене. Бесідник висказує з радістю признание для совітського правительства, завдяки котрому сколонізовано на Україні 150,000 жидів,^{*)} але одночасно боліє, що в сім краю жиди є змушені вчитися Торі по пивницях в ночі, як за часів інквізиції. Жидівство на Україні підпадає під зглядом релігійним тому, що жиди інших країн полишають своїх братів в Совітах їх власній судбї. Наприкінці конференції обговорено справу відновлення „Синедріону“, як найвисшого релігійного суду у жидів, котрий має рішати в спірних питаннях жидівської релігії. Ухвалено в найближшому часі скликати „Синедріон“, в якому мають взяти участь усі рабини цілого світа.

о. Ковалів.

Беруться на спосіб. В селі Костомолтах на Підляшші після війни Поляки були замкнули православну церкву. Ніякі заходи не помагали, щоби добитися відчинення церкви. Колиж деякі з парохіян заявили, що переходять на унію, церкву відчинено для сеї ново-креованої польсько-уніятської парохії, а на душпастиря прислав їм еп. Пшездзецький бувшого православного священика Евг. Ружицького. По якомусь часі, коли вже обставини наладилися, ціла та парохія разом зі своїм священиком перейшла знов на православ'є, заявляючи на письмі, що вони ніколи не були уніятами. („Духов. Сіяч“ ч. 23-24 з с. р.). І таким способом Костомолтці добились своєї церкви..., даючи при тому просто клясичний примір, оскільки нова польська унія сильніша і певніша, як наша галицька, котра — як Поляки вічно горляють про се — не видержала, або бодай слабо видержувала напір православ'я підчас московської окупації Галичини (еп. Пшездзецький також згадав се на велеград. зїзді). Ех, якби то так історія повторилась, отож цілий світ мав би нагоду подивляти відпорну силу польської унії на кресах!

^{*)} Стільки, що в Палестині !

Печатається з дозволенням Митрополичого Ординаріату у Львові
Редактор-видавець **о. Д-р Гавриїл Костельник**

З друкарні Ставропігійського Інститута у Львові.

Вже вийшла II. часть
ТРЕБНИКА

о. д-ра Мишковського.

Ціна I. і II. части в оправі 30 зол.

Дістати можна в книгарні
Ставропигійського Інституту у Львові.

ПЕРЕПЛЕТНЯ

ПАВЛА БАБЯКА

У ЛЬВОВІ, вул. БЛЯХАРСЬКА Ч. 12.

приймає всякі церковні роботи, як Євангелія, Служеб-
ники, старі книги, накладі, брошуровання, канцелярійні
книги, які входять в круг переплетничої штуки і т. п.
— — — по найприступнійших цінах. — — —

Роботи виконує солідно й скоро.

Б. секундар загального шпиталя
б. лікар клінік в Празі і у Львові

Д-р мед. ОЛЕКСАНДЕР МАЛЬЧИК

ординує

У ВНУТРІШНІХ І ЖІНОЧИХ НЕДУГАХ

у Львові, вул. Лонцкого ч. 8. I пов.

бічна Льва Сапіги.

Одинока українська кооператива для церковних річей
відзначена медалями і хрестами заслуги на виставах в Римі, Одесі,
Стрию і Коломиї під фірмою:

Дім торговельно-промисловий

„ДОСТАВА“

кооператива з обмеж. порукою у Львові.

Дирекція: Львів, ул. Домініканська 11. Склади: Львів, ул. Руська 20,
Перемишль, Ринок 23, Тернопіль, ул. Перля 16.

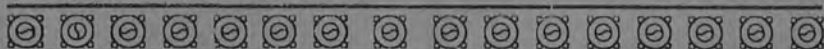
Має на складі у великій виборі всю церковну утвар. Поручає дзвони з найкращого передвоєнного матеріалу, незрівняні що до викінчення, голосу і тривалості, та остерігає перед несовісними агентами всіляких ліярень, що обіцяють дешеві дзвони, які однак тріскають в короткім часі і тратять голос. Шкода кожного сотика на таке сміття! Добрі дзвони повинні служити сотки літ і все мати гарний голос. Тільки у нас дістанете такі дзвони і тому перед закупном звертайтеся до нас за офертою. Наша фірма є в священничих руках, отже Вас не ошукає. Кооператива „ДОСТАВА“ виконує мальовання церков, іконостасів і образів найкращими знатоками нашого стилю і обряду на полотні, блясі і дереві. Мальовання церкви, це річ велика і важна до цього треба малярів-артистів! Ми Вам їх вкажемо. Тож не послугуйтеся при тім кімнатними малярами і партачами, які нічого не р зуміють і не знають!

Виконуємо о цілі іконостаси, престоли, бічні віктарі, проповідниці і кивоти з різьбою і правдивими золоченнями при допомозі першорядних різьбарів артистів.

Приймаємо старі фелони до перерібки, євангелія, книги і чаші до віднову, виконуємо тревалі огневі золочення дуже старанно і солідно.

Кожний священник і кожна церква повинні бути членом кооперат. „Достави“ (уділ виносить всього 10 зол., а вписове 1 зол.). Часть зисків розділює „Достави“ на церковні і народні ціли, а члени дістають товарові звороти. Маючи таку свою рідну інституцію, яка заосматрює наші церкви у стилеву і солідну утвар, не повинні ми купувати нічого в ворогів нашого обряду і нашого народу та їх підпомагати, боже це для нас сором!

Свідомий Українець купує церковні річі тільки в кооперативі „Достави“.

Н И В А

ЧАСОПИС ПРИСВЯЧЕНИЙ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ СПРАВАМ

Виходить раз у місяць в 2^{1/2} арк.
з проповідничим додатком
в 1 арк. до кожного числа

Передплата виносить 16 зол.
річно, для заграниці 2 до-
ляри річно

Адреса Редакції і Адміністрації: Львів, ул. Корняків 1

З М І С Т:

о. В. Лицняк Комітет допомо- ги вдовам і сиротам по свя- щениках	305—319
о. Д-р Г. Костельник: Спір про епіклезу	311—321
Стан уніоністичної праці в Польщі (еп. Пшездзвський)	321—389
В. Р. Свято освячення церкви	329—323
Юл. Ст. Памяти о. Івана Не- гребецького	332—335
о. Др. Г. Костельник: Так собі думаю	335—337
Нові книжки	337—339
Всячина	339—344
Проповіді	97—128

Н И В А

ЧАСОПИС ПРИСВЯЧЕНИЙ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ СПРАВАМ

Виходить раз у місяць в 2 $\frac{1}{2}$ арк.
з проповідничим додатком
в 1 арк. до кожного числа

Передплата виносить 16 зол.
річно, для заграниці 2 до-
ляря річно

Адреса Редакції і Адміністрації: Львів, ул. Корняків 1

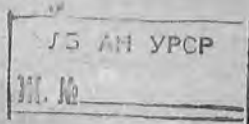
Комітет допомоги вдовам і сиротам по священниках

(Погляд на вислід збірки за перший піврік 1927)

Ідея самопомочі, яку підняв сего року священничі жінки львівської єпархії, найшла у всіх наших кругах повне при-
знання і щире зичливість. Вже сам факт, що Високопреосвя-
щений Митрополит зволили обняти протекторат над „Комі-
тетом допомоги вдовам і сиротам по священниках“, був дуже
знаменний і для пань вельми заохочуючий. Також загальні
збори вдовичо-сирітського фонду, що відбулися у Львові
в маю с. р. при участі відпоручників 50 деканатів, по вислу-
хання інформації про дотеперішній стан сеї акції ухвалили
серед довгих оплесків внесок о. дек. Зельського, щоби ви-
словити Комітетови гарячий привіт і слова пошани за їх бла-
родний почин і дотеперішню працю і запевнити їх, що духо-
венство попре як найщиріше їх змагання. Треба ще й те
дати, що багато визначних світських осіб заявляє не тільки
словами, але й жертвами свою прихильність для згаданого
Комітету. А все те разом є потішаючим доказом, що сей
Комітет може числити на моральну і матеріальну поміч шир-
ших кругів нашої суспільности, а тим самим мусить досягнути
намічену ціль.

Якийжеж відгомін найшов Комітет у самих інтересованих,
себто у священничих подруг? Щоби на се питання відповісти,
хочу представити вислід збірок за I-ий піврік 1927. р.

Для лекшого перегляду розділю впливи жертв по дека-
натах, називаючи їх для скорочення іменниково (Бережани),
а не прикметниково (дек. бережанський).

Число	ДЕКАНАТ	Комітет зорганізований і чинний	Комітет мабуть є, але не знаємо його складу	Збіркою займався о. декан	1 або 2 пані присилають від себе вкладку	не дали нікого знаку життя	Скільки присланих грошей	
							Зл.	гр.
1	Бережани			1			278	—
2	Бібрка		1			1	67	45
3	Болехів						—	—
4	Броди			1			313	95
5	Бурштин				1		37	80
6	Буськ		1		1		156	—
7	Винники				1		31	06
8	Войнилів			1			206	97
9	Галич					1	—	—
10	Глиняни			1			108	—
11	Городок		1				134	50
12	Грималів	1					205	10
13	Долина				1		216	87
14	Жидачів	1					430	90
15	Журавно		1				161	50
16	Залізці					1	—	—
17	Зарваниця					1	—	—
18	Збараж			1			305	—
19	Зборів				1		62	—
20	Золочів		1				89	—
21	Калуш	1					525	66
22	Козлів				1		36	50
23	Лопатин		1				306	—
24	Львів	1					1137	50
25	Любінці					1	—	—
26	Микулинці				1		38	23
27	Милятин				1		72	—
28	Нараїв				1		64	30

Число	ДЕКАНАТ	Комітет зоргані- зований і чинний	Комітет мабуть є, але не знаємо його складу	Збіркою займався о. декан	1 або 2 пані при- силають від себе вкладку	Не дали ніякого знаку життя	Скількисть присланих грошей	
							Зл.	гр.
29	Миколаїв					1	—	—
30	Новесело				1		242	—
31	Озірна				1		190	24
32	Олесько		1				269	42
33	Олійв				1		30	—
34	Перегінсько			1			213	—
35	Перемишляни				1		35	68
36	Підгайці				1		54	—
37	Підкамінь				1		25	50
38	Поморяни		1				238	80
39	Радехів					1	—	—
40	Рогатин		1				355	50
41	Рожнітів				1		36	50
42	Сколе				1		182	81
43	Скалат				1		37	—
44	Стрілиська	1					310	—
45	Стрий		1				306	72
46	Струмилова Камінка			1			259	36
47	Теребовля		1				107	—
48	Тернопіль		1				315	—
49	Тухля				1		155	50
50	Унів			1			82	16
51	Ходорів	1					716	65
52	Щирець	1					353	—
53	Янів			1			132	—
54	Яричів				1		25	—

Коли приглянемося повисшому зіставленню, то бачимо осьтакі хиби в дотеперішнім стані сеї акції:

І. Брак зорганізованих Комітетів по деканатах

На протязі півроку зорганізовано, як слід, всего навсего 7 деканальних Комітетів, які дали про себе знати і проявляють живу діяльність; значить 47 деканатів є ще незорганізованих! Се перша і найбільша хиба.

Головний Комітет у Львові хотів бути чемним і льоальним супроти пань деканових і в своїх відозвах звернувся до них з покликом до засновання Комітету в своїм деканаті. Маючи до діла з самими інтелігентними особами, Комітет надіявся, що пані деканові або самі возьмуть сю роботу в свої руки, або — якщо не зможуть особисто — то бодай допильнують, щоби сю роботу виконала яка инша пані в деканаті. На всякий випадок щось відповідять.

На жаль, надії завели. Мабуть одна тільки з пань деканових, яка ізза слабого стану здоровля не могла прийняти на себе того обовязку, просила, щоб головний Комітет її оправдав, і вказала иншу паню в деканаті, яка надається до такої роботи. Инші ані самі не зачали дотепер роботи, ані нічого не відповіли. Що правда, писало кілька пань в зимі, що годі порозумітися, бо великі морози, а на весні, що злі дороги. Тепер в літі не було зголошених ніяких перешкод, але не було й вістки про заходи коло засновання Комітету. А без того не піде робота і хочби навіть хто инший збирав правильно гроші, то се ще далеко не все, бо дальші цілі¹⁾ Комітету не будуть досягнені. Для того головний Комітет у Львові не повинен, на мою думку, бавитися довше в куртуазію, тільки в порозумінню з особами, які знають обставини в деканаті, просто назначити одну паню, яка має обняти провід деканального Комітету, дібрати собі заступницю, скрабничку і секретарку — і пляново зачати роботу.

Тут не ходить о параді, чи гонорі, але о те, щоби трафити на добрих робітниць, які не жалували би труду, готові понести деколи й прикристи та щоби не знеохочувалися в сповнюванню завдань Комітету.

Отеї стрічки пишу в Підлютім. Є тут між иншими знакомі пані з Дрогобича, які оповідають мені про відносини в тамошній захоронці і в захисті для сиріт. Перед кількома літами, кажуть, дуже бідував виділ „Української Захоронки“, бо не було чим покрити найконечніших видатків. Але на щастя прийшов до Дрогобича висший скарбовий урядник, п. Горницький, якому подобалася та ідея і він станув на чолі сеї акції. Від тої хвилі нема ніякої журби, бо новий п. голова

¹⁾ Гляди: „Нива“ ч. 6. з 1927, стаття: Гостина в Пустомитах.

за всіх думає, уміє все знайти способи і жерела доходів, невичерпаний в помислах, словом чудес доказує. Перед таким робітником всі хиллять чоло і для нього справді ніщо не є неможливе.

Отже один чоловік, який має розум, серце і добру волю, доказує великого діла і рішає про долю десятків сиріт і убогих дітей!

Так може бути все і всюди. Всі Виділи чи Комітети се тільки фірма, а успіх праці залежить від того, чи є між ними бодай одна особа, яка хотілаби бути їх душею, за всіх думати, про все пам'ятати, на все мати час, все бути терпеливою і нічим не знеохочуватися:

Ось таку одну паню треба вишукати в кождім деканаті, а жіночий Комітет докаже в кількох літах того, чого не доказало духовенство на протязі 150 літ. З маленьких початків дійдеться до дуже поважних досягнень, згодом прийдуть і записи, все буде, — але треба взятись самим до праці і не чекати, щоби хтось за нас робив, або дав нам готове.

2. Непорядок

З 12 деканатів, зазначених в II. колюмні, впливають по трохи вкладки, але пані не уважають вказаним написати до Львова, чи оснований у них дек. Комітет, з яких пань він складається, чи і яку намітив роботу, до кого відноситися в разі потреби і т. д.

Се не порядок, так не може бути. Конечна є прецінь якась карність, лад, треба узнавати зарядження і виповнювати їх, бо інакше ніколи не дійдемо відочого, якщо не схочемо числитися з ніяким авторитетом і нікого слухати.

3. Роля оо. деканів

Головний Комітет дуже вдячний оо. деканам, які в перших хвилях були ласкаві заопікуватися його справою, а навіть зайнятися збіркою жертв. Однак ще більше буде їм вдячний, якщо вони подбають своїм впливом, щоби в їх деканатах повстав конечно Комітет, зложений з самих пань, бо се одна з головних вимог Комітету, який поза грошовими збірками намітив собі також дальші, організаційні і ідейні цілі. Добре слово о декана, порада, пригадка і заохота багато тут допоможе. Впрочім навіть не повинно бути інакше, — прошу не погніватися за щирість — але якби я був деканом, то мене жєнувало би, якщо в моім деканаті не повстала би така ідейна, а така нам близька організація, або якби вона не проявляла живої діяльності. Всім журимося, вислугуємося Бог знає кому, чомуж би не подбати про тих, що мають найбільше право до нашого серця?

4. Сумна сімка

Страшно болюче, що є аж сім таких деканатів, з котрих пані не відізналися дотепер на всі поклики Комітету ані одним словечком! Я довго думав над сим фактом і не вмію собі пояснити

Перша відозва Комітету була надрукована в грудні 1926. р. у всіх трьох наших часописах; крім сего долучено її до Епархіальних Відомостей і до „Ниви“, отже годі припустити, щоби ті пані не довідалися дотепер про існування такого Комітету. Прецінь щось читають, або може щось чули від своїх чоловіків. Навіть один з наших селян-емігрантів в глибокій Канаді довідався про існування у Львові такого Комітету, що хоче облекшити долю вдовам і сиротам по священниках, і прислав на сю ціль 50 доларів на руки Іх Експедиції Митрополита. А тут в сусідстві маємо кількадесять таких пань, які досі нічого не чули про жіночий Комітет у Львові, що журиться саме їх будучістю і долею їх дітей!

Не хочеться вірити, а воно так виглядає.

Отсе ті хиби, що насуваються при розгляді досягнень Комітету за перших 6 місяців його праці.

А тепер скажу, яке є мое

Загальне враження

Крім повисших жертв, що вплинули з наших деканатів, одержав Комітет ще деякі датки зпоза львівської епархії так, що весь прихід за перший піврік виносить понад 12.000 зл.

Безперечно, що повинно бути в трое більше, але коли узглядимо наші обставини і нашу народну (тяжку до всего) вдачу, то сей успіх Комітету не є ще найгірший.

Знаючи благородну завзятість і рішучу волю львівського головного Комітету, я вірю в те, що в другій половині року наступить дуже значна поправа, а може навіть повстануть у всіх деканатах діяльні Комітети.

На koniecь скажу, що Комітет приготвує до друку поіменний виказ всіх жертводавців за 1927. рік; тоді побачимо вже докладно, хто і якою жертвою причинився до здійснення цілий Комітету, а хто таки остав нечутким і глухим на долю наших вдовиць і сиріт.

о. В. Лициняк

о. Др. Г. Костельник

Спір про епikleзу

(Продовження)

Св. Отці, старинні церковні письменники і епikleза

Зачинаючи від сього місця, був я примушений цілком переробити отсю мою статтю. Написав я її на селі (підчас вакацій) в формі ширшої рецензії на книжку о. Д-р Русснака, спираючись виключно на дані, що їх він наводить, бо іншої книжки на сю тему я й не мав під рукою. Колиж вернув я до Львова, (свідомий незвичайної субтельности проблеми) старався я сконтролювати стійність того, що написав, переглянув кільканадцять авторів, що писали про епikleзу¹⁾ — і просто здумівся. Д-р Русснак звів мене неточно й навіть невірно (хибно, неправдиво) цитованим матеріалом, який має якраз критичне значіння для належного оцінення епikleзи. Вслід за тим мушу змінити й деякі свої заключення — саме ті, що основувалися на тому невірно наведеному матеріалі.

І так передовсім мушу відкликати свою згоду на думку о. Русснака, що „епиклизисъ въ сочиненіяхъ св. отцовъ не имѣеть опредѣленнаго, точнаго, тѣмъ болѣе техническаго значенія“. Д-р Русснак основує сей свій погляд а) на твердження, що в деяких старинних Літургіях нема епikleзи та б) що св. Отці вираз „епikleза“ відносили не лише до того літургічного прошення, яке ми нині розуміємо під „епikleзою“, але також до формул інших св. Тайн (хрещення, миропомазання...)

Алеж в дійсности річ мається так, що аж до шестого століття не було такої Літургії, в котрій не було би формальної епikleзи (се опісля наглядно викажемо). Якщо отже св. Отці говорять про літургічну епikleзу, а до того протиставлять її „словом Божим“ (Христовим), то вони силою самої річи не могли тут чогось іншого розуміти, як тільки формальну епikleзу. Що вони вираз „епikleза“ відносили також до формул інших св. Тайн, се не зміняє річи.²⁾ Що більше! Зі становища православних бого-

¹⁾ Дуже легко прийшлося мені зібрати ту літературу, бо о. В. Д. Садовський, що мешкає під одним дахом зі мною, здавна цікавиться літургічними проблемами, й має — особливо в тій ділянці — багату бібліотеку.

²⁾ Всі технічні вирази, якщо не *ad hoc* утворені, але взяті з народної мови, мають також ширше, або противно: вузше значіння. Так *пр. мило*, *квас у хемії*, а в звичайнім життю. „Епископ“ у Греків означав

словів можна би тут відкрити дуже короткий шлях для доказу, що св. Отці саме епikleзу вважали за сакраментальну формулу Пресв. Евхаристії. Якщо св. Отці вираз „епikleза“ і в Літургії і при хрещенні і при миропомазанню... постійно відносили до тих слів, які ми нині називаємо „сакраментальними формулами“, то з того слідувало би, що вони якраз призивання св. Духа вважали за формулу евхаристійного освячення... Слідувало би, якби св. Отці гляділи на сю справу під кутом нинішніх теологів, і ставили собі квестію так, як вона нині стоїть: чи формою літургійного освячення є Христові слова, або слова епikleзи? Але ж св. Отці ніколи не ставили собі сеї квестії і не ставили ніяких теорій при сій проблемі, бо вона, як така, загалом для них ще не існувала. Христові слова й слова епikleзи для них були ще в згоді, а не в контрверзії, щоби силою одних виперти другі, як се є нині. Нема ні одного між св. Отцями, котрий виразно і доцільно говорив би, що Христові слова, а не епikleза — або противно: епikleза, а не Христові слова мають переествлюючу силу в св. Літургії. Правда, деякі з св. Отців часом так висловлюються, що могло би здаватися, що вони переествлюючу силу в Літургії приписували Христовим словам у противенстві до слів епikleзи. Якщо одначе уважно й без усякої тенденційности приглянутися таким висказам св. Отців, то стає ясно, що їм у розумі не квестія про епikleзу, але про щось зовсім иншого, отже й їх вискази вповні логічно годі брати за рішаний доказ при проблемі епikleзи. *Quod duo faciunt idem, non est idem*, — тим більше: *quod duo loquuntur idem, non est idem*, бо діло ніколи не може бути таке многозначне й релятивне, як слово. Для ілюстрації подам примір. Віруючі часто висловлюються, що „чоловік є вічний або безсмертний“, а часто й недовірки так само висловлюються. Але яка діяметральна різниця між змістом тих самих слів у тих двох випадках!

Перші при тім мають на думці: що людська душа є безсмертна — отже чоловік, як індивідуальне ество, житиме вічно. А другі мають на думці: що душі нема, чоловік складається тільки з матерії, а що матерія непропаща, то й та матерія, з якої складається чоловік, існуватиме вічно...

Та се ще не все. І віруючі і недовірки часто висловлюються саме противно: „чоловік — се смертне, дочасне ество; вмере, і нема його...“ Ті самі слова в обох випадках, а прецінь щось зовсім

не тільки церковного наглядача, але всякого. Подібно й епikleза („призивання“) в грецькій мові мала два значіння: ширше, де під епikleзою розуміється всяке молитовне призивання, й вузше — літургійне призивання св. Духа. Отже св. Отці, коли говорили про епikleзу в Літургії, а цілою певністю мали на думці літургійну епikleзу, а не що иншого.

иншого хочуть ними сказати віруючі, а щось зовсім иншого — безбожники. Було би отже скрайною тенденційністю або убожеством дула брати такі вискази віруючих у тому змислі, начеб вони не вірили в безсмертність душі; або брати протинні вискази безбожників у такім змислі, начеб безбожники також вірили в безсмертність душі. Отже усталюючи значіння чужих слів, треба скрупулятно зважати на логічну засаду, яка каже, що точне значіння (опреділення) словам чито цілим висказам автора надають з одного боку — його головна ціль, для якої він висказав свої слова, а з другого боку те поняття чи та думка, яким він протиставить свої слова. Хто не зважає на отсе правило, сей „у мутній воді рибу ловить“.

Подібно мається річ з висловами св. Отців про силу Христових слів або епikleзи в Літургії. Тим висловам нинішні автори, не зважаючи на наведене нами логічне правило, залюбки підсують змисл, якого вони вдійсности не мають.

Ось так пр. Д-р Руссак наводить: „Св. Амвросій кратко и ясно говоритъ: „*Sacramentum istud quod accipis, Christi sermone conficitur*“ (стр. 152). Ось і вирішена ціла справа! Ба, але Руссак вирвав ті слова з цілого контексту, щоби їм піддати таке формальне значіння, якого він потребує для становища, що його заняв. Коли заглянемо до иншого, дуже совісного автора, яким є Hoppe¹⁾, то справа представляється не так коротко й просто. Hoppe дослівно так висловлюється про це: „*Ambrosius zieht, aus vielerlei Wundern des A. B. die Möglichkeit der Transsubstantiation beweisend, für den „sermo Christi“ (λόγος Θεοῦ) folgenden Schluss: „Quodsi tantum valuit humana benedictio, ut naturam converteret, quid dicimus de ipsa consecratione divina, ubi verba ipsa Domini Salvatoris operantur? Nam sacramentum istud quod accipis, Christi sermone conficitur. Quodsi tantum valut sermo Bliae, ut ignem de coelo deponeret: non valebit sermo Christi, ut species mutet elementorum?... Ipse clamat Dominus Jesus: Hoc est corpus meum. Ante benedictionem verborum coelestium alia species nominatur, post consecrationem corpus significatur. Ipse dicit sanguinem suum. Ante consecrationem aliud dicitur, post consecrationem sanguis nuncupatur“*“²⁾

¹⁾ Die Epiklesis der griechischen und orientalischen Liturgieen und der römische Consekrationkanon. Von Dr. Ludwig Augustin Hoppe, Regens des Bischöflichen Clericalseminars zu B. aunsberg im Ermland. Scha f-hausen 1864.

²⁾ De mysteriis c. IX. п 52, 51. (Hoppe цитує ті слова на своїй 238 стр.)

Виходить з тих слів ясно як сонце, що Амброзій (†397) усе, що тут сказав, сказав під тим кутом, щоби докзати можливість евхаристійного переествлення, зовсім не маючи на думці антитизи між словами Христа і епikleзою. Мають отже його слова лиш те значіння: що не людською, але божою силою здійснюється евхаристійне переествлення. Амброзій говорить про евхаристійне переествлення тільки загально, не відрізняючи при тім установлення Пресв. Евхаристії Ісусом Христом на Тайній Вечері і (нашого) літургічного освячення. В його часах ще не були видвинені квестії, що мучать нинішніх теологів: а) яким актом Христос освятив хліб і вино на Тайній Вечері: чи тільки силою своєї волі, а словами „се є тіло мое — се є кров моя“ тільки ствердив уже довершений акт; або самими тими словами; або якоюсь иншою молитвою, що нам остала невідомою; або і силою волі і словами спільно?

б) Чи в нинішніх наших Літургіях переествлення настає в наслідок рецитації Христових слів „се є тіло мое — се є кров моя“, або може в наслідок епikleзи?

Тому й не можна, з його слів вилушувати формальної відповіді на яку небудь з тих квестій. Йому ходить тільки про се, що сила потрібна до евхаристійного переествлення, походить від Христа: Христос установив Пресв. Евхаристію і дав приказ апостолам сповняти Пресв. Евхаристію, його слова, які він сказав на Тайній Вечері, в Літургії мають своє місце і силу.

Очевидно, з цитованих слів Амброзія можна вносити про те, що після свідoctва Амброзія Христові слова в Літургії є суцні, але чи всі Христові слова, які в літургічному каноні приходять, чи може тільки „се є тіло мое — се є кров моя“; чи Христові слова самі про себе, або в звязку епikleзою — про се зі слів Амброзія нічого не можна вносити, якщо не хочемо прогрішитися проти наведеної льогічної засади.

Менше-більше те саме треба сказати про всі вискази св. Отців, подібні до Амброзієвих. Лише так можна розуміти слова Августина (†430) — зрештою вони й самі про себе ясні: „Non est enim homo, qui appositum Christi corpus et sanguinem dediceret, sed ille ipse Christus, qui pro vobis est crucifixus. Ore sacerdotis verba proferuntur, ipsumque corpus et sanguis Dei virtute consecrantur et gratia“.¹⁾ Подібні місця знаходяться в Івана Золот., в Григорія з Нісси і в ин. Всюди тут провідною є думка, що не чоловік, але Христос-Бог є тим, котрий переествлює хліб і вино в своє тіло і кров, отже є вповні достаточна рація, щоби вірити в дійсність Христового тіла і крови в Евхаристії.

¹⁾ Sermo 143 de mysteriis coenae Domini. (Hoppe стр. 238).

Св. Отці мали нелегку задачу, щоби в оглашених і нововихрещених розбудити живу віру в дійсність тіла і крові Г. Н. Ісуса Христа в Евхаристії, і щоби досягнути отсю ціль, у своїх катехизах разураз покликувались на авторитет Христа. Дуже виразно говорить св. Кирило Єрусалимський († 386) до оглашених: „Якщо сам Син Божий сказав „се є тіло моє“, то хто відважиться ще сумніватися? І якщо він сам запевнив, говорячи „се є кров моя“, то хто ще зможе подумати й сказати, що се не є його кров? Колись перемінив воду в вино в Кані Галилейській, а тепер не заслугував би на віру, коли вино перемінив у свою кров?...“¹⁾.

Зовсім подібно говорить св. Іван Золотоустий († 407): „Глядім не тільки на те, що підпадає під змісли, але держімся його (Христових) слів. Його слово не обманюється, а наші змісли легко можуть обманюватися... Тому, що се він сам сказав „се є тіло моє“, будьмо послухними йому... вірмо Богу цілим серцем і не противмося йому, хочби його слово й здавалося противним нашому розумови й пізнанню; дійсно більше значить його слово, як наш розум і пізнання.“²⁾

Ту саму ціль має Іван Золот. на іншому місці, але так акцентує Христові слова, що богослови, котрі не доцінюють епikleзи, беруть отсе місце як найсильніший доказ для свого становища.

„Присутний є Христос“ — каже Золотоустий — „і нині той самий, що тоді установив ту гостину, він і нині її довершує (*διακομεί*). Бо сеж не є чоловік тим, що перетворює предложені дари в тіло і кров Христа, але сам Христос, распятий за нас. В заступстві (*συνία πληρώ*) стоїть священник, що виголошує ті (*ἐκείνα*) слова. Але сила і ласка є божі. Се тіло моє — каже. Се слово (*τοῦτο τὸ ῥῆμα*) переображує предложені дари.“ Далше покликається Іван Золот. на божі слова „ростіть і множіться“, і потягає аналогію: як сі божі слова зараз здійснювалися, подібно й Христові слова сповнюються на кожному престолі в церквах.“³⁾

Подібно ще на іншому місці: „Бо як слова, що їх Бог сказав, є ті самі, котрі нині священник говорить, так і жертва є та сама“⁴⁾. Навіть такий автор, як Норре, що відзначається великим респектом перед епikleзою, попадає в захоплення в виду тих слів Золотоустого, начеб вони дійсно були ясним і рішачим свідцтвом на те, що Христові слова — в противенстві до епikleзи — мають в Літургії переставляючу силу. З противного боку (згадуваний) Николай Кавасила, розби-

¹⁾ Catech. mystag. IV, 1—9 і V. (Цитує Ks. Dr. Franciszek Lisowski в своїй книжці „Przeistoczenie“, Львів 1913, стр. 91).

²⁾ Hom. 82 in Mt. (Цитує Lisowski на стр. 93—94).

³⁾ De proditiōne Judae hom. 1, n. 6. (Hoppe 235).

⁴⁾ Homil. 2 in 2. Tim. c. 1.

раючи аналогію Золотоустого, стверджує, що божі слова „ростить і множитья“ не сповнюються між людьми самі собою, але через людей — за посередництвом законного подружжя, і заключає, що також Христові слова не сповнюються самі собою, але тільки за посередництвом священничої епiklezi. Норме відкидає отсю аналогію.

Вдійсности оба сі суперечні заключення виходять поза рамці преміс, що їх Іван Золот. поставив. Його слова зовсім аналогічні до Амброзієвих, і не можна з них нічого більше виснувати, як зі слів Амброзієвих або Августинових.

Нема тут ані натяку про епikleзу, тому й нема підстави, щоб наведені слова зрозуміти в протистестві до епiklezi.

Що більше! З інших слів Івана Золот. можемо цілком певно заключити, що він не міг висказати їх у протистестві до епiklezi. Він так пише: „Стоїть священник, що стягає не вогонь (як Ілія), але св. Духа, він довго молиться (творить довгу молитву, не щоби якийсь там смолоскип з неба упав і предложені дари спалив, але щоби ласка впала на жертву...“¹⁾ Очевидно, що тут Іван Золот. має на думці епikleзу (призивання св. Духа в літургічному каноні, довгу молитву), і так говорить, мовби саме епikleзу вважав за „форму Евхаристії“. Отже тут так, а в горі саме противно! Чи автор не суперечить сам собі? Якщо брати оба наведені місця кожде окремо, і кожде дігнати до кінця в його напрямі, тоді дійсно вийде, що автор суперечить сам собі. Але якаж тоді користь з такого автора котрійнебудь стороні — як тій, що воює проти епiklezi, так тій, що воює за епikleзою? Автор, що суперечить сам собі, тратить авторитет.

В дійсности Іван Золот. цілком не суперечить собі. З його висказів можна заключити лише стільки, що він знає Христові слова в літургічному каноні і цінить їх, а знає також епikleзу і цінить її — не вдаючись в подробиці догматичного відношення між ними.

Св. Григорій з Нісси (около †385) пише: „Слушно віримо, що ще й нині божим словом освячений хліб перемінюється в тіло Бога-Слова... Сей хліб, як каже апостол, освячується божим словом і молитвою, і не через спожиття стається тілом Слова, але зараз перетворюється Словом в тіло, як тільки кажеється Словом (*ἐφ' ὃν τοῦ τοῦ λόγου*), що се є тіло моє.“²⁾

Св. Григорій Богослов (†389 або 390) в письмі до єпископа Амфілоха: „Не забувай молитися за мене, коли ти через слово осягаєш Слово, коли ти при безкровному заколюванні заколюєш тіло і кров Господа жертвеним ножем його слова.“³⁾

¹⁾ De sacerdotio lib. III, c. 4. (Hoppe стр. 30 — 31). Подібно й на інших місцях у тій самій творі і в інших (De coemeterio et cruce, num. 3).

²⁾ Myss. Orat. Cat. c. 37. (Hoppe стр. 233).

³⁾ Epist. 171. (Цитує Hoppe на стр. 233)

В обох останнiх цитатах уже сама поетична гра словами не дозволяє нам потягнути якiсь точнiйшi висновки про вiдношення мiж Христовими словами й епiклезою в актi евхаристiйного переествлення. Колиж то в Лiтургiї „божим Словом (Христом) кажесться, що се є тiло мое“? Чи саме тодi, коли святик вимовляє тi слова? Чи може тодi, коли Христос, убоганий — щоби послужитись словами Iвана Золот. — „довгою молитвою“ (розумiй: епiклезою) святика, приступає до дiлання, й каже (себто здiйснює се): се є тiло мое? — Зi слiв Григорiя з Ниси не можна вiдповiсти на тi питання, бо його слова тiльки загально сказанi. Зрештою сам автор, коли каже, що „хлiб освятиється божим словом i молитвою“, дає нам зрозумiти, що йому ани в думцi виключати епiклезу.

Годиться згадати, що стариннi христiянськi автори пiд „божим словом“ часто розумiли божу силу, божий декрет, щоби те й те сталося,—отже „боже слово“ тут є тiльки антропоморфiзмом. Так, а не инакше, треба розумiти „боже слово“, котрим Бог свiт сотворив, як про се на пiдставi традицiї навчаємо вiрних у церквi i в школi.

В такому значiнню вживаємо „боже слово“ тiльки в однинi. Не говоримо, що Бог сотворив свiт своїми „словами“, тiльки своїм „словом“. Число многе кладе силу саме на слова в вузькому значiнню, й виходило би, що Бог сотворив свiт своїми „словами“, а не своєю силою. Христос на Тайнiй Вечерi, установляючи Евхаристiю, висказав бiльше слiв i нави́ть бiльше речень, а не тiльки одно слово. Якщо отже св. Отцi висказують, що евхаристiйне переествлення здiйснюється „божим словом“, або поетично „жертвенним ножем Христового слова“ (в однинi), то нема змоги розумiти: що властиво вони розумiють — чи Христову силу, чи його слова й чи саме тi, якi захiдна богословська школа вважає за форму Евхаристiї? Христос сказав не тiльки „Приймiть, їжте, се є тiло мое... се є кров моя...“, але також „се робiть на мiй спомин.“ Отсi останнi слова є також „божим словом“ тай то дуже важним — рiшальним. Тими словами Христос дав приказ, значить, що дав i силу апостолам i їх наслiдникам сповняти Пресв. Евхаристiю.

Отже також тi слова можна розумiти пiд виразом Григорiя Богослова, що святик сповняє Евхаристiю „жертвенним ножем Христового слова“, чито взагалi пiд виразом св. Отцiв, що евхаристiйне переествлення наступає „Божим словом“ (значить на приказ Христа i його силою — так, як се вiн розпорядив).

Чи треба наводити ще бiльше мiсць зi св. Отцiв, щоби утвердити наш погляд на вiдношення св. Отцiв до епiклези? Ми вибрали саме найсильнiйшi мiсця, що звичайно наводяться авторами, котрих метою є: зi св. Отцiв доказати,

що не епikleза, тільки Христові слова мають переествлюючу силу в Літургії. А всежтаки ми переконалися, що се годі доказати зі св. Отців, бо св. Отці ніколи не висказували своїх слів в противенстві до епikleзи.

Якби одначе хтось без огляду на се обстоював противний погляд, то мав би неякийбудь „оріх розгризти“, бо вдійсности є більше таких місць у св. Отців, де або на рівні ціняться Христові слова й епikleза, або навіть могло би здаватися, що саме епikleзу треба вважати за форму Евхаристії.

Норре наводить чимало таких місць. Про Іринея (†около 202) дослівно так говорить: „Er weis einerseits um einen *logos theou*, durch welchen der gemischte Kelch und das irdische Brod die Eucharistie des Leibes und Blutes Christi werden,“¹⁾ schreibt aber andererseits denselben Erfolg einer „*ἐκκλησιᾷ τοῦ Θεοῦ*“²⁾ zu“³⁾. Св. Василій Вел. (†379) виразними словами приписує „велику силу“ (*μεγάλην τὴν ἰσχύιν*) словам епikleзи в літургічному освячуванню предложених дарів.⁴⁾

Про Івана Золот. ми вже згадували.

Св. Єфрем (†383) пише: „non ab ipso sacerdote ex pane fieri posse corpus, sed ab alio; hic autem est Spiritus sanctus; sacerdotem itaque velut mediatorem solummodo manus attollere, labiisque preces et orationes quasi supplicem servum offerre.“⁵⁾ — „Precibus sacerdotis sanctique Spiritus adventu panis fit corpus, vinum sanguis.“⁶⁾

Св. Кирило Єрусал.: „потім призиваємо чоловіколюбивого Бога, щоби зіслав св. Духа на предложені дари, щоби він зробив хліб тілом Христовим, а вино кровю Христовою; бо все, чого св. Дух діткнеться, освячує й перемінює.“⁷⁾ „...евхаристійний хліб по епikleзі св. Духа не є вже звичайним хлібом, але Христовим тілом.“⁸⁾ „...евхаристійний хліб і вино перед епikleзою (призиванням) святої і славної Тройці є звичайним хлібом і вином, але по скінченню епikleзи хліб стається тілом Христовим, а вино кровю Христовою.“⁹⁾

Св. Атаназій Алексан. (†373) говорить про „поживу (Евхаристію), освячену божим словом і молитвою.“¹⁰⁾

¹⁾ Advers. haeres. V. 2. §3.

²⁾ Advers. haeres. IV, 18. §. 5

³⁾ Hoppe стр. 20—21.

⁴⁾ De Spiritu sancto, cap. 27. (Hoppe, стр. 25—26).

⁵⁾ Explanat. in Ezech. (Hoppe, стр. 29).

⁶⁾ Sermo de ss. et vivificantibus christianis sacramentis. (Hoppe, стр. 30).

⁷⁾ Catech. myst. V. num. 7. (Hoppe 32—33)

⁸⁾ Ibid. III, n. 3.

⁹⁾ Ibid. I, n. 7.

¹⁰⁾ Comment. in Matth. tom. XI 14.

Теофіл, один з наслідників Атаназія на александрійському престолі, проти Оригена так пише: „Dicit enim, Spiritum sanctum non operari ea quae in anima sunt, nec ad irrationalia pervenire. Quod asserens non recogitat, aquas in baptismo mysticas adventu sancti spiritus consecrari, panemque dominicum, quo Salvatoris corpus ostenditur (*ἀναδυναται*) et quem frangimus in sanctificationem nostri et sacrum calicem... per invocationem (*διὰ τῆς ἐπικλήσεως*) et adventum sancti Spiritus sanctificari.“¹⁾

Прокль (†446), шестий наслідник Золотоустого, дає такий коментар де епikleзи: „такими молитвами прихід св. Духа випрошували, щоби він божеською своєю присутністю пред-
 ложений для освячення хліб і вино, змішане з водою, зділав і явив (*ἐποφάνη καὶ ἀναδείξῃ*) дійсним тілом і кровю Господа нашого Ісуса Христа.“²⁾

Незвичайно сильно акцентує вартість епikleзи св. Ніль (†450 або 451): „Я так розумію і божественну тайну, що перед молитвою священика і приходом св. Духа предложені дари є звичайном хлібом і звичайним вином, але по тих страшних (словах) епikleзи і по приході животворного і благого Духа, котрому треба кланятися, те, що на св. престолі, вже не є звичайним хлібом і звичайним вином, але є тілом і цінною тай пречистою кровю Христа Бога.“³⁾

Евтихій, сучасник Григорія Великого (580—604), протестує проти звичаю клячання підчас великого входу на Літургії, бо предложені дари, „ще не є освячені священичою епikleзою.“⁴⁾

Навіть західні Отці Церкви знають про епikleзу і приписують їй при літургичному освяченню дарів „велику силу“ (як Василій Вел. висловлюється). Св. Амброзій — той сам, що так сильно акцентує значіння Христових слів „се є тіло мое — се є кров моя“, на інших місцях висказується про епikleзу зовсім подібно, як наведені східні Отці Церкви. Ось його слова: „Nos autem quotiescumque sacramenta sumimus, quae per sacrae orationis mysterium in carnem transfigurantur et sanguinem, mortem Domini annuntiamus.“⁵⁾ Певна річ, що він під словами „mysterium sacrae orationis“ має на думці епikleзу, про що деінде виразно говорить: „Quomodo igitur (Spiritus) non omnia habet, quae Dei sunt, qui cum Patre et Filio a sacerdotibus in baptismo et in oblationibus invocatur?“⁶⁾ Христові слова („verba consecratoria“) є тільки простим средством рдженнjam, а не молитвою (oratio,

¹⁾ Epist. Theophili paschal. II. von J. 402. (Hoppe, стр. 35—36).

²⁾ *Περὶ καρδιακῆς τῆς θεῆς λειτουργίας* (Hoppe, стр. 44—45).

³⁾ Epist. ad Philipp. Scholasticum. (Hoppe, стр. 45).

⁴⁾ Цитує Hoppe, стр. 45.

⁵⁾ De fide lib. IV. cap. 10, n. 124.

⁶⁾ De Spiritu sancto lib. III, cap. 16, n. 112.

precēs), неможливо отже, щоби Амброзій виключно їх розумів під „mysterium sacrae orationis“.

Оптат (IV. ст.), виступаючи проти донатистів, пише: „Quid enim est tam sacrilegum, quam altaria Dei, in quibus et vos aliquando obtulistis, frangere..., quo Deus omnipotens invocatur sit, quo postulatus descenderit spiritus sanctus, unde a multis pignus salutis aeternae et tutela fidei et spes resurrectionis accepta est?“¹⁾.

Отже находимо в св. Отців по одній стороні такі вискази: „Sacramentum istud, quod accipis, Christi sermone conficitur“ (св. Амброзій); по другій стороні: „Precibus sacerdotis sanctique Spiritus adventu panis fit corpus, vinum sanguis“ (св. Єфрем). На перший погляд могло би здаватися, що kwestія про слова евхаристійного освячення в тих часах щойно розвивалася, й між св. Отцями панували суперечні погляди. Ба, алеж а) такі самі „суперечні“ погляди находимо також в одних і тих самих Отців; б) натомісць ніде не находимо ні найменшого сліду, щоби Христові слова акцентовано в противенстві до епikleзи, або противно: слова епikleзи в противенстві до Христових слів; в) взагалі не находимо ні найменшого сліду, щоби в тих часах (до VI. ст.) вже існувала kwestія про літургічну sacramentalну формулу.

Ми вже підносили, що св. Отці при нагоді обговорювання епikleзи й Христових слів не ставили ніяких теорій (що зовсім зрозуміле, бо доки нема поставленої kwestії, доти не може бути ні теорій, яких ціллю є саме порішати kwestію).

Виходить отже зі самого стану річі й з аналізу висказів св. Отців, що св. Отці, говорячи про евхаристійне освячення, мали перед очима текст літургічного канону своїх Літургій (деколи навіть тих самих слів вживають, що приходять у епikleзі, як *ἐπικληση—ἀναθεῖξις*), і лише переповідали той текст, тай раз (якщо хотіли доказати можливість, згідно правдивість переєствлення) акцентували Христові слова в каноні, то знов (коли їм ходило про чисто літургічний момент освячення) акцентували епikleзу. Воно й зовсім правильне. Що св. Отці акцентували Христові слова, се самозрозуміле. А якжеж не мали акцентувати епikleзи, коли саме підчас епikleзи священник благословляє предложені дари й просить Бога, щоби їх „здiлав і явив“ тілом і кровю Г. Н. Ісуса Христа? Отже акцентуючи епikleзу, св. Отці тільки переповідали те, що сама Літургія каже. Ще раз підносимо, що св. Отці не вдумували нічого, тільки так говорили, як сама Літургія каже. Не треба ніякої філософії, щоби се зрозуміти — противно: треба бути філософією (теорією) засліпленим, щоби сього не розуміти.

¹⁾ De schismate Donatist. lib. VI, 1.

Виходить отже, що зi св. Отцiв можна лише стiльки доказати про проблему лiтургiчного освячення, що св. Отцi а) знають про Христовi слова в лiтургiчному канонi, i цiнять їх, б) знають також про епiклезу, й цiнять її — нави́ть виразно приписують їй „велику силу“.

Але чи Христовi слова становлять „повну i однуку форму Евхаристii“, або противно: чи таку форму становлять слова епiклези, сього — як одного, так другого — зi св. Отцiв не можна доказати, бо св. Отцi взагалi не глядили пiд тим кутом на акт лiтургiчного освячення, опозицiя мiж словами Христа i епiклезою для них взагалi не iснувала.

Колиж тепер завважимо, що католицькi автори, з рiдкими виiмками¹⁾, передовсiм зi св. Отцiв намагаються доказати, що формою Евхаристii є Христовi слова в противенствi до епiклези, то вже з того зрозумiємо, як фатально поставлена є квестiя про епiклезу.

(Продовження буде)

Стан унiонiстичної працi в Польщi

Реферат еп. Д-ра Пшездзецкого на Унiонiст. Конгресi на Велеградi 23/7 1927. ²⁾

В 1927. р. була менi припала честь говорити осьют на тiмсамiм мiсцi про перепони в унiонiстичнiй працi.

Як вихiдну точку взяв я отсю осто́рогу з енциклiки Пiя XI „Ubi arcano Dei“:

„Також тому зростови жадови, що криється пiд плащиком прилюдного добра i любови до батькiвщини, муситься безперечно приписати вороговання i спори, що виступають так часто мiж народами. Бо хоч любов батькiвщини до рiдного народу дає немало спонук до рiдких чеснот i геройських вчинкiв, оскiльки руководиться християнською справедливiстю, так з другої сторони може вона стати посiвом неодиної несправедливостi i блуду, коли вона, переступаючи границi дозволеного, вибуває в пересадну любов до власного народу. Тi, що даються пiрвати такою любовю, забувають не лишень про се,

¹⁾ Про них буде описля мова.

²⁾ Отсей свiй реферат, переложений на рiжнi мови, Преосвящ. автор роздав був усiм учасникам Велеград. Конгресу очевидно в тiй цiли, щоби свiт знав, як унiя iде пiд проводом польського єпископату. Думаємо отже, що сповняємо цiль автора, коли печатаємо його реферат. А вже змiст того реферату бiльше цiкавить нашу суспiльнiсть, як котрунебудь иншу на свiтi. Наш переклад зладжений з нiмецького тексту. Львiвська „Gazeta Kościelna“ також випечатала сей реферат. До деяких мiсць були ми змушенi додати наші доповiдження — в нотках. Редакцiя.

що всі народи творять одну родину людей і є для себе братьми і що також і інші люди мають право до життя і добробуту, але забувають також і про те, що се не є дозволене і не дає ніякої користі, коли зиск не йде в парі з дозволеним“.

І після того, коли я вияснив значіння сих слів св. Отця і їх відношення до завдань Велеградського Конгресу, підніс я отсі головні постулати відносно успішної праці на полі уніоністичних змагань:

1) Нехай буде вільно проповідувати Боже слово у всіх обрядах, коли се потрібне, і у всіх мовах.

2) Нехай буде вільно переходити з одного обряду на другий.

Я звернувся був тоді до Конгресу із слідуючою просьбою: „Нехай з Велеграду залунає гомінкий клич на цілий світ: Зєдинення в Христі! Проч з винародовлюванням!“

Тепер нехай мені буде вільно здати рахунок з того, що ми в Польщі зробили досі на полі уніоністичної діяльності. Для кращого зрозуміння того, про що я буду говорити, мушу навести деякі дані з минулого.

В р. 1595 розпочала Польща на своїй території діло Унії через т. зв. Унію в Берестю, що обняла майже цілу Польщу і на початку XVIII. ст. поширилася у всіх дієцезіях Польщі.

В р. 1794 втратила Польща свою незалежність, а її землі були розібрані Австрією, Прусією і Росією. Визнавці греко-руського або греко-католицького обряду припали Австрії і Росії. Підчас коли Австрія ніколи не переслідувала сего обряду, то Росія, що вже віддавна виступала проти Унії, звернулася спершу неофіційно проти греко-католицького обряду, а вкінці указом в 1836. р. скасувала Унію на областях на схід від Буга, а в р. 1875 і на захід від Буга, на областях, що належали до т. зв. Польського Королівства. Знищення Унії на областях Буга йшло відносно легко, так що по р. 1863 остали там по ній лиш слабкі сліди. Інакше було в бувшій Королівстві Польським. Там не помагала нагайка, ані змушування населення стояти нераз цілими днями на дворі серед тріскучого морозу, ані приказ носити голими руками сніг і лід з дороги на поле, а звідти назад на дорогу. Там не помагали жадні контрибуції чи конфіскати, жадні арешти, ні заслання на Сибір. Навіть масові розстріли не осягали своєї ціли. Подавляюча більшість визнавців римо-катол. Церкви греко-католицького обряду стояла твердо при своїй вірі і не боялася насильства.

Звідки взялася між ними така твердість у вірі? Вони завдячували її безсмеречно у першій мірі Тому, що скріплює слабих. Коли приглянемося ближше відносинам, серед котрих

то населення жило, то мусимо підчеркнути ту обставину, що духовенство і нарід обох обрядів на тій території любилися взаємно, відвідували без ріжниць свої церкви і молилися в них.

Маленький примір: Я походжу з одної родини латинського обряду на Підляшу. Мої предки ходили рікрічно — постійно до греко-катол. церкви, що була близько двора, а тільки два рази на рік, на Різдво і Великдень, їздили до латинської церкви, що була віддалена 6 км. Се була найкрасша поглядова (прикладна) наука, котра втискала ся в серія і уми тамошнього населення, а саме, що Церква Христова є тільки одна, а в ній ріжні обряди, однаково святі і однаково божі. І коли зачалось переслідування Унії та з церков були усунені греко-католицькі священники, то населення звернулося для заспокоювання своїх духовних потреб до священників латинського обряду, а то тимбільше, що із Східної Галичини не приходили ніякі священники греко-катол. обряду на поміч переслідуваням, а якщо й приходили які, то були се апостати, котрі уніятів переслідували більше чим православне духовенство.

З вдячністю згадую тут, що священники Товариства Ісусового з Галичини несли переслідуваням духовну поміч і що вони так, як і місцеве латинське духовенство, мусіли терпіти утиски, яких не щадило їм російське правительство і карало католицьких священників за уділену духовну поміч уніятам вязницями, засланням, відбиранням бенефіцій і грошевиими карами.¹⁾

Такий стан тревав до року 1905, коли то цар Микола II проголосив толеранційний едикт. Помимо того східні католицькі обряди не були тоді в Росії узнані.

Внаслідок толеранційного едикту вписалось тоді в бувшій Польській Королівстві близько 250.000 душ урядово до метрик як католики, т. зн. 60% таких, що їх Росія уважала за православних, а не цілих 40% остало надалі в православію. На інших територіях під російським пануванням подало себе біля 100.000 за католиків, т. є 3% у відношенню до числа православних, що мешкали на тій, приналежній до Польщі, території.

Як відомо, російські уряди змагали до ослаблення сили толеранційного едикту, бо вони налякалися великого числа тих, що користали з того едикту. Зачали від шикан і процесів проти католицьких священників і вірних. Такий стан

¹⁾ Очевидно, цілий сей уступ, де автор хвалить трівкість унії в б. польській королівстві і латинський клир, що опікувався нею, мав на лілі оправдати той факт, що польські духовні власті виключили наше галицьке духовенство від унієстичної акції на „кресах“, а задержали собі ту місію. Автор каже догадуватися ex analogia, що тільки та унія буде трівка, котру польське духовенство переведе. Взагалі цілий реферат еп. Пшездзецкого писаний з тої точки погляду.

тревав аж до року 1915, себто до залишення Польщі російським військом.

Коли російська армія відступала перед німецькими військами, забрала вона з собою велику частину населення, головню православних з їх священниками на чолі, в глибину Росії. Те населення почало в 1919. р. вертати до Польщі і з другої половини 1920. р. вертало воно під проводом своїх священників масами до Польщі.

Коли Польща здобула свободу, збиралися єпископи Польщі на спільні конференції для обмірковування церковних справ. Одною з точок на таких нарадах була також справа зєдинення православного населення з Церквою. Для висвітлення дальших виводів мусимо тут пригадати, що в році 1919 розгорілась в Східній Галичині війна між Русинами і Поляками і внаслідок сього повстали тертя між католиками латинського і греко-руського або греко-католицького обряду.

Православні, котрі в рр. 1919, 1920, 1921 а навіть 1922 просили о зєдинення з католицькою Церквою, ані словечком не згадували про східний обряд, а тільки просили о єдність в латинськїм обряді. Почавши від року 1923, зачинають православні, що бажають зєдинення, говорити про східний обряд.*) Здавалося, що їм ходить о греко-католицький обряд такий, який є в Галичині. Але скоро переконалися ми, що їм о сей обряд не ходить і що вони просили о той самий обряд, котрий мають православні і котрий ми називаємо східнословянським.

На всі питання, котрі ми їм дотично сеї справи ставили, діставали ми зараз слїдуючу відповідь: „Греко-католицький обряд є инакший, він змінений, ми привикли до иншого і не бажаємо його міняти“. Тільки деякі одиниці, що памятали ще давні часи, заявлялися за греко-католицьким обрядом.

Тому що я виходив із того заложення, що не вільно нікому накидувати ніякого обряду, не тільки латинського, але й також жадного східного, і що кождий може служити Богови в обряді, апробованім Церквою, звернувся я 22. жовтня 1923 до Ап. Престола з просьбою о вирішення справи і о евентуальне уділення мені відповідних повновастей, щоби в моїй дієцезії під моїм проводом можна було заспокоювати релігійні потреби католицького населення в їх власнім обряді. Коло 10. грудня 1923 одержав я з св. Конгрегації інструкцію, як маю повести працю і відповідну повновасть.

Перші кроки душпастирської праці в східно-словянськїм обряді зачалися в дієцезії підляшській при помочі Єзуїтів оо. Буржоа і Малиновського, що належать до^а східнословянського обряду, і наверненого православного монаха Сергія

*) Се гейби якийсь магічний рік! Так нараз (!?) усе змінилось!
Р е д а к ц і я.

Спитецького. Одночасно просив я єпископа Григорія Хомишина о антимінси, які він мені радо прислав.

19. червня 1924 уділив я інструкції тим священикам, що працювали в східнім обряді, як вони повинні працювати. В тій інструкції сказав я м. и. таке: Арт. I. Священики мають мати на оці виключно приказ Христовий: „Ідіть і навчайте!“ Тому мають вони тільки науку Христову проповідувати, і не сміють займатися під ніяким услів'ям і під ніяким зглядом політичними справами, чи національними або партійними спорами. Арт. II. Підчас богослуження мають пояснювати катехизмові правди, при чім треба се пляново так робити, щоби слухачі поволи набули повноту того, що кождий християнин повинен знати. Вони мають також дітей збирати в церкві і навчати катехизму, а в случаях потреби збирати їх для науки катехизму в місцевостях, далеко віддалених від церкви. Арт. III. При відправлюванні богослуження і уділюванню св. Тайн не сміють нічого змінити, тільки мають додавати молитву за папу і єпископа.

Уніонна праця почала в підляшській дієцезії поволи розвиватися. З висше наведених причин не міг я зразу у тій праці користати з помічі греко-католицького духовенства зі Східної Галичини. Коли не помогли під тим зглядом мої заяви, позволив я в грудні 1924. р. на відправу богослуження священикови Гринюкови (Гриникови прим. Ред.) греко-католицького обряду зі Східної Галичини. А коли по богослуженню в місцевості Ксьонженці населення замкнуло перед ним і своїм власним парохом церкву, тоді він сам переконався, що не може в колишній російській займанщині успішно працювати. Те саме заявив мені в р. 1925 греко-католицький священик Демчук, котрий працював кілька місяців в Торокані, виленської дієцезії, кажучи, що праця священиків зі Східної Галичини в колишній російській займанщині ще не на часі. *)

Коли уніонна праця почала ширитися поза межі підляшської дієцезії, дістали тодішні єпископи: виленський, мінський, люблінський і луцький через апост. нунція в Польщі 4. квітня 1925 від св. Конгрегації для східних обрядів ту саму повновласть, яку я дістав ще 10. грудня.

Про кождий крок нашої праці доносили ми завсіди св. Конгрегації для східних обрядів, при чім подавали ми скількість вірних, утворених парохій, священиків, що працювали по східному обрядови, а також всілякі труднощі.

*) Ми певно знаємо, що о. Демчукови місійна праця дуже гарно удалась, але його по конкордаті усунули з посту! Але по якомусь часі польські духовні власті того самого о. Демчука (і інших) знова запросили на „креси“ — і він до нині там місіює. Як отже він міг таке казати, а як вони могли таке зробити? Якось не вижеться!

О.О. Єзуїти, що зачали працювати в підляшській дієцезії, перенеслися за моєю згодою до дієцезії виленської і оснували там місійну стацію в Альбертині. Про діяльність сеї стації буде — як бачу з програми Конгресу — окремий звіт, тому не буду її в своїм рефераті торкатися.

Конкордат, заключений 10. лютого 1925 поміж Ап. Столицею і Польщею, постановляє в Арт. XVIII: „Священники і вірні всіх обрядів, що знаходяться поза своїми дієцезіями, підлягають згідно з приписами церковного права місцевим ординаріям“. Тому то постановили єпископи на єпископській конференції в 1925. р., спонукані до того ростучою у них уніонною акцією і наведеним артикулом конкордату, звернутися в цілі скоординування своєї діяльності до Ап. Престола о потвердження власної комісії, зложеної з заінтересованих єпископів, котра має чувати над єдністю уніонної акції. До тої комісії мали бути запрошені греко-католицькі єпископи зі Східної Галичини.

Діла тої комісії дуже важкі. Так писав також кардинал — секретар Конгрегації для східних обрядів 26. січня 1926, що Конгрегація мусить насамперед розглянути внесені пропозиції, заки дасть остаточну відповідь. До тої пори поручає вона передусім єдність в акції єпископів.

Єпископи дієцезій колишньої російської займанщини в котрих живуть більші маси православного населення, спонукані поширюваною у них уніонною акцією зібралися 9. падолиста 1926 до Вильні, щоби запобігти роздроблюванню уніонної праці і переконатися про її стан та можливі перепони. Вони постановили після вичерпуючої дискусії і обміркування справи разом з наверненими з православня священниками, котрі були на ній приявні, видати слідуючі директиви:

Польські єпископи повинні рішучо змагати до позискання православних для католицької Церкви:

- 1) через полишення обряду, ними бажаного;
- 2) через навчання в тій мові, в якій самі вірні схочуть подавану науку приймати;
- 3) через оснóвування парохій там, де знаходиться більша кількість навернених.

Тому, що єпископи вже на тій конференції мали доволі доказів відносно браку чесности інтенцій деяких православних священників, що прийняли церковну єдність, то постановлено:

„При наділюванні навернених православних священників душпастирськими обов'язками належить поступати дуже обережно“. Пізніші факти тільки потвердили правильність такого становища єпископів. Пригадуємо тільки апостазію архимандрита Морозова і священників Ружицького та Чистовського.

Щоби навернених православних священників утвердити в католицькій науці, постановлено: „Навернені православні священники повинні довгий час вправлятися в засадах католицької науки“. У виконанню того рішення 17 бувших православних священників слухало ще того року через 3 місяці викладів про католицьку науку.

З огляду на факт, що один, зайнятий в уніонній праці, священник зачав затирати догматичні різниці між католицькою і православною церквою, бо думав, що таким способом зискає лекше прихильників для католицької Церкви, котрим він хотів залишити титул „православний“, постановлено: „В науці треба ясно зазначувати, що кожний навернений стає членом католицької Церкви східнослов'янського обряду і що його парохія називається католицькою парохією східнослов'янського обряду без додатку „православний“. Вираз „православний“, хоч сам собою добрий, має особливе значіння, а саме означає противенство до католицизму.

Для красної орієнтації вважаю за відповідне навести деякі дані:

В Польщі є під сю пору 18,225.976 католиків латинського обряду. Вони мають 4.526 парохій, т. зн. на одну парохію припадає пересічно 3.775 парохіян. Їх парохії дістають після конкордату на основі передше забраного майна церковного (як правний титул) місячну належитість павшальну у висоті 606.444 зол. 67 сот. На кожду парохію припадає пересічно 25-га церковної землі.

Католиків греко-католицького обряду є 3,612.615 душ. вони мають 1849 парохій, т. зн. на кожду парохію припадає пересічно 1954 парохіян. Їх парохії одержують на основі конкордату 208.038 зол. 65 сот., на кожду парохію припадає пересічно 34 га церковної землі.

Православних є майже 4,000.000. Вони мають 1000—1200 парохій. На кожду парохію припадає близько 4000—3330 душ. (Скількисть парохій тяжко усталити. Подані числа не згоджуються). На кожду парохію припадає на підставі урядових оголошень правительства майже 60 га землі. Ся земля, як також більше чим 50% церков, що їх мають православні, були відібрані за російських часів католикам латинського і греко-католицького обряду. Православне населення Польщі є на загал добре, побожне і релігійно настроєне, але мало знає правди віри. Більша часть того населення повернула з Росії, внаслідок чого є воно заражене комуністичними ідеями. Брак знання підстав християнства є причиною, чому між ним ширяться ріжнородні секти (штундисти, методисти, адвентисти, анабаптисти, а навіть суботники).

На загал православне населення є огірчене і з огірченням дглядить на теперішній уніонний рух.

Проголошення автокефалії православної церкви в Польщі викликало між ними замішання, бо многі вважають автокефалію неканонічною. Те замішання збільшують ще національні шовінізми і хвилево злучені з ними автокефальні стремління української і білоруської Церкви, що є тільки логічним висновком поняття про організм церков після науки відірваного від католическої Церкви Сходу.

Стан Унії в Польщі представляється ось як: організованих парохій католицького східнослов'янського обряду є тепер 14; дальших 7 організується. До них належить коло 20.000 вірних. Душпастирську працю веде між ними 25 священників, між ними 16 навернених православних духовників, 3 Єзуїтів, 3 Редemptористів (2 із Східної Галичини, 1 Бельгієць), 2 неопресвітерів і один священник зі Східної Галичини. *) Єпископи видали на уніонну акцію, м. и. на підмоги для відбудови храмів Божих, на будову одної каплиці і на удержання духовенства 150.000 зол.

Замітне, що православне духовенство виявляє з приводу уніонної акції зростаюче затрівоження. Були спроби силою відібрати католицькі храми східнослов'янського обряду. Таких випадків було 4: в Тиляві, Тростянці, Королевій Руській і Костомолотах. Але вони мабуть скоро переконаються, що в такий спосіб не дасться нічого для православ'я зискати, бо часи російського насильства, — що за нього не було не лишень кари, але діставалося похвалу — минули. Також треба зазначити одну потішаючу обставину: також між православним духовенством починається зростати розуміння ваги красної освіти духовенства.

Можемо ствердити, що в урядовім православнім органі „Воскресное Чтеніє“ стрічаються вже статті з пасторальної. У деяких православних священників можна вже бачити зріст душпастирської релігійності. Перед очима маємо головню один зразок правдиво аскетичного життя одного монаха, що працює на парохії. І якщоб наша уніонна праця крім вище числених добрих плодів між православним духовенством нічого більше не принесла, а тільки поширювала ті плоди, то ми й за те будемо Богові вдячні, бо освічені і ревні православні священники зійдуться з нами при одній спільній меті: любови Бога, його Церкви і спасення душ.

Останній крок з нашої сторони був зроблений 3. липня 1927. Зібрані у Вильні з приводу коронації чудотворного образу Богородиці в Острій Брамі єпископи постановили оснувати на початку найближчого шк. року (в вересні) Інститут у Вильні, де будуть неопресвітери з наших дієцезій продовжувати свої студії над літургією Сходу і познайомлюватися з особливим способом душпастирювання між католиками схід-

*) о. П. Демчук Ч. СБВ. — Редакція.

ного обряду, щоби ми таким чином могли населенню дати можливо добрих душпастирів східно-слов'янського обряду.

Успіхи нашої праці маленькі. Маємо в Бозі надію, що ті успіху будуть при вашій допомозі і молитві з дня на день-рости.

Свято освячення церкви у Вишенці великий

Широко у підніжжя деяких верхів Львівсько-Томашівського Розточча, у стіп пустинного „Цапа“, понурої далеко-видної „Медвежої гори“ й таємної „Чернички“, серед букових і соснових лісів по пригорох і долинах, понад озерами і по крутих ярах розкинулося відокремленими оселями, далекими затишними присілками, село Вишенка.

Високо знеслося воно положенням понад іншими селами. Куди й не їхати до нього, скрізь треба спинатися під гору;— відси й назва села. Ліси, каміністі узбіччя гір, піскові пустарі, студені жерела, — бідні, похилені, щедро деревиною умаєні хати, густо розмежовані нивки жита, вівса і любіню— от усе багатство і весь чар села...

Малородюча земля не всилі вижити кількатисячного населення.

Шукає воно хліба по сумежних селах і містах, мозолиться в зимі при лісових роботах, а в тяжкий передновок збирає ягоди по лісах, місячними ночами доставляє до міста, а дозвіл збирання сплачує потім працею на панських ланах...

З такого, твердими мозолями запрацьованого гроша здвинула громада новий гарний мурований храм.

Двічі воєнна хуртовина валила гарматними стрільнями розпочате діло будови, двічі доводилося наново підіймати знівечену працю.

Вкінці станула церква.

Високо зносяться понад верховіття лісів лискучі бані, здалека видні, й купаються у соняшному промінню. З гордістю глядять втомлений нарід на працю своїх рук, на прегарний вислід збірних зусиль. „Такої церкви не знайдете в цілій вселенній“ з глибоким переконанням впевнює усіх Луць Лемех.

Дня 21. серпня (1927) відбувся торжествений, багатий у глибокі символи, повний високої релігійної поезії обряд освячення церкви, якого довершив Митрополит Шептицький.

Дводневний побут Митрополита у Вишенці заяснив рядом таких гарних моментів, таких чарівних картин широкого народнього захоплення й стихійного єднання усіх під золотоблакитним прапором з одного боку, овіяний був такою ніжною теплотою, зі серця пливучою батьківською любов'ю з другого боку, що на все вбився в пам'ять усіх, що були свідками цих гарних хвилин.

Ось одна така картина:

Сема година рано. По небі скорє пробігають хмари, розбиті нагальною нічною бурею.

Звільна випогоджується.

З усіх закутин села зіздяться верхівці в одностроях і гуртуються під сино-золотим стягом у дві лави. Що раз їх більше. Загатили вулицю, шукають простору. Вже повних дві сотні. Іржать коні. Дорогі спомини насуваються, гарні мрії ворущаються. В декого сльози на очах...

Лунає короткий приказ.

Кінниця з розгоном окружає повіз, в якому декан о. Мармаш їде в сусіднє село Верещицю на залізничу стацію. Він перший має витати. Здалека ще чути голосну пісню. Кінниця зникає. У її слід глядять зібраний нарід із тривожним очікуванням: „Що буде, як не приїде Дорогий Гість? Старенький вже і немічний!“

Данько Свищ чомусь дуже недовірливо похитує головою...

Ось инший:

Далеко розлитою хвилею двигается нарід на стрічу Достойному Гостеві ген аж на горбок поза лісом, де здвигнено високу браму з молодих смерік. Мають широкими крилами хоругви, лунають співи. Сонце починає кидати проміння на темні сіряки й білі полотнянки мужчин та різнобарвні строї жіноцтва. Промінням на привіт усміхаються обличчя, ще недавно затурбовані погонею хмар. Люди радіють соняшною ласкою. Деж такий день без сонця! Процесію веде о. Михайлишин. Побіч нього тяжкою ходою ступає начальник громади і держить на широкій долоні чорний разовий хліб...

Година пізнійше — новий образ:

На сніжному коні являється гонець і несе вістку:

„Іде Владика“. Як пошум вітру лісами, йде селом радісний гомін. Звільна, протяжно розлягається низький голос дзвона, одного з найстарших на Галицькій Україні (1618.). Він одинокий голосить радісну вістку, бо всі інші впали жертвою воєнної реквізиції. Переїзджають вози, заповнені священиками, гістьми. Кидається у вічі червоний пояс молодого й меткого крилошанина о. Ковальського. По хвилині показуються перші ряди кінниці. Слідом за тим висувається з ліса непроглядна юрба народу, а серед неї в оточенню

дітвори, що сипле квіти вересу, видніє постать Митрополита. Іде з відкритою головою в товаристві о. прелата Пясецького, який радісним поглядом стрічає знайомі місця й знайомі обличчя. Він тут ізріс, тут багато розсипав дорогих споминів. Достойний Владика погідним усміхом і питомим рухом руки шле привіти...

Мимохіть пригадується сцена з поеми Лесі Українки „Роберт Брюс“.

В часі боротьби Шотландців із англійським королем Едвардом, одинокий Роберт Брюс зпоміж шотландського панства лишився при своєму народі. Хоч усе шотландське лицарство „для лакомства великого“ спинилось в англійському таборі, Роберт Брюс не кинув селянського люду і станув на чолі Шотландців у війні з Едвардом. У своєму таборі Англійці чули, як гукав увесь той люд селянський: „хвала і честь, нехай живе Роберт, король шотландський“...

Похід посувається звільна аж під церкву, де місцевий парох, о. Омелян Радзикович, вітає Архієрея ось такою короткою промовою: „Ваша Ексцеленце, Високопреосвященний Отче Митрополите, Високодостойний і Дорогий наш Владико! По довгих літах важких зусиль вдалося нам при ласкавій помочі Всевишнього здвигнути отсей храм на Його славу і честь. Стоїть він отсе як вислів збірної волі цілої громади ступати слідами святої Христової науки, як явний доказ, що дорога їй прадідна віра, католицька Церква, українська народність і рідний обряд. Стоїть і жде посвячення, щоби стати вічнобючим жерелом правдивої науки і Божої ласки у днях радости для радіючих, у днях смутку для терплячих, непохитною твердинею віри у вічне життя. Передаючи Вашій Ексцеленції ключі від нього, вітаю Вас в імені усіх зібраних щирим серцем, даю вислів загальній радости із Вашого ласкавого прибуття та молю Бога, щоби кріпив Ваші сили для добра нашої Церкви і нашого народу“...

Таких моментів піднеслого настрою, образців своєрідного поетичного чару було більше: прим. на залізничній стації, при тріумфальній брамі, при самім освяченню і при пращальнім відїзді. Гарною була хвилина, коли Митрополит вперше промовляв до народу. Проповідницю уставлено в долі перед церквою, а нарід уставився амфітеатральним ладом під горою. Заходяче сонце кидало останні проміння крізь гилля сосон на лице невтомного у праці Владики, що вияснював обряд освячення церкви. Нараз над головами зібраного народу появилися три літаки (мабуть із поблизького поля військових маневрів) і довго шуміли та кружляли понад церковними банями, надаючи хвилині ще більше виїмкової торжественности...

Не забув Владика також і за тих, що лягли на місці вічного спокою і відвідав тихий і бідний сільський цвинтар. В гущавині молодих топіль та смерік, поміж низькими деревляними хрестами стоять там у корчах ясьміну пам'ятники родини Лопачинських, Шепаровичів, а децю далше в глибині довгим рядом видніють пам'ятники на могилах родини Криницьких, Пясецьких та Радзиковичів. Найсвіжіший із них — це пам'ятник малого Петруся, що „був для своїх родичів ясним промінем, погас на їх довічний смуток“. На ньому децю довше спинився мутний погляд Владики.

В неділю у вечір Митрополит відїхав до крехівського монастиря. Вишенка вернула знову до свого буденного життя. Котяться знову сірі дні праці та турботи.

Одно тільки змінилось:

При цій дорозі в лісі, якою їхав Митрополит, є могила забитого невідомого жовніра.

Літом вкривається вона червоними маками, а осінню дивними кривавими грибами.

Від кількох літ бачили там люди часто осідланого коня, що передніми ногами намагався розкопувати могилу. Цей кінь і по лісах блукав. Отже від хвилини, як переїхав Митрополит, ніхто вже не бачив осідланого коня ні не чув його жалібного іржання.

В. Р.

Пам'яті о. Івана Негребецького

Бувають люди невсипучої праці і незломаної енергії життя, що й в невідрадных відносинах, в самотнім сільськім затишю, серед чужого оточення, не замкнуться в собі, не опустять рук і по словам пословиці „живий живе гадає“ трудяться невпинно не тільки у власнім крузі ділання свого становища, але і для загального церковно-народного добра і своім приміром і енергією заохочують і других до діяльності. „Non omnis moriar“ можуть вони враз з латинським поетом сказати про себе, бо лишать по собі слід свого життя і трудів, що перетривають довше життя чоловіка яко основа красшої будучности. До таких належав бл. п. померший 25. мая с. р. парох Ясениці Сільної о. Іван Негребецький, бувший перед тим довголітній парох Заліся 6 км. від Ряшева, сеї одинокої перед наступаючим напором польського ноціоналізму на колишних західних українських землях уцілівшої гр. кат. парохії—оази серед чужого нині оточення. Що ся парохія на заході удержалась і не пішла пр. слідами „ославлених“ Тучап, се головна її непомірна заслуга покійного о. Івана Негребецького. Його старенький попередник о. Ганасевич (тесть бл.

п краєв. шк. інспектора Солтикевича) утримав її серед чужого заливу, та о. І. Н., його наслідник, оживив її наново і закріпив. Застав стару похилену дерев'яну церковцю, такуж від старости печорнілу хату і господарські будинки, і парохіян, що серед чужого оточення давно вже забули рідну мову. Першою його задачею було: привязати парохіян до своєї церкви і обряду і побудувати нову, гарну, муровану церкву.

За окремим дозволом пок. Еп. Н. Ступницького видав для своїх парохіян латинськими черенками молитовник з цілою службою Божою, вечірнею і другими церковними обрядами — побіч польський переклад з відповідними потрібними поясненнями. Се зблизило і привязало парохіян до своєї церкви, бо зрозуміли богослуження і пізнали його красу. Заложив церковний мішаний хор, що свого часу і в Ряшеві давав концерти з наших народніх пісень. В церкві на хорах співали і замужні жінки. Мило було слухати, як в церковнім богослуженню брали всі вірні діяльну участь, і наш прегарний церковний спів гомонів далеко на заході, і при процесіях пр у Зелені свята неслась наша побожна пісня „Пречистая Діво Мати руського краю!..“

При будові нової церкви прийшлося побороти великі труднощі, щоби роздобути потрібні фонди. Парохія невелика і не так то засібна, з двох сіл Заліся і Білої (за Залісем 3 кп. коло Тичина), та не зражуючися нічим, при своїй енергії зумів довести задумане діло до бажаного успіху і в особі радника суду в Ряшеві Ганасевича, сина попереднього пароха, знайшов в тім ділі щирого помічника. Одну часть гроший зібрано добровільними датками, проче зложили парохіяни. В Залісю уряджено цегольню, і випаленої в ній цегли вистарчило на збудовання гарної, мурованої церкви, а з осталої вибудовано ще й муровану стайню і другі господарські будинки.

В р. 1893. станув і новий, обширний, мурований парохіальний дім — на місце старого почорнілого. Між парохом і парохіянами були щирі і дружні взаємини, Покійник зумів збудити у них народнього духа; хоч говорили по польськи, то почували себе Русинами, інтересувалися нашими народніми справами і спішили радо з датками на народні цілі. Не менше щирі взаємини були і з позамісцевими парохіянами, переважно урядниками з Ряшева і доокресних містечок.

В Ряшеві були в тім часі, крім згаданого суд. радника Ганасевича, президент окружного суду Глушкевич († 1897), скарбовий радник М. Дольницький († 1900 в Сяноці), довголітний заточенець гімназ. професор Ф. Свистун, проф. Онуф. Геців, проф. учит. семінарії К. Білецький і др., а пізніше прибув ще й військовий капітан ветиринар Володимир Устіянович, що враз зі своєю женою щиро були віддані нашій церкві і народові, свідчили не одно для церкви в Залісю і підпирали кожду народню справу.

Церква в Залісію і щиро гостинний дім о. пароха був тим притягаючим центром, де стужені на чужині заточенці відживали рідним духом серед рідної атмосфери. На всі більші свята, Різдво, Йордан, Великдень, всі громадно збиралися в гостиннім домі отця пароха. Бл. п. о. Іван дбав і про дальших своїх парохіян. Не зважаючи на труди і кошти дальшої дороги, і завжди радо спішив з духовною помічю до них в потребі. У великодню суботу, нераз мимо непогоди, приїздив правильно власною фірою до Ряшева посвятити кождому зі своїх парохіян паску в його домі...

Його великою заслугою було, що в австр. міністерстві краєвої оброни, на своє представлення виеднав те, що для наших стаціонованих в Ряшеві жовнірів раз в місяць кожної неділі по першій відправлялась служба Божа в піярськім гімназійнім костелі. Маючи дозвіл відправляти дві служби Божі, по відправі в Залісію приїздив правильно на військову службу Божу до Ряшева. Світські парохіяни для піднесення торжествености справили 10 великих світел і патерицю і так наші жовніри і там мали раз в місяць своє багослуження. Мимо праці і заняття у своїй, хоч невеликій, та надто розляглій парохії, що сягала по Краків і оба з б. п. о. Борсуком з Кракова звали себе „сусідами“, знайшов час і на загальні справи на полі церковнім, культурнім, економічним і політичним і у часописах на ці теми поміщував багато цінних статтей. Для оборони прав і поваги Церкви видавав і редагував в Перемишлі газету „Прапор“ і рівнож там економічний часопис „Господар“. В обороні своєї Церкви і прав свого народу виступав сміло і отверто і за його діяльність і характер шанували його свої і репетували чужі. З нагоди замордовання б. п. о. Ардана сином місцевого дідича помістив відповідну статтю в „Ділі“ котра польське духовенство неміло вразила і через те стрінула його не одна прикрість. Завдяки своїй популярности між народом в часах, коли польські пануючі кола вели боротьбу зі Стояловським і людовцями, при виборах до парламенту 1897. дістав з пятої курії найбільше голосів з Ряшівського повіту і околиці, що переразило і дуже озлобило польських політиків і вони, не перебираючи в середниках, старалися підкопати його популярність і повагу, та покійний, хоч дізнав неодної прикрости, не подався й ішов дальше вибраною дорогою для служби своїй св. Церкві і народови. Його діяльна участь в обрадах Львівського Синоду 1891. р. записана гарно по всі часи історії Синода і нашої Церкви.

В р. 1906 отримав парохію Ясениця сільна коло Дрогобича. Парохіяни і заточенці-інтелігенци з Ряшева працюали його з жалем, бо цінили його працю для них, св. Церкви і народа. Він своїм певсипущим трудом поклав тревалу кріпку підставу під дальше іstownання нашої церкви і парохії

в Залісію і для дальшої діяльності своїх наслідників. Мимоворожих напорів тоді, коли його наслідник о. парох Камінський і декотрі парохіяни опинились невинно в Талергофі за почином чужих доносів—тамошні вірні не уягли теророви і не відступили від своєї Церкви і обряду. Ревна і щира праця Труженника у вертограді Христовім не пропала марно і лишила у всіх заслужену вдячну пам'ять, тож і сей спомин колишнього, довголітнього заточенця і парохіянина нехай буде квіткою щирої і вдячної пам'яті на його могилу.

Юл. Стеф.

У Львові в липни 1927.

З міродайної сторони доносять нам, що в нашому некрольові бл. п. о. Ів. Негребецького (Нива ч. 6. з с. р. стр. 229) деякі дати є хибні. Покійний родився в Перемишлі (а не в Тернополі) 22 VIII. 1853. в міщанській родині, тут і гімназію укінчив 1873. р., богословські студії в Відні 1877, а 14. IV. 1878 р. був рукоположений на пресвитера в Перемишлі.

Редакція.

Так собі думаю

(Про наші літургичні агнії)

Давнійше я не думав про такі річі. Молодість не звертає уваги на людські звичаї, бо звичай „річ стара“, а молодість не має одного серця зі старістю. Річ старших будувати, зберігати й направляти; а річ молодих мешкати, ужиткувати й нищити... Річ старших: служити світові; річ молодих: щоби світ служив їм. „Блудний син“ не припадом був саме молодший... А ще як іде про „святі звичаї“! Добре, коли молоді підуть до церкви, а деж їм журитися про „святі звичаї“: чи ті звичаї давнійше були ліпші, а тепер погіршилися; чи повинні бути ліпші...

Час се приніс, що я тепер тим журюся — роздумую про се. Не сходить мені з пам'яті Каїн і Авель, первосвященник Ілій і його лихі сини, Офні і Пінеес, і їх жертви. Лукавий був собі той Каїн перед Богом, але перед людьми міг цілу філософію покликати собі на свідка, що він мудрійший, культурнійший, а передовсім практичнійший, ніж його брат Авель. Кажу „цілу філософію“, й не постидаюсь за те слово. Тільки йдїть за мною в думках, а я йтиму за думками Каїна. Чи ж Бог не є творцем і всецїлим власником землі? Чи йому збуває чогонебудь? Значить, що всяка жертва, що її люди Богови приносять, се тільки символ. Символ підданства і символ податку. Якщо отже принесу Богови найкрасше збіжжа в жертву, то сам утрачу, а Бог нічого не зискає. Зрештою чи не однаковий дим з послїду, як і з добірного збіжжа? Нехай собі мій дурненький брат Авель палить на жертівнику

щонайкрасше ягня, а я собі практичний чоловік і мудрий, що весь розум поїв і інших можу навчати...

Здавалося: все було поправне в тому розумуванні Каїна — тільки й було непоправности, що Каїн стоптав найніжнішу квітку в своїй душі, квітку любови й ніжної ширости та уважливости, яка пручалась у його совісті, щоби підвестися, але він не дав їй підвестись. В службі Богови, замість служби Богови, Каїн шукав служби самому собі... І се була його практичність — лукавство перед Богом.

І не приймив Бог жертви Каїна. А він з того гріха попав у новий гріх: убив свого брата — бо гріх родить гріх. І прокляв Бог Каїна. А все розвинулося з дрібного зародка: з того пороку, яке збіжжа робить послідом.

І сини Ілія були практичні: щонайкрасші кусні з жертв задержували собі, а Богови — є, а йому нащо? він жеж і так не їсть, а дим однаковий... І погинули сини Ілія і сам Ілій, їх батько, був покараний за гріх синів.

Було давно, перед віками, коли ще наші батьки не були в єдності з культурним і практичним Заходом, то вони приносили Богови на св. Літургії гідну просфору, бо так їх старші навчили — ще ті, котрі ще були в єдності з Заходом. Для кожної Літургії особна просфора — як се й нині в православних. А в нас нині? Ех, миж уже дійсно просвічені в догматиці, бо ми католики, що посідають дійсну і цілу Христову правду, ми знаємо, що не той хліб, що ми його приносимо, є новозавітною жертвою, тільки тіло Христове, що займає місце субстанції хліба, а субстанція хліба остає тоюж субстанцією. хоч хліб твердий, як камінь, дрібненький як грейцар, діравий як решето, тонесенький як папір, покручений мов сухе листя... Атже в кожній і найменшій часточці евхаристійного хліба міститься цілий Христос. Чи отже хліб сякий чи такий — однакова жертва...

(Мурашки лезуть по моїй совісті, бо накидується мені на гадку аналогія лукавих жертводавців із Старого Завіта: „однаковий дим“...)

Ми передовсім практичні: накраеш агнів з одної більшої просфори, скільки лиш вийде, більших і менших (як диктує ощадність і практичність), у формі квадрата, як „полагається“, і у всяких формах — до всякої безформности включно, засушиш, і маєш спокій бодай на місяць, якщо не на пів року.. Сказано: практичність передовсім!

(І знов мурашки божого страху лезуть по моїй совісті: а Каїн і Офні і Пінеес не були практичні?!)

Так собі думаю, як думала ціла християнська чесна старовина, і думаю, що инакше не годиться думати: наш літургійний хліб повинен бути такий, яким був хліб на Тайній Вечері: „показний“ і свіжий, гідний достойних гостей. Бож коли наслідуюмо Христові сло-

ва в Літургії, то хто нас звільнив від того, щоби наслідувати також хліб з Тайної Вечери?... Ах, а наші агнці переважно такі, що ніхто не зважився би навіть жебрака ними приймати, щоби не образити людського достоїнства взагалі!

Тепер я вже в своїх думках не маю стриму: я готов у душі навіть на таке дивне й страшне повязання фактів: сухі, діраві й криві наші жертви, той й доля наша, яку Бог дає, суха, дірава й крива... Уніяти—Галичани, чи не такі ваші жертви — чи не така ваша нещасна доля?

Від Сходу ми відійшли, до Заходу (в наших звичаях) не дійшли, по дорозі заломились... Нужденна, негідна практичність нами руководить, бо ніби ми її від Заходу навчилися. Але Захід свою практичність уформував і зidealізував, а ми по дорозі загубились.

Але се не всюди так в уніятських провінціях. В моїй рідній стороні (в Югославії) в уніятських парохіях остав добрий давний звичай: для кожної Літургії осібна, свіжа просфора. Се й не тяжко, бо воно, де є звичаєм, само зрозуміле. Якщо в старині могли люди приносити в жертву вівці й воли й цілі гекатомби, то чи ми не можемо приносити в жертву той незначний труд, щоби мати гідну, свіжу просфору на кожду св. Літургію?

Тількиж не шукаймо „практичності“ т. є. вигоди в нашому жертвоприношенню, бо вигода є запереченням жертви, що її зїдає, як червак овоч. Жертва — се вершок служби Божої, а служба — се праця, старання, а не вигода.

Так собі думаю.

А ви як думаєте?

о. Г. Костельник

Нові книжки

Записки чина Св. Василя Великого. Том II. Вип. 3—4. Жовква 1927. Зміст: I. Предтеча Ісидора. Петро Акеревич, незнаний митрополит руський (1241—1245) — С. Томашівський. Київський Спас на Берестовім — Вол. Пещанський. Лаврів — М. Голубець. II. Матеріяли. III. Miscellanea. IV. Бібліографія.

Тут і там подибуються в книжці екскурсії проти „восточників“. Наведемо найважнішу. С. Томашівський так кінчить свою статтю (зрештою дуже цікаву): „Сьогодні, коли діло його (себто еп. Петра Акеревича) противників довело в остаточному висліді необеднану більшу частину колишньої руської Церкви до нечуваного в історії упадку — в обставинах дуже подібних до тих, які переживав він сам, чи можна

подумати собі страшнийший і справедливійший присуд Історії і Божого Провидіння? Побажати-б, щоб се спонукало призадуматися глибше над сим присудом усяким нашим „восточникам“ і „византійцям“, що-то їм у кождім зближенні нашої Церкви до Риму привиджуються „ворожа інтрига“, „невидима рука“, а навіть в минулім не бачать нічого крім „накидування“, „примусу“ і т. п. — а може доглянуть сю істину, що католицькі змагання на Русі так само природні і давні, так само самостійні й органічні, як і історичний процес творення української народности, як окремої національної індивідуальности, з племінного конгломерату старої Русі; може зрозуміють і се, що вони самі в дійсности сей процес перепиняють...“ (стр. 289—290). — Все те гарне, тільки не видно: в якій звязи знаходиться отся емпфаза автора з цілою його статтею із „нашими восточниками“...

Мабуть автор ще не є вірно поінформований про ідеологію нинішніх наших „восточників“, і його стріли вдійсности зовсім не трапляють тих „восточників“. Упадок царської православної церкви в Росії і на Україні явище таке велике і помітне, що мабуть всі думаючі християни на цілому світі призадумуються над ним. А наші „восточники“ певно не чекали аж на заклик д. Томашівського, щоби над тим призадумуватися. Але, якщо ходить о тих „восточників“, що групуються коло нашої „Ниви“, то трудно їм погодитися з деякими такими жакливо смішно плиткими поглядами, котрі походять з табору наших „анти-восточників“, як пр. погляд о. Смеречинського, що — мовляв — причина російської революції і її перипетій лежить у тому, що там духовенство жонате... А д. Томашівський нічого не каже про ті причини, тільки пальцем показує на небо і на упадок російської православної церкви, як на відстрашаюче явище... Але якби так большевизм був потривав в Мадярщині аж дотепер, чи не можна би було так само пальцем показати на мадярську католицьку церкву?

Нехай би д. Томашівський призадумався також над тим. Одначе все те не має ніякого „питомого“ відношення до наших „восточників“. Їх квестія зовсім инша, а саме: чи нам слід допустити до того, щоби наш обряд так „зблизився“ до римського, як обряд нинішніх галицьких Вірменів? Якщо д. Томашівський чується на силах, то нехай забере слово в тій квестії, але нехай не стріляє на наших „восточників“ — з широкого неба...

о. Г. К.

Свщ. Е. Мацелюх: Пресв. Евхаристія в житті християнина. Львів 1927. „Добра Книжка“ — 75 випуск, стр. 34. Книжечка надається до поширення між народом.

Наумович — Руским дітям. Золотая Книжечка ч. 1. Видане Общества ім. М. Качковського, Львів 1927. Стр. 48. „Samí nie wiecie, co posiadacie“ — се буде мабуть найсправедливіша

вавага про діточі казки й оповідання Наумовича. Рідкий се талан, щоби до дітей підходити так, як Наумович умів. Ось бодай один зразок: „Возьміт котре небудь зерно в руки, придивіться йому добре. Зверха воно має лупинку, як одешинку, а в середині мука, а на однім кінці є кілець маленький, засохлий. Той кілець — то спляча дитинка, лежить у муці обгорнене пеленками“. („Поле“).

Казки ніжно етичні і дидактичні, а всежтаки наскрізь забавні. Мова переважно така природна й гарна, якби плила з уст не принципіяльного москвофіла, але й уст якої нашої бабуні, коли дітям казки оповідає. (Тільки рідко де пробивається церковщина).

Общество Качковського показалось поступовим, коли зачало видавати книжки фонетикою. Одначе по справленню похорону йорам і ятям нехай здобудеться ще на один маленький похорон, і нехай пише „ходить“, „кілець“, а не „ходить“, „кілець“ і не „руский“.. Нехай „хлопській“ мові нашого народу таки признає „панське“ право в цілості. Без сумніву є се гімн, коли літературні твори, що мають загально культурну й етичну виховуючу вартість, вяжуться з партійно-політичними емблемами, й так відгороджується їх від ширших мас народу. Що иншого Наумович ях речник москвофільства й православія, а що иншого його літературні твори загальної культурної вартости. Таке розмеження в інших народів вже давно було би „самозрозуміле“, а в нас воно щойно шукає своїх „адвокатів“, які зрозуміли би його і на суді боронили.

о. Г. К.

Всячина

Як апостол поспішив наш достойний Митрополит на поміч жертвам повені в своїй архієпархії на Підкарпаттю і в самих Карпатах. Скільки найбільше міг, усе присвятив тим нещасним жертвам — гроші і труд. Гроші, що їх обернув на сю ціль, як відомо з часописів, виносять кільканадцять тисяч доларів. Не звисне нам, щоби ще хто инший в цілій польській державі жертвував таку суму на отсю ціль. А труд? Вже більше як місяць Митрополит особисто обїзджає всі околиці, знищені катастрофальною повінню, проповідє, сповідає, відвідує нещасних, розділює запомоги. Відвідав околиці Стрия, Синевідська, Сколього, Болехова, Долини, Перегінська, Калуша, тепер відвідує околиці Галича. Маємо надію, що в слїдуючому числі нашого часопису будемо могли подати подрбний опис його благородної запомогової акції.

В нинішніх часах так дуже потрібно проповідати Христову віру не тільки словом, але й ділом, світлим при-

міром, щоби ворогам „заткати рот“, захитаних утвердити в вірі, а віруючих підбадьорити — словом: Христову віру й Церкву прославити. Запомогова акція Митрополита без сумніву буде тим добрим ділом і світлим приміром. Каже хорватська приповідка: „на megdanu se rozpoznaju junaci“ — на боїщі пізнати героїв. А на „боїщі життя“ пізнати правдивих апостолів. Честь і дяка Тобі, великий Владико!

Св. Отець о зєддиненню Церков. Папа Пій ХІ. на прийнятті відпоручників італійських високих шкіл сказав м. мн.: „Щоби дійшло до поновної злуки незєднених східних Церков з Римом, треба навчитись взаємно себе шанувати та любити. Кристи з того є по одній і другій стороні. На Сході поширюються о католицькій Церкві хибні погляди. Не можна однак і з другої сторони заперечити, що по католицькій стороні часто брак зрозуміння, а якщо бракує того зрозуміння, не може длятого паїувати конечна братня любов до поновного зєддинення Церков. Окремі християнські групи на Сході є подібні до тих частин, що відірвались від золотої скали. І вони рівнож посідають золото, і вони рівнож мають в собі стільки вартісного, стільки доброго та стільки християнського, що гідні вони не лиш всякої пошани, але й цілковитої симпатії“.

Честь для Христа. Бразилійське правительство постановило побудувати в честь Христа національний пам'ятник на горі Коркобадо (недалеко престольного міста Ріо-де-Жанейро). Напис на ньому буде: „Нехай Бразилія живе щаслива в Твоїй любови і в поборности для Тебе.“

Пам'ятник буде величезних розмірів, сама голова буде мати 6 метрів висоти.

Православні архієреї в Росії з митрополитом Сергієм на чолі, як відомо з часописів, примирилися з радянською владою, даючи прилюдну заяву, що вже не будуть агітувати проти радянської влади, а на випадок війни стануть по стороні большевиків проти всякого чужого наїзду.

Часописи різно коментують сей знаменний факт. Найбільше правдоподібне, що отся угода не відбулась без обопільних деяких уступок. Щойно історія покаже, хто більше виграє: чи православна російська церква, чи большевики.

Одначе отся угода викликала роздор в емігрантській російській церкві. Митрополит Сергій завізвав російських архієреїв на еміграції, щоби або застосувалися до сеї угоди, або будуть виключені з російської церкви. Митрополит Евлогій, що править російською емігрантською церквою на заході, перший відповів Сергієви, що вправді большевицької влади не може признати, одначе і він і йому підчинене духовенство обіцяє рішучо здержатися від усякої політики.

На се митроп. Антоній, що править російською заграничною церквою на сході, скликав синод до Карловець в Югославії, синод однодушно признав відозву Сергія, за

необов'язуючу для заграничної церкви, а Евлогія усунув від заряду його дієцезією.

Тепер саме відбувається гостра ферментація: одні з духовних прилучуються до Евлогія, другі до Антонія. Кінець настільки ясний, що якщо большевики остануть ще довше при владі, то Евлогії мусить перемогти.

Антени на костелах. Митрополита Курія в Варшаві рішила, що радіові антени (дроти) не сміють знаходитися на костелах, і де є, сейчас мусять бути усунені.

Папські відзнаки для бувших уніятів. Папа прислав на руки підляшського єпископа Пшездецького 31 золотих хрестів *Pro Ecclesia et Pontifice*. Сими хрестами буде відзначених 31 визнавців віри в підляшській дієцезії з російських часів.

Отворення католицького університету в Пекіні. Папа Пій XI. поручив американським оо. Бенедиктинам оснувати католицький китайський університет в Пекіні. Тепер се діло вже довершено. Університет міститься в величавій палаті, що належала колись до вуйка останнього цісаря. Велике число професорів рекрутується з посеред Китайців. Університет має п'ять відділів: богословський, філософічний, літературний, мистецький і природописний. При університеті отворено середню і висшу школу спеціально китайських студій. Університетський будинок має 350 кімнат.

Св. ап. Павло на почт віі марці. Недавно появилися нові 10 шилінгові марки мальтанські, на котрих видно фотографію статуї св. ап. Павла. Ця статуя — твір різьбара Гафа — стоїть в головнім порті Мальти, отже в місці напроти котрого розбився колись корабель, що віз св. ап. Павла. Статуя представлена на марці на тлі заливу, що має назву від імени сього Апостола.

Муссоліні для своєї рідної єпархії. Архієп. з Мессини, Анджелио Паїно, похвалявся перед кореспондентом часопису „*Popolo d'Italia*“, що Муссоліні зробив для своєї рідної дієцезії (Мессина) більше, як котренебудь попереднє правительство. Дарував 140 міль. лір на відбудову церков і на харитативні заведення. Віддав архієпископови цілу масу старих армат для переливу на дзвони. Муссоліні кілька разів приїняв архієпископа на авдієнцію і раз заявив йому, що фашистичний режим є здекляровано релігійним.

Новознайдений писем св. Августина. В Амброзієвій бібліотеці в Медіолянї відкрив недавно о. Морін, бенедектинець, текст двох промов св. Августина, які ще не були опубліковані. Одна промова виготовлена з нагоди річниці африканських мучеників, звісних під назвою „*Massa candida*“, що погинули 257. р.; друга відноситься до мученика Квадрата, єпископа з Утики, і містить деякі нові дані про нього.

Відкриті промови будуть опубліковані в новій патристичній колекції, що її видає католицький університет у Вашингтоні,

де недавно опубліковано твір Августина „De catechizandis rudibus“ з коментарем. Цікаво, що св. Августин тут поручає при катехизації дітей вживати вульгарних і нелітературних виразів, щоби діти легше похопили науку.

Єгипетський король у папи. Дня 8 серпня с. р. єгипетський король Фуад зі своєю дружиною удався до Ватикану. При вході повитала короля папська гвардія з оркестрою і з прапором, котра віддала йому приписані почести. Папа прийняв короля в малій троновій салі. Розмова тревала 10 минут. В часі неї папа вручив королеві ордер Золотої Остроги та свій портрет в дорогогоцінних рамах. Після цього король Фуад зложив візиту кардиналові Гаспарі. *о. Ков.*

У Відні соціалісти й комуністи мстяться за приборкання невдалої революції, агітуючи за виступленням із „Seipel-ової церкви“. Від 15. VII. — 31. VII. с. р. вдалося їм намовити 9 769 осіб до відпадення від катол. Церкви. Очевидно ці особи були вже передтим непрактикуючі. Всежтаки — куди те все веде?

Признання безконфесійности. Обіжник лодзьського воевідства приказує старостам і правительств. комісареві м. Лодзі оснувати й вести спільні світські реєстри актів цивільного стану нехристиянських визнань. У своїх мотивах воевідство наводить, що безконфесійний стан є рівнорядний з кожним конфесійним станом. Треба тільки зголосити письменно виступлення з конфесійної громади або з церковної парохії з заявою про невступлення до ніякої иншої конфесії

Торжество швайцарської гвардії Папи В останнім часі на подвірю казарми швайцарської гвардії в Ватикані розпочато будову монументальної пам'яткової фонтанни, що повстане для вшановання пам'ятки четвертого століття здобуття Риму (1527—1927). Тоді вірна папам гвардія виявила незвичайну хоробрість, жертвуючи своє життя в обороні папи Климентія VII. і кардиналів, що схоронилися на замку св. Ангела. Нині швайцарська гвардія складається ледви з сотні людей, і після ватиканської етикетки слідує сейчас по гвардії шляхти (Guardia Nobile). Має свій генеральний штаб, зложений з полковника, підполковника, двох капітанів і капеляна.

Пам'яткова фонтанна буде твором скульптора Ціммермана з Ціриху. В її середині буде зведена статуя швайцарського капітана Гаспара Роаст, вождя Швайцарів в пам'ятні дні оборони. Він держить в руці шпаду, готовий до боротьби на життя і смерть, у його стіп лежать поляглі борці. Вода водограю буде трискати з пащи двох дельфінів до широкого басену і звідси до другого круглого серед колюн з гербами Климентія VII. і Пія XI. На одній колюні буде поміщена пам'яткова таблиця. *о. Ков.*

Трасення землі в Палестині. Очи християн цілого світа звертаються заєдно до цієї країни, де Христос, як чоловік,

жив і навчав. Не диво, що відомість о землетрясенню в Палестині (в літі с. р.) викликала в цілім світі сильне вражіння. Внаслідок сеї катастрофи ушкоджена поважно т. зв. „Школа Соломона“, мошея Ель Акса і один мінарет. В самім Єрусалимі стверджено досі 400 осіб забитих під звалищами мурів міста. Землетрясення в супроводі підземельного грому тревало сорок секунд. Найсильніше сим трясенням навіщені біблійні міста Ессад, Ірбін, Амман і Сіхем, що виглядають як по війні. Матеріяльні шкоди обчислено на п'ять мільйонів марок.

Землетрясення неоднократно навіщали Палестину, котра — як свідчить Мертве Море, горячі жерела в Тиберіяді та базальтові скали — є землею вулканічною. Найбільше землетрясення наступило 30. р. пер. Хр., а оповідає о нім історик Йосиф Флявій. Євангелія згадують також, що при смерті Христа земля дрожала, а скали розпадалися. Пізнійже передання оповідає, що коли Юліян Апостат приступив до відбудови Єрусалимської святині, землетрясення ударемнило заложення фундаментів. Посліднє сильнійше землетрясення наступило 1837. р., а діткнуло особливо Галилею з Тиберіядою, де згичуло чотири тисячі людей. Поменші землетрясення лучалися частійше.

В часі теперішнього землетрясення шкоди матеріяльні і страсти в людях діткнули тільки Арабів та Самарян. Ті послідні є в безвихіднім положенню. Бездомне населення розтаборилося під голим небом по вулицях, городах і горах та терпить голод. Наочні свідки з Амман оповідають, що чотириповерхові доми зістали наче сокирою перетяті. Деякі доми зовсім завалилися, гребаючи під румовищем своїх мешканців. Жиди не потерпіли нічого. о. Ков.

В Палестині знайшли засипане місто з часів 1600—2000 літ перед Христом. Місто оточують мури 40 стіп високі і 10—14 стіп широкі. Є се найдавніша досі історична пам'ятка в Палестині.

Дорогоцінна знахідка. В давно засипанім лявою місті, в Помпеях ведуть учені безнастанні розкопки. Останніми часами викопали з цих історичних румовищ вельми цінний предмет, а то: бронзову статую, що представляє молодого хлопця. Статуя має першорядну артистичну вартість, є зовсім неушкоджена і походить мабуть з руки славного майстра Фідія. За одну менше вартну старинну різьбу - знахідку заплатили недавно Американці 350 тисяч доларів.

Тайни відвічної піраміди Муа. Біля міста Мексика розкопано під управою археологів кольосальну піраміду. Нові викопалища представляють інтересний матеріал до студій над минулим цього краю.

Перед віками існувала там велика держава Муа, справдішня країна золота. Царював у ній король Монтезума. Меш-

канці звались Азтеки. Вони вірили в прихід білого чоловіка, який мав завести у них рай на землі. Не диво, що коли 1519. р. узріли Фердинанда Кортеса, — котрий, по приміру Колумба, на чолі 500 Іспанців висів на березі Америки, — були переконані, що стара віщба сповнилась.. До переконання Азтеків о „божестві“ Іспанців причинилися незнані тоді в Америці коні. Вони вважали їздця і коня за одно сотворіння. Чимале також вражіння робила на них рушниця в руках наїздників, котру вважали за „грим в руках богів“. Усе разом зложилося на віру Азтеків в безсмертність Іспанців. Однак дуже на тім попеклися. Кортес захоплений горячкою золота, а увірений, що місцеві жителі золото перед ним укривають, став над ними в страшний спосіб знущатися. Але „виправа“ Кортеса є нічим в порівнянні з виправою Пізарро, яку історія зачислила до найбільш геройських подвигів XVI. століття. Пізарро протягом свого 16-літнього побуту в країні золота вимордував поверх п'ять мільонів людей! Історія підбою Мексика се найтемніша картина в історії. *о. Ков.*

Українська Академія Наук робить заходи, щоби цілу Печерську Лавру перетворити в великий музей, що обняв би не тільки всі будинки, але й усю територію, яка належить до Лаври.

Пересторога. Перестерігається Всч. духовенство перед пройдисвітом і ошустом Миколою Береським, котрий ходить по хатах в товаристві Григорія Семейоника або самий, і представляється спільником о. Ліщинського, пароха з Борислава, і Д-ра Витвицького, адвоката з Дрогобича, і яко їх спільник і з їх поручення продає нафтові *brutta*, які не існують, хоч на його мапі все красно представлено. Він ошукав вже богато священиків, в останнє в Стрийщині, а жандармерія шукає за ним від 5 літ.

Печатається з позволенням Митрополичого Ординаріату у Львові

Редактор-видавець **о. Д-р Гавріл Костельник**

В друкарні Ставропігійського Інституту у Львові.

Добра гарна книжка

бл. п. свящ. С. Біленького

„Наука віри в біблійних оповідаваннях“

підручник для науки біблій в III (зглядно IV-й) класі народних шкіл, одобрений гр. кат. Митропол. Ординаріатом, прикрашений численними артистичними ілюстраціями, а надзючийся також до приватного читання.

До набуття в свящ. Кооперативі „В ЛАСНА ДОПОМОГА“ у Львові, вул. Корняків 1 II п.

Ціна примірника 1'80 зл. — При замовленню більшого числа примірників допускається госліплата почтовим чеком в речинці 1—2 місяців.

ПЕРЕПЛЕТНЯ

ПАВЛА БАБЯКА

У ЛЬВОВІ, вул. БЛЯХАРСЬКА Ч. 12.

приймає всякі церковні роботи, як Євангелія, Служебники, старі книги, наклади, брошуровання, канцелярійні книги, які входять в круг переплетничої штуки і т. п. — — — по найприступнійших цінах. — — —

Роботи виконує солідно й скоро.

Петро Гелемей БРОНЗІВНИЧА РОБІТНЯ

Львів, вул. Вірменська 30.

ВИКОНУЄ дешево й солідно всякі відновлення церковних знарядів, як: окуття до євангелій, павуки, чаші, монстранції, процесійні хрести, також нові хрести і мідяні кулі золочені в огні (на куполи).

ПРИИМАЄ замовлення на церковні дзвони з як найлучшого матеріалу з милозвучним голо-сом по низьких цінах і догідних усліях.

Замовленя полагоджує точно і в умовленім часі.

Одинока українська кооперація для церковних річей

відзначена медалями і хрестами заслуги на виставах в Римі, Одесі,
Стрию і Коломиї під фірмою:

Дім торговельно-промисловий

„ДОСТАВА“

кооперація з обмеж. порукою у Львові.

Дирекція: Львів, ул. Домініканська 11. Склади: Львів, ул. Руська 20,

Має на складі у великій виборі всю церковну утвар. Поручає:

дзвони з найкращого передвоєнного матеріалу, незрівняні що до викинення, голосу і тривалості, та остерігає перед несовісними агентами всіляких ліярень, що обіцяють дешеві дзвони, які однак тріскають в короткім часі і тратять голос. Шкода кожного сотика на таке сміття! Добрі дзвони повинні служити сотки літ і все мати гарний голос. Тільки у нас дістанете такі дзвони і тому перед закупном звертайтеся до нас за офертою. Наша фірма є в священних руках, отже Вас не ошукає. кооперація „ДОСТАВА“ виконує мальовання церков. іконостасів і образів найкращими знатоками нашого стилю і обряду на полотні, блясі і дереві. Мальовання церкви, це річ велика і важна до цього треба малярів-артистів! Ми Вам їх вкажемо. Тож не послугуйтеся при тім кімнатними малярами і партачами, які нічого не розуміють і не знають!

Виконуємо цілі іконостаси, престולי, бічні вітари, ирповідниці і кивоти з різьбою і правдивими золоченнями при помочі першорядних різьбарів артистів.

Приймаємо старі фелони до перерібки, євангелія, книги і чаші до віднови, виконуємо тривалі огневі золочення дуже старанно і солідно.

Кожний священник і кожна церква повинні бути членом кооперат. „Достава“ (уділ виносить всього 10 зол., а вписове 1 зол.). Часть зисків розділює „Достава“ на церковні і народні цілі, а члени дістають то-варові звороти. Маючи таку свою рідну інституцію, яка заосмотрює наші церкви у стилеву і солідну утвар, не повинні ми купувати нічого в ворогів нашого обряду і нашого народу та їх підпомагати, бо ж це для нас сором!

Свідомий Українець купує церковні річі тільки в кооперативі „Достава“.

